

25 JAAR WEGLOOPHUIS UTRECHT

**TE GEK
OM VAST TE
ZITTEN**

EN ZO DE EENZAAMHEID VERDRIJVEN

Ik wil een brievenbus voor
al mijn vragen
Met daarop het adres naar
het antwoord
Ik wil een ophaaldienst voor
de stukken leven
Die ik niet meer wil weten
of nog eens wil doen
Een bed dat mij vast houden kan
en een tafel die mee eet
Papier dat gelijk antwoord geeft
en een pen die verwoordt, zonder zelf te schrijven
Ik wil eindeloos reizen
zonder te betalen
Ik wil een mooi leven
zonder er van alles voor te hoeven behalen

Lotte Jongetjes
(vrijwilliger Wegloophuis Utrecht
december 2002 - mei 2004)

okapi
fonds

kfHein,**fonds**

 VSBfonds

Gemeente Utrecht

**FONDS
PSYCHISCHE
GEZONDHEID**

COLOFON

Dit boek is een uitgave van:

Stichting Wegloophuis Utrecht
Waterstraat 11
3511 BW Utrecht
Tel. 030-231 66 27
www.wegloophuis-utrecht.nl

Tekst & concept

Koen-Machiel van de Wetering

Fotografie

Wegloophuis Utrecht

Ontwerp

Suggestie & illusie

Druk

Hollandia Printing

De affiches op pagina 4, 8, 9, 10, 15, 29 en 34 komen uit het archief van Stichting Pandora. Er is alle moeite gedaan de rechthebbenden van dit materiaal te achterhalen. Dit is niet in alle gevallen gelukt. Partijen die menen recht te kunnen laten gelden, dienen contact op te nemen met de uitgever.

Met hartelijke dank aan:

Steven Makkink, Ton Stoop, Jeanne Janssen, Hans Ossebaard, Jacqueline van Ham, Jan Dirk van Abshoven, Karin Wals, Ilse Rijpsma, Gerrie Huijts, Hans van Dinteren, Dorien Beekmans, Balten van Klaveren, Enikö Nagy, Cindy Westveld, Stephan van der Sluis, Hente Taylor, Emilie Aartsen, Lotte Jongetjes

Hans Slijpen, Gomp Gille, Sylvia Heimans, Annemiek Visser, Hans de Haan

Herman, Axel, Koos, Jopie, Suzanne, Louise, Teus, Jan

... en alle anderen die hebben bijgedragen aan de totstandkoming van dit boek.

Bestelinformatie

Dit boek is te bestellen door € 19,50 over te maken op rekeningnummer 5230091 van Stichting Wegloophuis Utrecht o.v.v. 'Te gek om vast te zitten'. U krijgt het boek dan zo snel mogelijk thuisgestuurd.

VOORWOORD

Wegloophuis Utrecht viert dit jaar zijn 25-jarig bestaan en dat mocht niet onopgemerkt voorbijgaan, vonden we. Van het bescheiden plan een reünie te organiseren voor de mensen die het Wegloophuis hebben gemaakt tot wat het is, via een ideetje om een fotoboek samen te stellen, is het nu zover gekomen dat er een jubileumboek ligt en op 30 november 2007 een symposium is georganiseerd over de menselijke maat in de hulpverlening.

In dit jubileumboek wordt uiteengezet waar het Wegloophuis in essentie voor staat. Ook willen we met dit boek een ode brengen aan de honderden vrijwilligers die zich de afgelopen 25 jaar voor het Wegloophuis hebben ingezet en de honderden bewoners die er hebben gewoond. Want na een kwart eeuw is het tijd om te laten zien wat wij hebben bereikt, wat wij doen en wat wij willen.

Een geschiedenis van 25 jaar levert echter te veel mooie, maar ook minder mooie verhalen op van te veel verschillende mensen om daaruit zelf een selectie te maken. Daarom hebben we ervoor gekozen om 'ons verhaal' te laten schrijven door een onafhankelijk journalist. Deze gigantische klus is geklaard door Koen-Machiel van de Wetering, die in zijn werk een goed beeld heeft weten te schetsen van onze stichting, in veel van haar facetten.

In dit voorwoord willen we allereerst alle bewoners, vrijwilligers, medewerkers en iedereen die ooit in meer of mindere mate bij het Wegloophuis betrokken is geweest, hartelijk bedanken voor hun inzet, enthousiasme, warmte, humor, koppigheid, vertrouwen, kritiek, briljante ideeën en gekkigheid van de afgelopen jaren.

Verder willen wij ook alle instellingen en organisaties binnen de stad Utrecht bedanken die eenmalig of regelmatig met ons hebben samengewerkt. In het bijzonder noemen we de dokters Kramer & De Grunt van huisartsenpraktijk Anthoniedijk, de afdeling Welzijnszaken van de Dienst Maatschappelijke Ontwikkeling en de afdeling Bijzondere Doelgroepen van Sociale zaken en Werkgelegenheid van de gemeente Utrecht.

Tot slot willen we de verschillende fondsen bedanken die het Wegloophuis de afgelopen jaren hebben gesteund. Voor de totstandkoming van dit jubileumboek willen we naast de gemeente Utrecht graag het Okapi Fonds, het K.F. Hein Fonds en het VSB Fonds bedanken voor hun financiële bijdrage.

Rest ons nog u veel plezier te wensen bij het lezen van dit boek!

Namens Stichting Wegloophuis Utrecht,

Katrien Schumans en Stephan van der Sluis
Coördinatoren

Oktober 2007

INLEIDING

WAAROM ‘GEK’? OMDAT IE ANDERS IS?

“Mensen die de greep op hun leven in deze maatschappij verloren hebben en zich afwijkend gedragen, zonder dat ze de macht hebben om hun gedrag voor normaal te laten doorgaan, lopen een grote kans om uit de samenleving gestoten te worden. Hun gedrag bedreigt alles wat wij als gegevenheden beschouwen, zij maken ons onzeker over de manier waarop wij ons leven hebben ingericht. De maatschappij reageert op deze mensen met een poging om hen onschadelijk te maken: zij worden verwezen naar de rand van onze samenleving, waar hun gedrag afgedaan kan worden met de verwijzing naar gekte.”

Met deze woorden vatte een groepje bevlogen mensen in 1981 hun kritiek samen op de manier waarop Nederland met zijn ‘geesteszieken’ omgaat. Deze mensen worden niet voor vol aangezien, zo luidde de kritiek, maar veilig opgeborgen in een omheinde inrichting in de bossen, waar niemand de confrontatie met hun afwijkende gedrag werkelijk hoeft aan te gaan. In deze inrichting worden mensen beroofd van hun individuele persoonlijkheid: ze kunnen niet langer zichzelf zijn, maar moeten zich willoos plooien naar de diagnose van hun behandelaars. Wie zich tegen deze ‘behandeling’ verzet, kan rekenen op bevoogding en betutteling. En wie de inrichting vaarwel wil zeggen, wordt door middel van justitiële dwang onmiddellijk tot de orde geroepen.

Er is iets gróndig mis in de psychiatrie: zo ongeveer dacht het groepje bevlogen mensen in 1981. Daarom maakten zij plannen om – net als eerder gebeurd was in Haarlem, Den Haag, Rotterdam en Amsterdam – in Utrecht een Wegloophuis op te richten. Dat huis zou een vrijhaven moeten zijn voor iedereen die de inrichting de rug wilde toekeren en een podium moeten bieden aan iedereen die kritiek had op de klinische psychiatrie. En zo zag Stichting Wegloophuis Utrecht op 31 december 1981 het levenslicht.

Nu, ruim 25 jaar later, bestaat Wegloophuis Utrecht nog steeds. Honderden mensen hebben voor kortere of langere tijd in het huis gewoond, zijn vervolgens zelfstandig gaan wonen of toch weer teruggekeerd naar de inrichting. Honderden vrijwilligers hebben zich voor het Wegloophuis ingezet, door bewoners praktisch en emotioneel te ondersteunen, aan protestacties deel te nemen of kritische pamfletten te schrijven. En talloze organisaties hebben met het Wegloophuis samengewerkt, het gesubsidieerd, geprezen of juist bekritiseerd.

Dit boek geeft een overzicht van 25 jaar Wegloophuis Utrecht. Wat hadden de oprichters voor ogen? Wat is er van hun idealen terechtgekomen? En hoe heeft het Wegloophuis zich ontwikkeld? De vraag die hierbij centraal staat, is wat de ‘mens-tot-mens-benadering’ betekent waar het Wegloophuis al een kwart eeuw structureel voor kiest. Is deze bijzondere werkwijze in de loop der jaren ingeburgerd geraakt, of is het Wegloophuis nog steeds een ‘luis in de pels’? Heeft het Wegloophuis zijn werkwijze aangepast? Of is het nog onvoorwaardelijk trouw aan de uitgangspunten van 1981?

Dat het Wegloophuis al 25 jaar lang consequent kiest voor gelijkwaardigheid, kleinschaligheid en ongedwongenheid, mag op zijn minst bijzonder genoemd worden. Toch zal dit boek ook inzoomen op de twijfels die er onder de medewerkers hebben geleefd. Kiezen we de juiste aanpak? Werpt onze werkwijze vruchten af? En is een organisatie als het Wegloophuis anno 2007 nog wel ‘van deze tijd’? Op deze vragen probeert dit boek een antwoord te geven.

CONTEXT

STA EENS STIL BIJ DIE PIL

Wie iets wil begrijpen van de ontstaansgeschiedenis van Wegloophuis Utrecht, zal ook iets moeten weten van de beweging die nu bekendstaat als de antipsychiatrie. Deze beweging – ook wel aangeduid als kritische psychiatrie, democratische psychiatrie of alternatieve psychiatrie – drukte van ongeveer 1965 tot 1985 een groot stempel op de manier waarop in Nederland tegen de geestelijke gezondheidszorg werd aangekeken.

Centraal in de antipsychiatrie stond het sterke verlangen om de psychiatrische hulpverlening, met name die binnen de inrichtingen, te hervormen en te verbeteren. Volgens de Nederlandse psychiater Kees Trimbos, die het gedachtegoed van de antipsychiatrie al in 1975 probeerde samen te vatten in zijn invloedrijke boek 'Antipsychiatrie: een overzicht', kwam die wens voort uit vier uitgangspunten: verwerping van “een medische, ziektekundige benadering van psychosociale stoornissen”, afwijzing van “de inrichtingspsychiatrie en het internen in het algemeen”, verzet tegen “de psychiatrie als sociaal controlemiddel in de handen van de ‘machthebbers’” en een “meer positieve waardering van de ‘waanzin’ tegenover de negatieve waardering daarvan in de huidige psychiatrie”.

Zoals we in het volgende hoofdstuk zullen zien, speelden deze vier thema's ook bij de oprichting van Wegloophuis Utrecht een belangrijke rol. Maar eerst is het goed om in beeld te brengen waar de antipsychiatrie voor stond en hoe deze beweging de discussie over psychiatrie in de 'lange jaren zeventig' bepaalde.

KERNWAARDEN VAN DE ANTIPSYCHIATRIE

Al ruim vóór 1965 werden er kritische kanttekeningen geplaatst bij de manier waarop psychiatrische inrichtingen functioneerden. Zo beschrijft historica Gemma Blok in haar proefschrift 'Baas in eigen brein' (2004) hoe de westerse landen tussen 1870 en 1910 geconfronteerd werden met een eerste golf van kritiek, die zich vooral richtte op “de wantoestanden binnen de gestichten: martelingen die gepresenteerd werden als therapie, zoals koude stortbaden of roterende stoelen, en geweld en schofferingen door ‘oppassers’”. De kritiek vond een podium in een “uitgebreide horrorliteratuur” over de ervaringen van cliënten, die “een dankbaar thema voor schrijvers en kunstenaars” bleek. Maar “hoe fel en wijdverbreid de kritiek op de westerse klinische psychiatrie in deze periode ook was”, zegt Blok, “het bestaan van geestesziekte of het nut van gestichten werd nog niet wezenlijk betwijfeld. [...] Het medische verklaringsmodel voor geestesziekten werd nog niet aangevallen; er werd zelfs regelmatig gepleit voor een meer natuurwetenschappelijke gerichtheid van de klinische psychiatrie.”

Dit zou ingrijpend veranderen tijdens de tweede golf van kritiek in de jaren 1965-1985. “De kritische psychiatrie die toen ontstond”, schrijft Blok, “was radicaler en meer wijdverbreid dan het protest dat eind negentiende eeuw te horen was. Nieuw was ook het sterk cultuurkritische gehalte van de kritiek.” In de antipsychiatrie werd in de eerste plaats het ‘medisch model’ aangevochten: het idee dat psychiatrische stoornissen thuishoorden in het domein van de geneeskunde. Waanzin was geen lichamelijk defect zoals bijvoorbeeld een gebroken been dat was, maar kon alleen goed worden begrepen in zijn sociaal-maatschappelijke, ethische en zelfs politieke context. Eigenlijk bevond de psychiatrie zich dus al jaren op een dwaalspoor: een puur geneeskundige diagnose van afwijkend gedrag was volstrekt ontoereikend. Bovendien zorgde deze diagnose voor een enorme kloof tussen de ‘alwetende’ behandelaar en de ‘hulpbehoevende’ cliënt.

Een tweede kernelement in de antipsychiatrie was de kritiek op de gewoonte om mensen die zich afwijkend gedroegen, geïsoleerd van de samenleving op te sluiten in een inrichting. Nagenoeg niemand werd daar beter, zo luidde de kritiek. Integendeel: opname had juist een contraproductief effect. Zo raakten cliënten

‘gehospitaliseerd’: ze raakten hun eigenwaarde kwijt, verloren elk initiatief, verleerden zelfstandig te denken en konden – als ze al ooit uit de inrichting ontslagen werden – de verantwoordelijkheid voor hun eigen leven niet langer dragen.

Volgens Blok bestond over deze twee thema’s binnen de brede beweging van de antipsychiatrie nog een redelijke consensus. Veel minder was dat het geval met de kritiek op de ‘sociale controlefunctie’ van de psychiatrie: het idee dat de geestelijke gezondheidszorg achter zijn façade van menslievendheid in werkelijkheid een beheersinstrument was van de *powers that be*. Net als politie, justitie en de rechterlijke macht had de psychiatrie vooral als taak het systeem in stand te houden en te beschermen. Niet het belang van het vrije individu stond centraal, maar het belang van diegenen die er baat bij hadden dat mensen met afwijkend gedrag uit het gezichtsveld verdwenen.

De meest radicale vertegenwoordiger van deze visie was het Duitse Sozialistische Patientenkollektiv (SPK), dat in het boek ‘Aus der Krankheit eine Waffe machen’ betoogde dat de psychiatrie een soort wapenstok was in handen van de kapitalistische uitbuiters, dat het kapitalisme juist zélf psychische problemen veroorzaakte en dat dit onrecht alleen met een gewelddadige revolutie kon worden opgeheven. Dat lang niet alle sympathisanten van de antipsychiatrie zich in de extreme standpunten van het SPK konden vinden, blijkt wel uit het weinige begrip dat Trimbos in 1975 voor diens “intolerante, rancuneuze, autoritaire en dwingende ideologie” kon opbrengen. Wel positief vond Trimbos overigens “de poging maatschappijstructuur en psychosociaal gestoord zijn met elkaar in verband te brengen” en “de nadruk op het belang van solidariteit van de patiënten onderling”.

Ook over het vierde kernelement in de antipsychiatrie, de ‘zin in de waanzin’, bestond zeker geen breed gedeelde overeenstemming. Eén van de belangrijkste voorvechters van deze meer positieve kijk op ‘gekte’ was de Britse psychiater Ronald David Laing. Volgens Blok omschreef Laing de psychose als ‘metanoià’: “een reis door het innerlijk die kon leiden tot meer zelfkennis en een groter geestelijk evenwicht”, en als “een poging van mensen om hun ‘ware zelf’ te hervinden. [...] Gekken waren lang zo ‘gestoord’ niet als ze leken; hun schijnbare waanzin was een afweermechanisme. Als de verborgen persoon achter het rookgordijn werd gezien, gehoord en gesteund in de ontplooiing van zijn ware zelf, dan kon een zenuwinzinking een doorbraak vormen in iemands leven.” Laing bracht dit idee niet alleen in de praktijk in de therapeutische gemeenschap Kingsley Hall in Londen, maar ook op tournee: “Toen Laing bijvoorbeeld begin jaren zeventig door Amerika rondreisde, vroegen enkele psychiaters hem om advies met betrekking tot een patiënte die maandenlang geen woord had gezegd en in een isoleercel verbleef, waar ze naakt op haar hurken heen en weer wiegde. Tot verbijstering van zijn collega’s kleepte Laing zich uit, hurkte naast de vrouw neer en wiegde met haar mee. Na een minuut of twintig begon ze tegen hem te praten.”

Dat een psychische crisis niet noodzakelijk een negatieve gebeurtenis hoeft te zijn, maar ook kan worden uitgelegd als een natuurlijke impuls om je ‘eigen ik’ te ontdekken, sprak veel aanhangers van de antipsychiatrie tot de verbeelding. Hetzelfde gold voor de gelijkwaardige, invoelende en flexibele benadering van mensen met een psychiatrische stoornis die Laing propageerde. ‘Gekte’ zou niet per definitie moeten worden afgekeurd, gecontroleerd en bestreden, maar met een open vizier tegemoet moeten worden getreden. Over de uiteindelijke kernvraag (is gek gedrag een gezonde afweerreactie of toch symptoom van een ziekte?) verschilden de sympathisanten van de antipsychiatrie echter van mening.

Mede vanwege deze (en vele andere) meningsverschillen, mag de antipsychiatrie zeker niet worden beschouwd als een vastomlijnde, eenduidige ideologie. Zo waarschuwt Blok dat de term antipsychiatrie “ten onrechte de indruk wekt dat er sprake zou zijn van een inhoudelijk coherente denkstroming”. In werkelijkheid bestond de antipsychiatrie uit een breed spectrum aan opvattingen, die in meer of mindere mate gedeeld werden door zeer diverse groepen: van marxistische cultuurcritici tot liberale hoogleraren, en van optimistische behandelaars tot ontgoochelde cliënten. Bovendien was de antipsychiatrie een zeer internationale beweging: Nederlandse antipsychiaters lieten zich bijvoorbeeld inspireren door geestverwanten uit met name Groot-Brittannië, Amerika, Duitsland en Italië. Daarnaast betoogt Blok dat de antipsychiatrie – hoewel de naam anders doet vermoeden – “géén eenduidig pleidooi was voor *afschaffing* van de psychiatrische hulpverlening [...] Dit tegenwoordig dominante beeld klopt slechts ten dele. Voor ons land geldt althans dat de kritische psychiatrie juist onderdeel was van een wens tot verbetering en zelfs *intensivering* van de psychiatrische hulpverlening.”

Beeld: archief Stichting Pandora

1968

Stichting Pandora lanceert de slogan “Waarom ‘gek’? Omdat ie anders is?”. De slogan is een goed voorbeeld van de manier waarop Pandora de beeldvorming rondom psychiatrische (ex-)patiënten probeert te verbeteren, namelijk met moderne communicatietechnieken afkomstig uit de reclamewereld.

Beeld: archief Stichting Pandora

BEGIN JAREN ZESTIG: OPKOMST VAN DE ANTIPSYCHIATRIE

Vanaf wanneer begonnen de ideeën van de antipsychiatrie in zwang te raken? Blok legt dat moment bij het verschijnen van drie boeken in 1961: ‘The myth of mental illness’ van de Amerikaanse psychiater Thomas Szasz, ‘Asylums’ van de Amerikaanse socioloog Erving Goffman en ‘Geschiedenis van de waanzin’ van de Franse filosoof Michel Foucault.

In ‘The myth of mental illness’ betoogde Szasz volgens Blok “dat geestesziekte in medische zin, dus als erfelijk bepaalde, biologische of neurologische afwijking binnen het individu, niet bestond. [...] De psychiatrie was volgens Szasz geen medische wetenschap maar een sociaal beheersinstrument. Mensen die gedrag vertoonden dat niet strookte met heersende normen werden voor gek verklaard. Szasz vergeleek geesteszieken met heksen en ketters, en psychiaters met inquisiteurs. Szasz ontkende niet dat er mensen waren die leden aan hevige angsten of depressies, maar hij sprak in dit verband van ‘levensproblemen.’”

Voor ‘Asylums. Essays on the social situation of mental patients and other inmates’ deed Goffman een jaar lang undercover onderzoek in een psychiatrisch ziekenhuis in Washington, waar op dat moment zeventien patiënten verbleven. Op basis van zijn ervaringen concludeerde Goffman volgens Blok “dat het gestichtsbestaan mensen vrijwel totaal beroofde van hun eigen identiteit. Eenmaal opgenomen ‘verdwenen’ mensen in de patiëntenrol door de uniformiteit en vernederingen van het bestaan in een psychiatrisch ziekenhuis. De patiëntenrol was mensen overigens al opgedrongen voordat ze in het ziekenhuis terechtkwamen [...] Door een combinatie van psychische problemen en aanstootgevend gedrag begon een proces van sociale uitstoting, dat werd gelegitimeerd door iemand als ‘patiënt’ te bestempelen.”

In zijn boek introduceerde Goffman de invloedrijke termen ‘medisch model’ en ‘hospitalisatie’, schrijft Blok. “Met de eerste term doelde hij op de modellering van de psychiatrische praktijk naar het voorbeeld van de algemene ziekenhuizen, hetgeen leidde tot het gebruik van patiëntendossiers, uniformen voor het personeel, een nadruk op het stellen van diagnoses, lichamelijk onderzoek en bedverpleging. Volgens Goffman plaatste het medische model patiënten in een no-win situatie. Alle verzet dat men pleegde, werd geduid als ziektesymptoom. Om het ziekenhuis weer uit te komen, moest iemand erkennen ziek te zijn en zich aanpassen aan het gedrag dat van patiënten werd verlangd: rustig, gehoorzaam en arbeidzaam. Deze ‘vervreemdende morele slavernij’ [...] leidde tot hospitalisatie: de patiënten werden zo onzeker en afhankelijk dat ze op het laatst niet eens meer naar buiten wilden.”

In het derde invloedrijke boek, ‘Geschiedenis van de waanzin’, betoogde Foucault volgens Blok “dat in de loop van de zeventiende en achttiende eeuw allerlei marginalen uit de Europese samenleving werden gestoten en opgesloten in bewaarhuizen: werklozen, zwervers, criminelen en ook ‘gekken’. Hun gebrek aan economisch rendement en hun excentrieke gedrag pasten niet bij de nadruk die men in het tijdperk van de Verlichting legde op rationaliteit, orde en productiviteit. Waanzin werd dé antithese van de heersende maatschappelijke moraal [...] en geesteszieken groeiden uit tot maatschappelijke zondebokken, zoals in de middeleeuwen heksen en ketters dat waren.”

Beeld: archief Stichting Pandora

Blok beschouwt 'The myth of mental illness', 'Asylums' en 'Geschiedenis van de waanzin' als "het startsein voor een meer inhoudelijk uitgewerkt, wijd verbreid en radicaal protest tegen de klinische psychiatrie dan ooit tevoren was gehoord". Ook 'Psychiatry and anti-psychiatry' (1967) van de Britse psychiater David Cooper had zo'n katalysatorfunctie. "Cooper beschreef in dit boek hoe hij een door hem geleide afdeling van een Londens psychiatrisch ziekenhuis omvormde tot 'Villa 21': een therapeutische gemeenschap en 'experiment in antipsychiatrie'. Het doel was om de 'invalidisering' en hospitalisatie van patiënten tegen te gaan. Gangbare hiërarchieën schafte Cooper af. Verzorgen en behandelen in de traditionele medische zin des woords deden hij en zijn medewerkers niet langer, hetgeen tot grote weerstanden leidde in het ziekenhuis." Naar aanleiding van Coopers boek, schrijft Blok, "werd allerlei kritiek op de klinische psychiatrie al snel door journalisten samengebracht onder de noemer 'antipsychiatrie'. Ook internationaal kreeg deze pakkende term grote bekendheid. Hij werd niet alleen gebruikt in de media, maar ook door mensen die sympathiseerden met de ideeën van Laing, Cooper of Szasz."

1965-1975: BLOEI VAN DE ANTIPSYCHIATRIE

Zoals de functies van bovengenoemde auteurs al doen vermoeden, was de kritiek op de psychiatrie aanvankelijk vooral een intellectuele aangelegenheid. De discussie werd met name gevoerd door vakgenoten en was nog niet doorgedrongen tot het brede publiek. Tussen 1965 en 1975 begon de antipsychiatrie echter grote weerklank te vinden in de Nederlandse maatschappij. Zo werden Laings boeken 'Het verdeelde zelf' en 'Strategie van de ervaring' begin jaren zeventig ware bestsellers, net als 'Wie is van hout...' (1971) van de Nederlandse psychiater Jan Foudraïne. Ook verslagen van (ex-)cliënten verkochten goed, waaronder 'In het land der blinden – Een martelgang door de psychiatrie' van Evelien Paull.

De ideeën van de antipsychiatrie vonden niet alleen gretig aftrek in boekvorm, maar inspireerden ook tot concrete actie. Zo begon Stichting Pandora, in 1964 opgericht om de maatschappelijke beeldvorming rond psychische problematiek te verbeteren, in 1970 ex-patiënten te werven die als vrijwilligers voorlichting konden geven. Leerling-verpleegkundigen voerden acties en verspreidden pamfletten, bijvoorbeeld binnen instellingen als Wolfheze, St. Anna, Willem Arntsz Hoeve en Rosenburg, om te pleiten voor een meer democratische besluitvorming en een beter behandelmilieu. En in 1971 werd de Cliëntenbond in de geestelijke gezondheidszorg opgericht, die opkwam voor de belangen van patiënten. Na deelname in 1973 aan het televisieprogramma 'Een groot uur U' van Koos Postema kreeg de Cliëntenbond veel brieven en groeide het aantal leden sterk.

In 1973 verscheen ook de eerste editie van de 'Gekkenkrant', een tijdschrift voor psychiatrische patiënten dat veel ruimte bood aan ingezonden brieven. Toen de naam van het blad bekritiseerd werd, met name door de eigen doelgroep, gaf de redactie in het vierde nummer de volgende toelichting: "Deze krant heet Gekkenkrant omdat hij is voor mensen die gek genoemd worden. Wij zijn dus gek en we komen er rond voor uit. We kunnen elkaar alleen helpen als we inzien dat we allemaal op dezelfde manier worden uitgescholden en gediskrimineerd. Dat is juist onze kracht."

Ook politiek werden pogingen ondernomen om de ideeën van de antipsychiatrie ingang te doen vinden. Zo werd in 1974 de Landelijke Werkgroep Krankzinnigenwet (LWKZ) gevormd. Deze werkgroep wilde het reeds in 1971 ingediende Wetsontwerp Bijzondere opnemingen in psychiatrische ziekenhuizen (Bopz) wijzigen, om de rechtspositie van mensen in een psychiatrische instelling te verbeteren. Toen een officiële hoorzitting over de Bopz steeds opnieuw werd uitgesteld, organiseerde de LWKZ in 1976 zelf een hoorzitting onder het motto 'Te gek om vast te zitten'. Hieraan voorafgaand hielden patiënten, ex-patiënten en sympathisanten een stille tocht door Den Haag: de eerste openlijke demonstratie van de psychiatrische patiëntenbeweging. Ook de organisatoren van de Dag van de Psychiatrie, die in 1974 voor de eerste keer plaatsvond en al snel uitgroeide tot de Week van de Psychiatrie, probeerden met demonstraties de aandacht te trekken. In 1979 riepen zij bijvoorbeeld met de leuzen 'Baas in eigen Brein' en 'Sta eens stil bij die pil' op tot een 'valiumvrije vrijdag'.

Veel van de acties in de jaren zeventig, stelt Blok, hadden een ludiek karakter. "Zo kreeg de staf van [...] de psychiatrische kliniek van de Amsterdamse Vrije Universiteit, een vergulde plastic 'pil' aangeboden van één meter doorsnee, als symbool van de 'onderdrukkende medicalisering van het maatschappelijk kwaad.'" De Cliëntenbond organiseerde de Tocht van de Rammelende Sleutelbossen, waarin zo'n vijfhonderd mensen demonstreerden voor een betere rechtspositie van psychiatrische patiënten. En Pandora bracht in 1974 een affiche op spiegelpapier uit met de tekst: "Ooit 'n normaal mens ontmoet? en..., beviel 't?" Het affiche, dat ook in de vorm van een sticker werd uitgebracht, werd razend populair.

GROTE IMPACT

"In 1975 werd ik voor het eerst opgenomen in de psychiatrie, in 1988 voor de tweede keer. Ik was manisch depressief en gebruikte daarvoor medicijnen. Van mijn medicijnen wist ik al dat ik niet zonder kon, dan word ik uiteindelijk manisch. In de psychiatrie had ik het voor ongeveer zestig procent naar mijn zin: de omgeving deed mij goed. De andere veertig procent bestond uit minder leuke dingen. Om half acht moest je opstaan, douchen, ontbijten en vervolgens allemaal achterlijke groepen volgen. Creatieve therapieën, boetseren, tekeningen maken. Ik wilde helemaal geen tekening maken en erover vertellen, maar had juist rust nodig.

Een vriendin van mij ging in die tijd werken in het Wegloophuis en zei dat die plek misschien wel wat voor mij was. In 1989 was ik er aan toe en heb ik tegen mijn psycholoog gezegd dat ik de ontslagpapieren wilde tekenen. Het Wegloophuis was een enorm verschil met de instelling waar ik eerder zat. Ik kreeg veel meer zelfstandigheid en werd serieus genomen. Bovendien was er veel minder betutteling. Twee contactpersonen hielpen me om alles te regelen: een uitkering, verzekeringen, inschrijving bij de woningsservice, noem maar op. In de daarop volgende maanden heb ik een opleiding afgerond. Toen het half jaar om was, de gebruikelijke verblijfsduur in het Wegloophuis, was ik nog druk bezig om een goede en leuke woning te vinden. Daarom mocht ik langer blijven. Uiteindelijk vond ik een flat en werk en ben ik weer op mezelf gaan wonen.

Ik had in mijn nieuwe flat een leuke bovenbuurvrouw, die regelmatig langskwam. Op een gegeven moment sloeg de vonk over en kreeg ik een relatie met haar. Ik ben naar boven verhuisd en uiteindelijk met haar getrouwd. In het tweede jaar van onze relatie kregen we vaak ruzie. Mijn vrouw was toen zwanger. Tijdens de zwangerschap heb ik twee weken in het Wegloophuis gezeten om de situatie thuis te ontvluchten. Maar omdat ik wist dat ik als vader bij de bevalling moest zijn, ben ik terug naar huis gegaan. Een week na de geboorte van mijn zoon ben ik alsnog definitief weggegaan. Ik heb een week of twee op straat gelopen en ben toen weer opgenomen in een instelling. Ik was niet gek of in de war, maar dat word je wel als je daar zit. Je gaat op de andere patiënten letten en krijgt hun problemen er gratis bij. Vier maanden na mijn opname ben ik opnieuw in het Wegloophuis gaan wonen. Dat was in 1995. Het ging toen best goed. Ik had een baan als datatypist en wat geld op de bank staan. Omdat ik geen financiële zorgen had, kon ik mijn aandacht richten op andere dingen. Het was een hele leuke periode. Uiteindelijk heb ik met hulp van het Wegloophuis weer een woning gevonden.

Het gaat nu goed met me en ik woon in een prachtig huis. Ik zie mijn zoon twee keer per jaar. Nog altijd heb ik heel goed contact met de vrijwilligers van het Wegloophuis. Zij komen ook wel eens bij mij thuis op een verjaardag of om een filmpje te kijken. Het zijn hele mooie mensen die heel goed bezig zijn. Het Wegloophuis heeft een grote impact op mijn leven gehad en speelt nog steeds een belangrijke rol. Ik kom er nog elke week, maar tegenwoordig alleen voor de leuke dingen!"

Teus

September 2007

1975

Kritische hulpverleners organiseren in Wolfsheze de Dag van de Psychiatrie. Later groeit deze dag uit tot de Week van de Psychiatrie: een week met theater, discussiemiddagen, acties en het Breingeinfestival rond actuele thema's in de cliëntenbeweging.

Zelfs tot in de bioscopen drong het gedachtegoed van de antipsychiatrie door. Zo trok de bioscoopversie van de voorlichtingsfilm 'Kind van de Zon' van Pandora voor een lange periode volle zalen. Hetzelfde gold voor 'One flew over the cuckoo's nest' (1975), waarin de opstandige Randal McMurphy (Jack Nicholson) het vergeefs opneemt tegen de autoritaire Nurse Ratched. De scène waarin McMurphy voor straf 'geshockt' werd, wakkerde de verontwaardiging over deze vorm van 'therapie' verder aan. Zo pleitte de Nationale Anti-Shock Actie (NASA) vanaf 1976 voor een wettelijk verbod op de elektroshock.

Dat 'Kind van de Zon' geproduceerd was met overheidssubsidie, een ingekorte versie vanaf 1975 tijdens lessen maatschappijleer werd vertoond en van de muziek van de film zelfs een single werd uitgebracht, bewijst hoe snel de kritiek op de psychiatrie in de loop van de jaren zeventig gemeengoed was geworden. Blok geeft hiervan een treffend voorbeeld met een fragment uit 'Otje', het kinderboek uit 1980 van Annie M.G. Schmidt "over een klein meisje, Otje, en haar onconventionele vader Tos. Die wordt op een kwade dag opgenomen in een psychiatrisch ziekenhuis, 'Rusthuis Vredelief'. Daar overlegt hoofdzuster Snijbiet met de psychiater:

"Deze patiënt is zeer gevaarlijk dokter", zei zuster Snijbiet. "Hij heeft niet alleen een agent aangevallen, maar ook mij heeft hij gewelddadig overrompeld."
 "Zo zo", zei de dokter. "Wat hebt u hem gegeven?"
 "Pillen", zei de zuster. "En prikken."
 "Ja, natuurlijk", zei de dokter ongeduldig. "Maar wat voor pillen en prikken?" "Falderal", zei de zuster.
 "Geen Psychodram?"
 "Ook. En Halsigeen en Denderon."

Als Tos protesteert, krijgt hij snel een shot 'Miximax'. Daarna, besluit de dokter, moet hij een paar dagen 'Flippodrol' slikken en dan drie weken lang 'Tranidal'. Als Otje hoort dat haar vader is opgenomen, is ze erg boos. Haar vader is immers 'helemaal geen patiënt, hij is enkel maar driftig'. Met hulp weet ze Tos gelukkig te bevrijden uit het Rusthuis. Haar vader 'liep wat zwaaierig, zoals een dronken matroos en hij keek dof en onverschillig; dat kwam van alle spuitjes en pillen', aldus het boek."

1975-1985: POLARISATIE VAN DE ANTIPSYCHIATRIE

Bovenstaand fragment laat zien dat veel van de ideeën van de antipsychiatrie eind jaren zeventig een sterk gehoor hadden gevonden in de Nederlandse samenleving. Kritiek op de geestelijke gezondheidszorg was niet langer uitsluitend het domein van specialisten, maar uitgegroeid tot een rage. De intellectuele wind die halverwege de jaren zestig was opgestoken, was aangezwollen tot een populaire storm. Maar hoe kon aan die roep om verandering daadwerkelijk gestalte worden gegeven?

Daarover verschilden de sympathisanten van de antipsychiatrie sterk van mening. De belangrijkste vraag was: moet de psychiatrie uitsluitend hervormd worden of geheel afgeschaft? Het debat over deze vraag leidde volgens Blok tot een "interne identiteitscrisis". De oorzaak van deze crisis legt ze bij drie factoren. In de eerste plaats – paradoxaal genoeg – bij het grote succes van de antipsychiatrische beweging. Actiegroepen als NASA en de Cliëntenbond waren erin geslaagd hun kritiek op de psychiatrie op de kaart te zetten. Maar rond 1975 begonnen ze zich ook af te vragen wat hun inspanningen hadden opgeleverd. Had de oprichting van officiële patiëntenraden de positie van cliënten bijvoorbeeld werkelijk verbeterd, of was het slechts een doekje voor het

bloeden? Ook bij de ontruiming van de zwakzinnigenafdeling Dennendal in 1974 werden veel vraagtekens gezet. Op die afdeling had psycholoog Carel Muller een meer gelijkwaardige omgang tussen medewerkers en verstandelijk gehandicapten tot stand proberen te brengen. Dat de overheid zijn experiment hardhandig beëindigde, zo beschrijft Blok, beschouwde Muller “als een voorbode van de nakende apocalyps. ‘We komen terecht in een wereld van Tolkien’, aldus Muller, ‘waarin de aarde woester en onaardiger wordt, waar boze magiërs zich breed maken tegen witte magiërs.’ Ook op de redactie van de Gekkenkrant wekte het [...] Dennendal-conflict een oorlogszuchtige sfeer. In 1974 schreef men: ‘De krachten die het Dennendal konflikt – voorlopig? – gewonnen hebben zijn sterk en gevaarlijk. En nu zijn ze nog meer op hun hoede dan voorheen.’”

Evenmin goed voor de sfeer was de opkomst van de anti-antipsychiatrie, de tweede factor die volgens Blok sterk bijdroeg aan de polarisatie van het debat. In 1975 verscheen bijvoorbeeld het boek ‘Een soort vuur’, waarin psychiater P.J. Stolk opkwam voor het medisch model en een lans brak voor de inzet van medicatie. Ook Herman van Praag, hoogleraar aan de Rijksuniversiteit Utrecht, uitte in 1978 stevige kritiek op de antipsychiatrie. Maar misschien nog wel belangrijker was het geluid van boze ouders, die zich door de antipsychiaters ten onrechte verantwoordelijk voelden gehouden voor de psychische problemen van hun kinderen. Zo riep de brief van moeder Willy Brill aan het Maandblad voor Geestelijke Gezondheid in 1979, waarin ze klaagde over de ‘afkeurende deskundighouding’ van de behandelaars van haar dochter, veel reacties van herkenning op, net als het boek ‘Al mijn vrienden zijn gek’ van Sera Anstadt uit 1983.

De klachten van ouders over de antipsychiatrische visie op gekte, waarin veel nadruk werd gelegd op sociale omstandigheden en de relaties binnen het gezin, leidde onder andere tot de oprichting in 1984 van Ypsilon, een vereniging voor familieleden van mensen met een psychiatrische stoornis. “Van diverse kanten”, zo schrijft Blok, “werd het humane gehalte van kritische psychiaters en andere kritische hulpverleners, die begin jaren zeventig nog de belichaming vormden van een humanere psychiatrische hulpverlening op basis van het sociaal model, in twijfel getrokken.” Ook een ander speerpunt van de antipsychiatrie, het verzet tegen de farmaceutische industrie, raakte uit de gratie, mede door de groeiende erkenning van de biologische psychiatrie. Zo werd het succes van lithium als behandelmiddel tegen stemmingstoornissen ingezet als argument vóór het medische model.

De derde factor die volgens Blok bijdroeg aan de polarisatie, was de invloed van de Italiaanse democratische psychiatrie. In 1971 was psychiater Franco Basaglia begonnen met de afbraak van psychiatrisch ziekenhuis San Giovanni in Triëst, onder het motto ‘La libertà è terapeutica!’ (‘Vrijheid is therapeutisch!’). Mede naar aanleiding van dit experiment nam de Italiaanse regering in 1978 Wet 180 aan, die voorschreef dat behandeling alleen op vrijwillige basis mocht plaatsvinden, dat er geen nieuwe patiënten mochten worden opgenomen en dat er geen inrichtingen mochten worden bijgebouwd. Veel aanhangers van de antipsychiatrie in Nederland reageerden met groot enthousiasme op dit initiatief. Zo verscheen in 1982 het pamflet ‘Delta dicht’, waarin werd opgeroepen het Rotterdamse Delta Psychiatrisch Ziekenhuis te sluiten. En een jaar daarvoor schreef de Gekkenkrant: “De hele psychiatrie is rijp voor het museum! De psychiatrische inrichting heeft definitief afgedaan, het kan niet meer. De inrichting zal verdwijnen. De inrichting moet verdwijnen, omdat het een onding is [...], een steengeworden leugen. Die leugen zegt: U bent ziek. U moet naar het ziekenhuis om te genezen. [...] En wat er in werkelijkheid wordt bedoeld is: uw familie wil van u af, want ze vinden u lastig, uw kollega’s en vrienden worden bang van u omdat ze het leven zelf ook maar nauwelijks aankunnen”.

Het openbreken van de Italiaanse inrichtingen leek een concrete richtingsaanwijzer te kunnen zijn voor het kruispunt waar de Nederlandse antipsychiatrie rond 1980 was aanbeland. Het liet zien dat een ware revolutie mogelijk was. Toch ging de roep om totale afschaffing van de inrichtingen voor velen een brug te ver. Zo zou in Nederland uiteindelijk alleen psychiatrisch ziekenhuis Santpoort geheel worden gesloten. Bovendien liep het Italiaanse experiment voor veel chronische patiënten uit op een catastrofe, mede door het ontbreken van voldoende ambulante zorg. Daardoor bleek de Italiaanse impuls maar van korte duur. “De oriëntatie op de Italiaanse democratische psychiatrie”, schrijft Blok, “had de psychiatrische tegenbeweging tijdelijk weten te redden van de onderliggende twijfel en verdeeldheid”. Maar “na de acties rond de afbraak van Santpoort raakte de beweging op haar retour”.

Niet alleen in Nederland, maar ook internationaal viel de antipsychiatrie ten prooi aan interne verdeeldheid. Zo beschrijft Blok hoe in 1981 op een congres in Leuven, waar behalve Kees Trimboos (als voorzitter) ook Cooper, Laing en Basaglia aanwezig waren, de eensgezindheid ver te zoeken was. “Het congres, waar vele honderden hervormingsgezinden uit allerlei landen aanwezig waren, liep uit op chaos. Een groep deelnemers splitste zich af omdat de congresorganisatie te dwingend en hiërarchisch zou zijn. Mensen met een psychiatrisch verleden (‘ervaringsdeskundigen’) die lange verhalen begonnen over hun wanen of hun gestichtservaringen wekten verdeeldheid, omdat sommigen hen wilden aanhoren (dit waren immers toch de mensen om wie het hoorde te gaan), terwijl anderen zwaar geïrriteerd raakten. Twee aanwezige verpleegkundigen uit Delta Psychiatrisch Ziekenhuis vonden het geheel maar een ‘psychoshow van de diverse goeroes. Iedereen komt vertellen hoe fantastisch hij bezig is.’ Ook ‘goeroe’ R.D. Laing viel voor velen van zijn voetstuk; hij was een groot deel van het congres dronken.”

ERFENIS VAN DE ANTIPSYCHIATRIE

Voor een periode van ongeveer twintig jaar had de antipsychiatrie het debat over de geestelijke gezondheidszorg sterk gekleurd. In het begin stond dit debat nog in het teken van een optimistische vernieuwingsdrang, waren de protestacties speels en konden deze rekenen op grote bijval van het publiek. Later kwam de antipsychiatrie meer onder vuur te liggen en nam ook binnen de beweging zelf de eensgezindheid af. Een deel van de sympathisanten raakte teleurgesteld in de behaalde resultaten en kwam tot de conclusie dat de psychiatrie geheel moest worden afgeschaft. Een ander deel vond juist dat de doorgevoerde hervormingen afdoende waren en trok zich uit de beweging terug. Zo raakte de antipsychiatrie volgens Blok “na een laatste bloeiperiode begin jaren tachtig langzaam gemarginaliseerd”.

Deze marginalisatie kwam echter niet alleen voort uit onenigheid over de te volgen koers. Veel van de veranderingen waarvoor de beweging zich inzette, werden namelijk wel degelijk gerealiseerd. Zo werd de elektroshocktherapie in 1984 aan strenge wettelijke banden gelegd en groeide de inspraak van cliënten op hun behandeling, mede door het introduceren van patiëntenraden en patiëntvertrouwenspersonen. Ook de mondigheid van cliënten nam toe, door een verdere uitbreiding van het aantal belangenverenigingen. Bovendien verbeterde hun rechtspositie: in 1994 bepaalde de Wet Bopz dat mensen uitsluitend gedwongen opgenomen of behandeld mochten worden als er direct gevaar bestond voor henzelf of voor anderen.

1977

De regering lanceert de actie 'Nieuwbouw en vernieuwbouw psychiatrische ziekenhuizen', omdat veel psychiatrische ziekenhuizen verloederd en verouderd zijn. Met name in de chronische paviljoens zijn de leefomstandigheden slecht. Nieuwbouw en renovatie moeten daarin verandering brengen.

Ook de vermaatschappelijking van de zorg, het streven om mensen zoveel mogelijk in hun eigen omgeving op te vangen, mag op het conto van de antipsychiatrie worden geschreven. Zo steeg het aantal extramurale voorzieningen (zoals begeleid wonen-projecten) en werden familieleden meer betrokken bij de behandeling. Maar de belangrijkste verandering was misschien wel het groeiende oog voor 'de mens achter het dossier': de aandacht die de antipsychiatrie had weten te vestigen op de onpersoonlijke en afstandelijke houding waarmee veel psychiaters hun cliënten tegemoet traden. Over de vraag of deze houding anno 2007 wérkelijk is verbeterd, verschillen de meningen. Sommigen zeggen bijvoorbeeld dat de herwaardering van medicatie de antipsychiatrische revolutie deels weer ongedaan heeft gemaakt en dat de extramuralisatie vooral is voortgekomen uit de wens kosten te besparen. Anderen zeggen dat veel van de misstanden uit de inrichtingen definitief tot het verleden behoren en dat de positie van cliënten essentieel is verbeterd. Vast staat in ieder geval dat de antipsychiatrie erin geslaagd is behandelaars sterk aan het denken te zetten. De relatie tussen cliënt en behandelaar is op de agenda gezet, en komt daar voorlopig niet meer vanaf.

OPKOMST VAN DE WEGLOOPHUIZEN

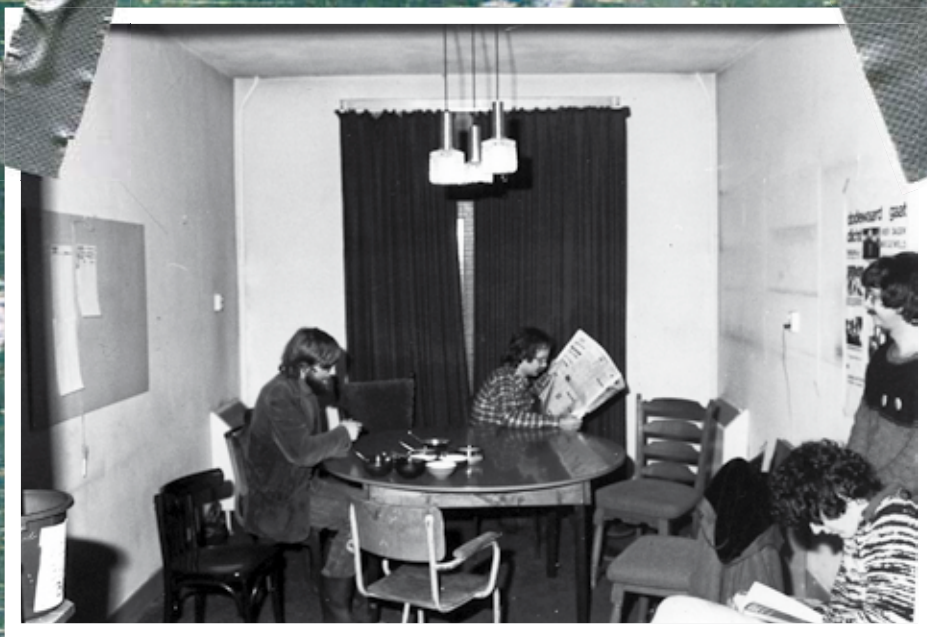
Ondanks de geboekte resultaten noemt Blok de geschiedenis van de Nederlandse antipsychiatrie "vooral een verhaal van vervlogen hoop. De ongelukkige term 'antipsychiatrie' is blijven hangen als aanduiding voor een periode waarin velerlei soorten van kritiek te horen waren. Dat protest had ten dele inderdaad een hoog 'anti-gehalte'. De aanval op het 'medisch model' was gericht tegen autoritaire en bevoogdende gezagsverhoudingen in de intramurale psychiatrie, tegen psychofarmaca en elektroshocks en tegen de psychiatrische ziekenhuizen als zodanig. Onder dit protest school evenwel [...] een optimistische genezingsdrang. Critici, onder wie ook veel hulpverleners in de klinische psychiatrie, vonden in navolging van onder anderen Laing, Cooper en Foudraine dat er nu eindelijk eens moest worden begonnen met het behandelen van geesteszieken, in plaats van hen af te schepen met een handjevol pillen, een bemoedigend schouderklopje en een onverschillige bejegening."

Een belangrijke vertegenwoordiger van deze visie waren de wegloophuizen, die vanaf 1980 als paddestoelen uit de grond schoten. "In 1983 waren er acht", schrijft Blok: "in Haarlem, Amsterdam, Arnhem, Utrecht, Groningen, Den Haag, Den Bosch en Rotterdam. Vaak waren deze zogenaamde wegloophuizen opgericht door mensen uit de kraakbeweging en waren ze ook gevestigd in kraakpanden. In alle gevallen was de Italiaanse psychiatrie een lichtend voorbeeld." In oktober 1984 waren er negen, schrijft Don Olthof in zijn doctoraalscriptie 'Dit is niet het einde': in Venray was er inmiddels één bijgekomen. Bovendien waren er twee huizen opgericht die zich specifiek op vrouwelijke weglopers richtten: de Helse Hex in Amsterdam en Hysterica in Nijmegen.

Omdat veel van deze wegloophuizen al binnen enkele jaren na hun oprichting weer van het toneel verdwenen (op dit moment zijn er nog slechts twee over), lijken ze achteraf gezien zowel een uiting van de laatste bloei-periode van de antipsychiatrie als een laatste stuiptrekking daarvan te zijn geweest. Ze waren een logisch gevolg van de ontwikkeling die de antipsychiatrie had doorgemaakt: van een ludieke protestbeweging in de idealistische jaren zeventig tot een meer radicale actiebeweging in de grimmige jaren tachtig. De wegloophuizen trokken als het ware de conclusie waarvoor anderen waren teruggedeinsd: ze namen principieel afstand van het instituut psychiatrie en boden weglopers de kans dit instituut de rug toe te keren. Eén van de vertegenwoordigers van dat standpunt was Wegloophuis Utrecht.

Beeld: archief Stichting Pandora

OPRICHTING

PSYGIATRIE? NEE BEDANKT!

Wie 'anders is dan anders' moet op veilige afstand worden gehouden: dat was volgens de oprichters van Wegloophuis Utrecht zo'n beetje de gangbare houding rond 1981. In een beleidsnota uit datzelfde jaar beschreef de 'Wegloophuisgroep Utrecht' hoe de psychiatrie mensen in geestelijke nood ten onrechte als gevaarlijk bestempelde en ze – letterlijk en figuurlijk – verstootte uit de samenleving. Daarmee was de psychiatrie in essentie een repressief systeem: "Zij die in de psychiatrie terechtkomen worden behandeld als ontoerekeningsvatbaar, niet in staat tot het dragen van enige verantwoordelijkheid [...] en als gevaar voor de openbare orde. Dit komt het meest duidelijk naar voren in de wettelijk geschapen mogelijkheid om mensen gedwongen op te laten nemen in een psychiatrische inrichting door middel van een In Bewaring Stelling (IBS) of een Rechterlijke Machtiging (RM)."

Ook het vervallen van rechten binnen de inrichting was voor de Wegloophuisgroep een duidelijk bewijs van het repressieve karakter van de psychiatrie: "Allerlei rechten die normaal worden geacht binnen onze samenleving (eigen kamer, eigen dagindeling, recht om bezoek te ontvangen, enz.) blijken in de inrichting te ontbreken." Hetzelfde gold voor de aanwezigheid van dwangmiddelen: "In de inrichting bestaat een organisatiestructuur waarin de cliënt een ondergeschikte positie zonder verantwoordelijkheid inneemt, en waarin hem bevoogding ten deel valt. Door het veelvuldig gebruik van dwangmiddelen, zoals platspuiten, vastbinden en isoleren, blijkt duidelijk de beheersingsfunctie van de psychiatrie. Langer verblijf leidt dan ook tot een passieve, afhankelijke houding van de cliënten en een groot gevoel van machteloosheid."

Volgens de Wegloophuisgroep verzwakte de psychiatrie de positie van cliënten in plaats van die te versterken. Hoe langer iemand in een inrichting verbleef, hoe moeilijker het namelijk voor hem werd om weer een normaal leven op te bouwen: "Wanneer iemand het etiket van 'psychisch gestoord' heeft gekregen en is verwezen naar een plaats aan de rand van de samenleving zonder eigen verantwoordelijkheid, bieden wij hem via de psychiatrie een behandeling aan om weer om te kunnen gaan met de eisen die de maatschappij aan het individu stelt. Terwijl één van de gevolgen van opname is dat iemand uit zijn vertrouwde sociale omgeving van gezin, werk en vrijetijdsbesteding wordt gehaald. De gehele basis waarop het individu zijn leven heeft opgebouwd, verdwijnt en maakt plaats voor de vreemde, van de maatschappij geïsoleerde omgeving van de inrichting. Belangrijke emotionele banden zoals met familie en kennissen worden ernstig in gevaar gebracht, zodat terugkeer naar deze omgeving vaak erg moeilijk zonet onmogelijk wordt."

De oprichters van het Wegloophuis verzetten zich niet alleen tegen de psychiatrie als repressief instituut, maar ook tegen de manier waarop binnen dat instituut met mensen werd omgegaan. In plaats van mensen als individuen te beschouwen, stelde de psychiatrie namelijk de medische diagnose centraal: "De psychiatrie onderscheidt zich van andere instituties, die tot uitstoting bijdragen (zoals justitiële instellingen) door formele doelstellingen, die geheel in het kader van de hulpverlening staan, namelijk dat mensen die in psychische nood zijn gekomen, een behandeling moeten krijgen ter oplossing van hun problemen. De behandeling heeft de pretentie de cliënt weerbaar te maken zodat hij zich weer kan redden in het maatschappelijk leven. De psychiatrische inrichtingen kennen echter, vanuit de doelstelling van beheersing van afwijkend gedrag, een zodanige organisatiestructuur, ideologie en werkwijze, dat deze behandelingsdoelstellingen nauwelijks uit de verf kunnen komen." Dat deze doelstellingen maar zelden gerealiseerd werden, had volgens de Wegloophuisgroep vooral te maken met de prominente plaats die commerciële belangen in de geestelijke gezondheidszorg innamen: "Subsidieregelingen (zoals de norm dat één bed bezet moet worden), management en economische bedrijfsvoering vormen vaak een zelfstandige faktor, die veelal in strijd is met de belangen van de (hulpverlening aan) opgenomen mensen. Hiernaast merken we nog op dat ook economische belangen als van bijvoorbeeld de farmaceutische industrie invloed hebben op de organisatiestructuur en het behandelen van de psychiatrie."

Doordat zij zo gericht was op het beheersen van afwijkend gedrag, stond de psychiatrie volgens de oprichters van het Wegloophuis gelijkwaardig contact tussen mensen in de weg. De psychiatrie classificeerde deviant gedrag simpelweg als 'abnormaal' en verhinderde daarmee dat burgers zichzelf een spiegel voorhielden. Zo bood de psychiatrie "als maatschappelijk instituut de mogelijkheid om afwijkend gedrag geestesziekte te noemen en op die manier het daaraan ten grondslag liggende lijden te individualiseren. Daardoor bestaat er voor iedereen de mogelijkheid om de eigen verantwoordelijkheid in het omgaan met afwijkend gedrag van een ander over te dragen aan de psychiatrische inrichting. Het afwijkend gedrag kan daarmee beheerst worden, en de maatschappelijke situaties waarin het lijden ontstaan is blijven ongemoeid."

In de beleidsnota verklaarde de Wegloophuisgroep zichzelf tot bondgenoot van de patiëntenbeweging, die volgens haar opkwam voor dezelfde principes: "De strijd van de patiëntenbeweging [...] kan uitgelegd worden als een voortdurend ter discussie stellen van de marginaliserende en beheersingsgerichte aanpak binnen, maar ook buiten de inrichting. Dit komt vooral naar voren in een voortdurende kritiek op de praktijk van de psychiatrische behandeling." Zo was de Wegloophuisgroep het roerend eens met de patiëntenbeweging dat "dwangmiddelen moeten worden afgeschaft en gedwongen opnames tot het absolute minimum worden teruggedrongen".

In 1981 had de patiëntenbeweging al de nodige resultaten geboekt, meende de Wegloophuisgroep, maar deze hervormingen gingen nog lang niet ver genoeg: "Mede onder druk van de patiëntenbeweging is de laatste jaren een humaniseringstendens te bespeuren. Deze humanisering vindt echter plaats binnen het kader van de tegenstelling tussen de beheersings- en de hulpverleningsfunctie van de psychiatrie en tast daarom de fundamentele machtsstructuren niet aan. In het Patiënten Manifest, dat een voorlopig hoogtepunt vormt in de strijd die de patiëntenbeweging voert, wordt dan ook aangedrongen op een totale afschaffing van de psychiatrische inrichting. Het Manifest pleit voor betere ambulante voorzieningen, een kleinschalige opvang, dichter in de omgeving van de psychisch lijdende mens. Volgens de patiëntenbeweging is dit de enige mogelijkheid om uitstoting tot een minimum terug te brengen en een hulpverlening te scheppen die gericht is op werkelijke ondersteuning van de cliënt."

VERWEVEN MET DE ANTIPSYCHIATRIE

Wie de uitgangspunten van de Wegloophuisgroep in 1981 op een rijtje zet, ziet dat deze bijzonder veel overeenkomsten vertonen met de vier dominante thema's die Kees Trimboos in 1975 binnen de antipsychiatrie identificeerde. Zo komen de verwerping van het medisch model, de kritiek op de inrichtingspsychiatrie en de afkeer van de 'sociale controlefunctie' van de psychiatrie nagenoeg letterlijk in de beleidsnota terug. Alleen de 'zin in de waanzin' wordt minder uitgebreid besproken. Een ander verschil is de impliciete boodschap in de nota dat het goed zou zijn om de psychiatrie geheel af te schaffen. Hoewel de schrijvers van het pamflet dit standpunt niet letterlijk innemen, tonen ze duidelijk sympathie voor het idee: "Tot sluiting van de psychiatrische inrichtingen is het in Nederland nog niet gekomen. Zolang de inrichtingen bestaan zullen er mensen zijn die het idee hebben dat ze daar niet geholpen worden, en die zich juist veel meer voelen wegglijden."

Dit alles overwegend, lijkt de stelling gerechtvaardigd dat Wegloophuis Utrecht in ideologische zin zeer sterk geworteld was in de antipsychiatrie. Maar hoe sterk was die verwantschap in praktische zin? Maakte het Wegloophuis ook deel uit van 'de beweging'?

WIE WAREN DE OPRICHTERS?

In de beleidsnota uit 1981 beschrijft de Wegloophuisgroep zichzelf als "een groep vrijwilligers en vrijwilligsters, bestaande uit o.a. (ex-)patiënten, studenten, medewerkers van het JAC, de Klachten en Adviesgroep Psychiatrie Utrecht, de Cliëntenbond, de Gekkenbelangengroep, projectgroep het Narreschip (I.O.P.), projectgroep Psychiatrisch Behandelenden (I.K.P.P.P.), en anderen."

Met de Cliëntenbond hebben we in het vorige hoofdstuk al kennisgemaakt. Het JAC (Jongeren Advies Centrum, later opgegaan in Bureau Jeugdzorg) bood hulp aan weggelopen jongeren. De Gekkenbelangengroep was een onderdeel van het JAC, gespecialiseerd in jongeren met psychische problemen. Ook hield de Gekkenbelangen-

EIND JAREN ZEVENTIG

In diverse rechtswinkels ontstaan informatie- en klachtenbureaus die zich speciaal gaan bezighouden met de rechtspositie van psychiatrische patiënten. Zij houden veelal spreekuur in nabijgelegen psychiatrische ziekenhuizen en geven voorlichting over juridische onderwerpen. Deze klachtenburo's kunnen worden beschouwd als de voorlopers van de patiëntenvertrouwenspersonen, van wie de eerste in mei 1981 zullen starten.

groep zich bezig met protestacties, bijvoorbeeld tegen de separeercel. De vrijwilligers van de Klachten en Adviesgroep zetten zich in voor een betere rechtspositie van (ex-)psychiatrische patiënten, onder andere met een landelijk klachtenspreekuur. En zowel projectgroep het Narreschip als projectgroep Psychiatrisch Behandelen bestond uit een groep Utrechtse universiteitsstudenten. De eerste groep studeerde aan het Instituut voor Ontwikkelingspsychologie (I.O.P.), de tweede aan het Instituut voor Klinische Psychologie, Psychotherapie en Persoonlijkhedsleer (I.K.P.P.P.).

ANTIPSYCHIATRIE IN UTRECHT

Dat de oprichters van het Wegloophuis hun nota ondertekenden met 'Wegloophuisgroep Utrecht' is geen toeval. "Je eigen naam onder zo'n stuk zetten was in die jaren absoluut *not done*", zegt Ton Stoop, toentertijd student aan het I.O.P. "Je maakte echt onderdeel uit van een beweging. Het Wegloophuis is niet uitgevonden door één persoon, maar ontstaan als collectief idee, op basis van uitwisseling en interactie." Medeoprichter Steven Makkink, toen student aan het I.K.P.P.P., beaamt dit: "Je had in die tijd heel veel sociale bewegingen en de antipsychiatrie was daar één van. Toch was er ook weer niet sprake van georganiseerde dwarsverbanden of intensieve samenwerking tussen al die bewegingen. Dat vind ik geromantiseer achteraf. Je maakte meer deel uit van een milieu: je kwam elkaar tegen, bijvoorbeeld in de kroeg. Zoals Renate Dorrestein ooit zei: 'De trein van het feminisme kwam langs en je stapte erin.' Dat gold ook voor de antipsychiatrie."

Historica Gemma Blok beschrijft Utrecht in die jaren als "een stad waar de psychiatrische tegenbeweging sterk leefde". Zo organiseerde een groepje studenten vanaf september 1976 meerdere stakingen "vanwege bezwaren tegen zowel de ethische als de kwalitatieve kanten [van het psychiatrieonderwijs]". Ook een congres in mei 1978 aan de universiteit van Utrecht over biologische psychiatrie, gesponsord door medicijnenproducent Squibb, leidde tot "felle protesten van onder meer Utrechtse studenten geneeskunde en psychologie, de Cliëntenbond, de Gekkenbelangengroep Utrecht en de redacties van de tijdschriften de Gekkenkrant [...] en 't Narreschip [...]". Deze critici wezen op de belangen van de farmacie om hun afzetgebied veilig te stellen en liefst te vergroten. Ook protesteerden ze tegen het gebruik van patiënten als wetenschappelijke 'proefkonijnen'. Pogingen om toegang te krijgen tot het congres en, toen dat niet lukte, om het congres door middel van demonstraties te verstoren met lawaai van trommels en geschreeuw, werden door de politie op hardhandige wijze verijdeld. Een demonstrant werd gearresteerd omdat hij een agent een klap gaf, toen die agent op een vrouwelijke demonstrant afstormde. In 't Narreschip werd schande gesproken van het ruwe politieoptreden, waaraan de arrestant gekneusde ribben had overgehouden."

Stoop kan zich deze uit de hand gelopen demonstratie nog goed herinneren. "Wij wilden stencils uitdelen en hadden daarvoor ook toestemming gekregen. Maar toen we aankwamen stond er een enorm cordon politie. Eén van de betogers riep: 'Wij mogen naar binnen, dus we gáán naar binnen!' Het liep uit op een grote vechtpartij. Zo gaf een betoger een politieagent een enorme dreun met een lat van een spandoek. Die betoger werd toen horizontaal door de politie afgevoerd. Later bleek pas dat een lid van de Cliëntenbond al vóór het congres had gedreigd met een bom, waardoor de toestemming om te demonstreren was opgezegd. Maar daar wisten wij op dat moment niets van."

"GENOEG VAN HET VOORTDUREND TREKKEN AAN HAAR PERSOONLIJKHEID"

Om te onderstrepen hoe noodzakelijk het is dat er in Utrecht een weglloophuis komt, beschrijft de Wegloophuisgroep in 1981 "hoe het een wegllooper kan vergaan op dit moment":

"A., een vrouw van 32 jaar, raakt na een zelfmoordpoging in een psychiatrische inrichting verzeild. Aanvankelijk deed zij op vrijwillige basis mee aan de behandeling. Na een half jaar gaf ze te kennen de behandeling te willen stopzetten, omdat ze vond dat ze niet verder kwam. Toen ze tegen het advies van de behandelaars met ontslag wilde gaan, werd er een Rechterlijke Machtiging aangevraagd. Na drie jaar op een behandelingsafdeling te hebben gezeten met een Rechterlijke Machtiging was ze de psychiatrie zat. Ze had genoeg van het voortdurend trekken aan haar persoonlijkheid terwijl ze er niets mee opschoot. Haar verzoek om met proefverlof te gaan werd afgewezen. Het behandelingsteam reageerde met een uitgebreide 'wensenlijst', waarvan de teneur was dat ze eerst meer aan zichzelf moest werken. Op een avond van de Cliëntenbondsoos hoorde zij dat het JAC en de Klachten en Adviesgroep Psychiatrie mensen hielpen die uit de inrichting weg wilden. Hoewel ze grote problemen voorzag, liep ze weg uit de inrichting en kwam ze bij het JAC. Ze kon tijdelijk terecht in het Slaaphuis. Daar werd enigszins scepties tegen deze plaatsing aangekeken, omdat de ervaring reeds geleerd had dat er moeilijk binnen veertien dagen (de maximale verblijfsduur aldaar) een ander onderdak gevonden zou kunnen worden. Intakegesprekken bij een aantal opvangcentra liepen op niets uit. Belangrijkste argumenten om haar plaatsing af te wijzen waren haar medicijngebruik, haar leeftijd (omdat de meeste centra gericht zijn op jongeren, ook formeel), en het feit dat ze nog steeds een Rechterlijke Machtiging had. Ook was men bang haar niet voldoende begeleiding te kunnen geven. Tijdens haar verblijf in het Slaaphuis begon de Klachten en Adviesgroep met het aanvragen van een proefverlof, het beschikking krijgen over haar uitkering en het halen van haar spullen uit de inrichting. Het proefverlof werd geweigerd. Er werd een advocaat ingeschakeld. Na een contra-expertise door een psychiater besloot de rechter tot opheffing van de Rechterlijke Machtiging. Hierdoor kwam A. snel te beschikken over haar uitkering. A. vond dat ze erg veel nadelige gevolgen ondervond van enkele medicijnen. In overleg met de arts van het JAC werd voorzichtig begonnen aan vermindering van het medicijngebruik. Inmiddels was ze echter al drie weken in het Slaaphuis. Ze moest daar weg, maar had geen ander onderdak. De spanningen i.v.m. de problemen rond haar vervolghuisvesting liepen zo hoog op dat ze besloot, bij gebrek aan alternatieven, terug te gaan naar de inrichting. In dit geval zou het Wegloophuis voor haar een reëel alternatief zijn geweest, om van daaruit verder te werken naar een meer zelfstandige situatie, los van de inrichting."

MAART 1980

In Haarlem wordt het eerste wegloophuis in Nederland opgericht. Al spoedig wordt dit initiatief overgenomen in Amsterdam, Arnhem, Utrecht, Groningen, Den Haag, Den Bosch, Rotterdam en Venray. In Amsterdam en Nijmegen worden respectievelijk de Helse Hex en Hysterica opgericht, wegloophuizen speciaal voor vrouwen.

INSPIRATIEBRONNEN

Niet alleen qua doelstellingen, samenstelling en actiebereidheid, maar ook qua inspiratiebronnen past de Wegloophuisgroep Utrecht goed binnen het beeld van de antipsychiatrie dat in het vorige hoofdstuk is geschetst. Zo vormde de Italiaanse democratische psychiatrie voor de oprichters van het Wegloophuis een ware muze. “Je hoefde maar een Zuid-Siciliaanse psychiater te citeren en je had je punt gemaakt”, lacht Makkink. “Als je in Italië was geweest, rees je ster”, zegt Stoop. “Ook was het in die tijd *bon ton* om je bezig te houden met Franse filosofen, bijvoorbeeld met Foucault. Foudraine was ons veel te soft.”

Een andere inspiratiebron was Wegloophuis Haarlem, dat als eerste wegloophuis in maart 1980 was opgericht. “Of er iemand van onze groep is langsgeweest weet ik niet”, zegt Stoop, “maar we hadden er zeker van gehoord. Waarschijnlijk via de Gekkenkrant uit Amsterdam: dat was een heel belangrijk medium in die tijd.” Ook persoonlijke ervaringen met de ‘reguliere’ psychiatrie inspireerden de oprichters van Wegloophuis Utrecht tot actie. Zo vertelt Stoop hoe hij als stagiair in het W.A. Huis meewerkte aan de separatie van een man die psychotisch was geworden. “We zijn er met zijn vijven bovenop gesprongen. Toen heb ik voor de enige keer in mijn leven een klap in mijn gezicht gekregen. Maar die man was natuurlijk wanhopig en probeerde zich alleen maar te verdedigen. Die gebeurtenis heeft grote indruk op me gemaakt.”

De meest directe aanleiding voor de oprichting van Wegloophuis Utrecht kwam echter vanuit de Klachten en Adviesgroep. “Daar hoorden we regelmatig klachten van patiënten die weg wilden uit de inrichting”, vertelt Stoop. “We verwezen die mensen dan bijvoorbeeld door naar Wegloophuis Haarlem, maar over het algemeen was het vreselijk moeilijk om hen ergens onder te brengen. Zo werd het idee voor Wegloophuis Utrecht geboren.”

Ook in de beleidsnota wordt deze aanleiding duidelijk beschreven. “Weglopen uit een inrichting vraagt veel moed en doorzettingsvermogen. Het betekent meestal dat je van de ene op de andere dag aan je lot bent overgelaten.” Zo worden “degenen die een IBS of RM hebben waardoor een inrichting gemachtigd is deze mensen tegen hun wil vast te houden, [...] na weggelopen te zijn op de politietelex geplaatst, zodat er een konstante dreiging is om opgepakt en weer opgenomen te worden.” Bovendien zijn “regelingen voor nazorg, zoals medicijnenafbouw en huisvesting [...] nog niet in gang gezet.” Daarnaast beklagde de Wegloophuisgroep zich erover dat “het leven buiten de inrichting min of meer [is] afgesloten; woonruimte al weer verhuurd, contacten verloren gegaan, werk ben je kwijt, studievertraging opgelopen. Het stigma dat het verblijf in een inrichting vaak oplevert maakt het extra moeilijk om woonruimte, werk en contact met anderen te vinden. Daar komt nog bij dat gewoonlijk door de inrichting weinig tot geen aandacht is besteed aan je omgeving, waar vaak de problemen liggen die tot opname hebben geleid.” Naast deze praktische moeilijkheden was het sowieso “al niet eenvoudig om uit de ‘veiligheid’ van de inrichting te stappen. Als gevolg van de konstante betutteling en eis tot aanpassing is je afgeleerd voor jezelf op te komen. Omdat de verantwoordelijkheid voor alledaagse dingen je uit handen is genomen, is het moeilijk zelf weer initiatieven te nemen.”

1980

Uit onvrede over het uitblijven van veranderingen in de psychiatrie schrijft de patiëntenbeweging het 'Manifest Patiëntenrecht in de Geestelijke gezondheidszorg'. In 1982 doet de Cliëntenbond een extra duit in het zakje met het 'Denk- en Doeplan' en de oproep 'Mogen wij ook eens wat zeggen'.

"In Utrecht is de situatie voor weglopers niet erg rooskleurig", schrijft de Wegloophuisgroep in 1981. Mensen die de psychiatrie de rug willen toekeren, kunnen namelijk alleen terecht in het Slaaphuis of een van de al bestaande weglouphuizen in Haarlem, Den Haag, Rotterdam of Amsterdam. "Het Slaaphuis biedt echter slechts onderdak voor veertien dagen, terwijl de weglouphuizen meer dan genoeg aanbod hebben vanuit de eigen regio. Wat blijft er dan over? Het Krisis Centrum biedt uitsluitend in zeer specifieke situaties een slaappleats zonder begeleiding. Waarbij komt dat het Krisis Centrum voor velen toch weer het begin zal zijn van een nieuwe rondgang door het psychiatrische circuit. Andere mogelijkheden zijn het Labrehuis (waar je twee dagen per maand terecht kan), de Weerdsingel in Utrecht en de Rotonde in Amersfoort. Deze instellingen zijn echter niet berekend op mensen met deze specifieke problematiek. Dit werkt door in de gehanteerde intake-kriteria, wat meestal tot afwijzing zal leiden. Tussenvoorzieningen zijn er praktisch niet, en de voorzieningen die er zijn vallen onder de vleugels van de psychiatrie. Dat wil zeggen dat de behandelaars bepalen wanneer je eraan toe bent in een tussenvoorziening geplaatst te worden. Bovendien zijn er wachtlijsten."

Gezien deze beperkte mogelijkheden, concludeert de Wegloophuisgroep, heeft de wegloper slechts de keuze "tussen óf teruggaan naar de inrichting (als dat nog mag), óf naar een andere hulpverleningsinstelling binnen het psychiatrisch circuit gaan, óf als eenling rond gaan zwerven (met op den duur waarschijnlijk weer opname). Hiermee is de noodzaak van een weglouphuis in Utrecht geschetst."

OPRICHTINGSVERGADERINGEN

Het idee om een weglouphuis op te richten, werd uitgebreid besproken op het kantoor van het JAC aan de Oudegracht 371, 's avonds van 20.00 tot 00.00 uur. Nadat de Gekkenbelangengroep eind januari allerlei mensen had aangeschreven, vond op 25 februari 1981 de eerste vergadering plaats. In de loop van dat jaar zouden maar liefst achttien vergaderingen volgen. Het waren "ellenlange discussies", herinnert Stoop zich, waarin de ideologische gemoederen soms hoog opliepen en waarin de besluitvaardigheid verder werd beperkt doordat "iedereen zat te blowen en te drinken". Ook de punctualiteit liet nog wel eens te wensen over, getuige de oproep van 10 december 1981 (voor de vergadering van 23 december): "Komt allen! En het liefst niet meer dan een kwartiertje te laat."

Naar aanleiding van de oproep van de Gekkenbelangengroep hadden zich zo'n twintig tot dertig mensen aangemeld. Hiervan nam echter niet iedereen even actief deel aan de discussies. Zo geeft Stoop eerlijk toe zich in die tijd "een beetje afzijdig" te hebben gehouden. "Ik dacht: ik meld me wel weer als er daadwerkelijk een pand is." Anderen deden precies het tegenovergestelde. "Sommige mensen lieten na de oprichting nooit meer hun neus zien", zegt Makkink, "terwijl ze in de discussies nog heel actief waren geweest."

De groep oprichters bestond vooral uit mensen die nog relatief weinig ervaring hadden met de psychiatrische praktijk. "We hadden bijvoorbeeld weinig tot geen contact met kritische medewerkers binnen het W.A. Huis", zegt Makkink. "Dat heeft me achteraf wel verbaasd, want die probeerden ook van alles te veranderen. En de Dag van de Psychiatrie was per slot van rekening ook bedacht door kritische verpleegkundigen." Wel hadden de oprichters veel contact met cliënten. Zo was een ex-patiënt, een vriend van Stoop, direct bij de oprichting

van het Wegloophuis betrokken. “Die jongen werd af en toe manisch: dan ging ie bijvoorbeeld in de volksbuurt Sterrenwijk op de ramen tikken. Vrienden gingen hem dan achterna, om hem voor al te erge ongelukken te behoeden. Ze hebben zelfs nog diensten ingesteld om te proberen hem uit de inrichting te houden. Maar uiteindelijk is dat niet gelukt. Dat maakte natuurlijk grote indruk op ons, dat ze met zoveel inspanning er niet in waren geslaagd zijn opname te voorkomen.”

Dat opname in een inrichting als de ultieme nederlaag werd beschouwd, zegt veel over de manier waarop de oprichters van het Wegloophuis tegen de psychiatrie aankeken. “In die tijd dachten we dat alle psychiaters tuig waren”, vat Makkink de sfeer bondig samen. “Sadisten op zijn minst”, lacht Stoop. Ook het in die tijd gangbare idee dat de psychiatrie een verlengstuk was van het kapitalisme, werd volgens Makkink grotendeels gedeeld. “Veel mensen waren het eens met de visie dat psychiatrische stoornissen het product waren van het kapitalistische systeem. Niet de cliënt was ziek, maar de maatschappij. De afwerende reactie van de cliënt op het systeem was dus eigenlijk gezond.”

DOELSTELLINGEN

“Met de kritiek van de cliëntenbeweging op de psychiatrie waren we het volledig eens”, zo beschrijft Makkink de sfeer tijdens de oprichtingsvergaderingen. “Dus gingen we van de weeromstuit zelf maar iets proberen.” Dat ‘iets’ werd Wegloophuis Utrecht, dat twee doelstellingen formuleerde. In de eerste plaats wilde het Wegloophuis “tijdelijk onderdak bieden aan mensen die uit een psychiatrische inrichting zijn weggelopen”. In de tweede plaats wilde het “groepen en activiteiten ondersteunen, die fundamentele veranderingen in de psychiatrie nastreven”.

Als het gaat om de eerste doelstelling (onderdak bieden aan weglopers) wilde het Wegloophuis zo laagdrempelig mogelijk zijn. Zo stond het huis open voor mensen die “om wat voor reden dan ook” wegliepen uit een psychiatrische inrichting. Ook mensen die dat tegen het advies van hun behandelaar deden of voor wie een IBS of RM gold, waren van harte welkom. “In principe kan dus iedereen die recent is weggelopen bij het Wegloophuis aankloppen”, schrijft de Wegloophuisgroep. Bovendien zei de groep te streven “naar het opzetten van een adressenlijst van mensen die bereid zijn iemand tijdelijk op te vangen (bij gebrek aan plaats in het huis)”.

Wat wilden de vrijwilligers doen met de weglopers die zich zouden aanmelden? “In een gesprek [...] wordt gekeken wat het Wegloophuis voor de wegloopster kan betekenen [...]. Belangrijk is het hierbij te benadrukken dat het Wegloophuis geen begeleiding in de vorm van therapieën biedt. [...] De opvang in het Wegloophuis is gebaseerd op de solidariteit tussen de bewoners/wegloopsters en de vrijwilligsters onderling. De wegloper heeft in het Wegloophuis de mogelijkheid om zelf verder richting te geven aan zijn leven. Praktisch betekent dit dat de bewoonsters in grote mate zelf zullen bepalen hoe het Wegloophuis funktioneert, en op zoek gaan naar mogelijkheden om in het maatschappelijk leven terug te keren (uitkering, werk, huisvesting e.d.). Hierbij kunnen de bewoners een beroep doen op de vrijwilligsters.”

'En wat doen ze in een inrichting, ze ontnemen je nog alles ook, **WANT JE MAG NIET MEER ZELFSTANDIG ZIJN**, je mag niet meer koken, alsof wel of niet kunnen koken er iets mee te maken heeft als er iets ergs gebeurt'

Hoewel bewoners op eigen initiatief contact konden zoeken met hulpverleningsinstellingen, nam Wegloophuis Utrecht in de beleidsnota duidelijk afstand van de gevestigde psychiatrie: "Het Wegloophuis zoekt geen samenwerkingsverbanden met psychiatrische inrichtingen." Ook noemt de Wegloophuisgroep het "nadrukkelijk niet de bedoeling dat instanties uit het psychiatrisch circuit, met name de inrichtingen, als doorverwijsinstanties gaan fungeren."

Als het gaat om de tweede doelstelling (een podium bieden aan critici) zei de Wegloophuisgroep behoefte te hebben "iets te doen met de onvrede over de gang van zaken binnen de psychiatrie. Dit varieert van samen koffie drinken en praten over ervaringen tot deelnemen aan of organiseren van acties of activiteiten". De "kritische functie" van het Wegloophuis zou in de eerste plaats moeten bestaan uit "ondersteuning van en samenwerking met een aantal organisaties die naar fundamentele veranderingen in de psychiatrie streven". Zo wilde het Wegloophuis ruimte bieden aan een "wekelijkse inloop (soos)-avond" van de Cliëntenbond en aan gesprekken van de Klachten en Adviesgroep. Ook voor andere groepen stond de deur open. Bovendien "kunnen de verschillende actieve groepen gezamenlijk een archief en leestafel bijhouden" ten behoeve van "een betere informatiebundeling". Daarnaast wilde het Wegloophuis vooroordelen ten aanzien van psychiatrische patiënten bestrijden, onder andere door het creëren van een ontmoetingsruimte. "In deze ontmoetingsruimte zien wij een laagdrempelige mogelijkheid voor de weglopers om aansluiting te zoeken bij activiteiten van bijvoorbeeld de Cliëntenbond, en contacten met buitenstaanders/belangstellenden te maken. Tevens kan deze ontmoetingsruimte de onderlinge contacten binnen de patiëntenbeweging [...] bevorderen."

Hoewel de oprichters het Wegloophuis beschreven als "een plek waar je de enorme hoeveelheid ervaringen, opgedaan tijdens het verblijf in de inrichting kunt uitwisselen en delen met andere mensen", waarschuwden ze tegelijkertijd dat de 'onderdakfunctie' niet overschaduw mag worden door de protestacties: "Deelname hieraan door de bewoonsters is absoluut geen vereiste. Er zal in het Wegloophuis dan ook een ruimtelijke scheiding moeten zijn tussen het woongedeelte en het activiteitsgedeelte."

22 JANUARI 1981

De Gekkenbelangengroep, die onderdeel uitmaakt van het Jongeren Advies Centrum, roept geestverwanten op mee te denken over de oprichting van een wegloophuis in Utrecht. In totaal zal de Wegloophuisgroep Utrecht negentien keer bijeenkomen.

PRAKTISCHE ORGANISATIE

In de beleidsnota geeft Wegloophuis Utrecht aan een antihiërarchische vrijwilligersorganisatie te willen zijn: “Wij streven er naar dat bewoonsters en vrijwilligsters een gelijke invloed hebben op de gang van zaken [...]. Omdat de positie van de vrijwilliger binnen het projekt echter gemakkelijk een machtsongelijkheid tot gevolg kan hebben, zal de omgang tussen bewoner en vrijwilliger voortdurend ter discussie staan. Dit kan vooral gebeuren op de huisvergaderingen, waarop bewoonsters en vrijwilligsters gezamenlijk het reilen en zeilen in het huis bepalen.” Toch beseften de oprichters ook dat een volledig gelijke inbreng van de bewoners misschien wat te hoog gegrepen was: “Omdat de vrijwilligers over het algemeen langere tijd bij het projekt betrokken zullen zijn [...] zal de continuïteit [...] in grote mate door de vrijwilligsters gewaarborgd worden.” Maar om “de mogelijkheid voor een zelfstandige en onafhankelijke positie van de bewoners te vergroten”, is het aan de andere kant ook weer niet de bedoeling dat de vrijwilligers “de gehele dag en nacht” aanwezig zijn.

INSCHRIJVING

Uit het grote aantal bijeenkomsten en de doorwrochte beleidsnota blijkt dat de oprichters van Wegloophuis Utrecht zeker niet over één nacht ijs gingen. Dit blijkt ook wel uit het feit dat bij de eerste oprichtingsvergadering ook vertegenwoordigers aanwezig waren van de wegloophuizen in Haarlem en Amsterdam. Terugblikkend beschrijft Makkink de basishouding van de oprichters echter als vrij eenvoudig. “Onze visie was: wat de psychiatrie doet, is fout. Bij ons zou de wens van de bewoner wél centraal staan.” Op basis van die twee elementaire uitgangspunten werd Stichting Wegloophuis Utrecht op donderdagochtend 31 december 1981 in het register van de Kamer van Koophandel ingeschreven. In de statuten werd het doel van de stichting duidelijk beschreven: “Het bevorderen van het tot stand komen en handhaven van een huis (Wegloophuis) in Utrecht ten behoeve van de opvang van mensen, die zijn weggelopen uit de psychiatrische inrichtingen met name in de regio Utrecht [...] De betrokkenheid en eigen verantwoordelijkheid van de bewoners van zulk een Wegloophuis dienen hierbij centraal te staan.”

Een locatie had men al op het oog: twee aan elkaar gevoegde kraakpanden aan de Nieuwe Daalstraat, een straat die gesloopt zou worden om ruimte te maken voor Hoog Catharijne. In die Nieuwe Daalstraat 21/23 zaten op dat moment nog de medewerkers van het Slaaphuis. Maar al snel kon volgens Makkink met hen de afspraak worden gemaakt dat zij “de sleutels zouden laten zitten” als zij het pand zouden verlaten. En zo betrok de Wegloophuisgroep op 29 januari 1982 het verwaarloosde pand, vol verwachtingen om haar idealen nu eindelijk waar te gaan maken.

BEGINJAREN

VRIJHEID IS THERAPEUTISCH!

Met een groot feest hadden de vrijwilligers op 14 februari 1982 het Wegloophuis aan de Nieuwe Daalstraat euforisch geopend. Samen met de eerste bewoners hadden ze tot diep in de nacht gedanst, gediscussieerd en gelachen. Maar toen de alcohol weer uit hun aderen was verdwenen, werd het tijd om daadwerkelijk aan de slag te gaan. Zoals we in het vorige hoofdstuk hebben gezien, had Wegloophuis Utrecht zichzelf twee doelen gesteld: het opvangen van weglopers en het stimuleren van protest. Wat kwam er van die 'opvangfunctie' en 'actiefunctie' terecht? Hoe werd er in de eerste jaren concreet invulling aan gegeven?

EMOTIONELE ONDERSTEUNING

Hoewel de meeste vrijwilligers weinig ervaring hadden met de psychiatrische praktijk, hadden ze toch al een duidelijk beeld van hoe ze met weglopers om wilden gaan. Het begrip 'gelijkwaardigheid' speelde hierin een cruciale rol. Zo wilden de vrijwilligers te allen tijde voorkomen dat zij zouden bepalen wat goed was voor de bewoner en dat de bewoner afhankelijk van hen werd. Vrijwilligers en bewoners bepaalden samen hoe het er in het huis aan toeging en droegen daarbij elk hun eigen verantwoordelijkheid. "We zagen geen reden om anders om te gaan met weglopers dan met wie dan ook", vat Makkink de sfeer puntig samen. "Sommige vrijwilligers waren hier vrij extreem in. Maar dat waren vooral de mensen die geen enkele hulpverlenerservaring hadden."

Een ander kernbegrip was 'warmte'. "Er werd in die tijd heel erg ingetuned op contact", zegt Jacqueline van Ham, die vanaf 1984 ongeveer twee jaar als vrijwilliger in het Wegloophuis werkte. "We deden alles om bewoners zich welkom te laten voelen en op hun gemak te stellen. Het draaide allemaal om bevestiging, om iemand het gevoel geven: je mag er zijn." Dit resulteerde volgens haar in "hele intense ontmoetingen". Zo herinnert ze zich levendig hoe één van de bewoners tijdens de wekelijkse vergadering in een psychose dreigde te raken en op het punt stond een stoel door het raam te gooien. "Omdat ik hem goed kende en aanvoelde wat er op dat moment in hem omging, keek ik hem recht in de ogen en zei: 'Je bent bang hè?' Daarop kwam hij direct tot rust en begon te huilen. Ondanks dat ik me erg bedreigd had gevoeld, was ik zelf ook ontroerd. Voor mij is dat nog steeds een heel inspirerend en indrukwekkend moment: het toont aan hoe goed het is om de ander uit te nodigen kwetsbaar te zijn en laat zien wat je met de mens-tot-mens-benadering kunt bereiken."

Hiermee komen we bij een derde kernbegrip: 'menselijkheid'. "We hadden geen uitgewerkte alternatieve behandelingswijze", zegt Stoop, "maar wél een duidelijk doel: de menselijkheid terugbrengen in de psychiatrie. Het was dan ook ontzettend gezellig in het Wegloophuis: we kookten samen, trokken veel met elkaar op, vierden Kerstmis met zijn allen. De sfeer was enorm goed. Daarin lag echt onze kracht." Met die gezelligheid namen de vrijwilligers expliciet afstand van de inrichtingspsychiatrie, waar de sfeer volgens hen juist koel en zakelijk was. "Als je psychisch in de knoop zit, komt alles wat tegen je gezegd wordt extra hard aan", stelt Van Ham. "Daarom vond ik de psychiatrie eerder ziekmakend dan herstellend: ik kon me niet voorstellen dat mensen in een inrichting beter werden."

Een vierde kernbegrip in de benadering van de bewoners was het op de achtergrond stellen van hun ziektebeeld. In het Wegloophuis stond niet de diagnose centraal, maar de méns. "Die visie sprak me heel erg aan", zegt Van Ham. "In een inrichting word je niet meer gezien als een geheel: je krijgt een etiket opgeplakt en wordt vervolgens ook zo benaderd. Je bent niet langer Iris of Hans, maar wordt als het ware onteigend. Daarom kon ik me heel goed voorstellen dat mensen uit een inrichting wegliepen." Toch ging Van Ham ook weer niet zo ver om de bewoners en vrijwilligers van het Wegloophuis geheel op één lijn te stellen. "Het idee uit de antipsychiatrie dat gekke mensen eigenlijk normaal zijn en normale mensen gek, zou ik zeker niet absoluut willen maken. Maar er zat voor mij wel een kern van waarheid in. Want eigenlijk zijn alle mensen die kwetsbaar zijn, op een hele mooie

manier ook creatief en sensitief. Dus wie is er nou gek: de mens die afgestompt het bestaan aan zich voorbij laat gaan of de mens die werkelijk geraakt wordt door wat er om hem heen gebeurt? Zo keek ik in die tijd: gekte is iets heel betrekkelijks.”

Deze flexibele, relativerende omgang met ‘abnormaal’ gedrag zorgde voor een hokjesloze sfeer, waarin bewoners op veel steun van de vrijwilligers konden rekenen. “Het was een tijd van heel veel praten en luisteren”, zegt Jeanne Janssen (vrijwilliger van 1982 tot eind 1985), “van eindeloos oor hebben voor bewoners en proberen een beetje wijs terug te praten. Leed verzachten was het doel, niet iemand genezen. Gewoon er zijn voor een ander, zonder de pretentie te hebben direct zijn problemen te kunnen oplossen. Laten merken: ik ben er voor je.”

PRAKTISCHE ONDERSTEUNING

Behalve emotioneel probeerden de vrijwilligers de bewoners ook praktisch te ondersteunen. Zo gingen ze met hen aan de slag om bijvoorbeeld vervolghuisvesting te zoeken, een zorgverzekering aan te vragen of een uitkering te regelen. Na verloop van tijd werden daarvoor ‘kontaktpersonen’ in het leven geroepen, van wie elke bewoner er twee kreeg toegewezen. Nadat de bewoner in het Wegloophuis was binnengekomen, bespraken de vrijwilligers wie hem zou gaan begeleiden. Uiteraard stond daarbij de wens van de bewoner centraal: bij voorkeur koos hij zelf zijn contactpersonen uit. Maar als dat initiatief uitbleef, wezen de vrijwilligers twee mensen aan. Vervolgens vroegen ze de bewoner of hij zich in deze keuze kon vinden.

Ook voor het opnemen van contact met de inrichting werd toestemming gevraagd. “Als iemand niet wilde dat we zijn behandelaar belden, dan deden we dat ook niet”, zegt Stoop. Ondanks deze democratische besluitvorming stelden sommige bewoners zich door hun negatieve ervaringen met de hulpverlening wel eens argwanend op. Zo herinnert Hans Ossebaard, vrijwilliger van 1983 tot 1988, zich dat bewoners bij hun aanmelding soms “voor de zekerheid maar een andere naam opgaven, onder het motto ‘Je weet maar nooit’. In zo’n geval konden wij natuurlijk maar bitter weinig uithalen. Maar ook als bewoners wél hun juiste naam opgaven, was het regelen van vervolghuisvesting of financiën vaak razend moeilijk.”

WEERBARSTIGE PRAKTIJK

Niet alleen praktisch, maar ook ideologisch gezien kwamen de vrijwilligers er snel achter dat hun inspanningen niet altijd tot de gewenste resultaten leidden. Zo ontdekten ze tot hun spijt dat hun vrije, ongedwongen omgang met bewoners niet direct voor hun politieke ‘bevrijding’ zorgde. Ossebaard: “De ideale loopbaan die we voor bewoners voor ogen hadden, was: “Je bent gek of wat daarvoor doorgaat, je zit in een inrichting, je vlucht, je woont een tijdje in het Wegloophuis en je wordt een kritische burger. Dat was – kort samengevat – wat we graag wilden bereiken. Maar in de praktijk was het doel meer om mensen weer op eigen benen te laten staan. Zo werd onze ideologie al snel geconfronteerd met de rauwe werkelijkheid. Hoe leer je bijvoorbeeld iemand van 46 weer voor zichzelf te zorgen als hij dat na al die jaren in de inrichting volledig is verleerd? In de praktijk viel dat niet mee.”

Dat de vrijwilligers nog weinig hulpverleningservaring hadden en dat protocollen als een vies woord werden beschouwd, zorgde ervoor dat de vrijwilligers echt moesten pionieren. “Ondanks onze goede bedoelingen ging de opvang in het begin misschien wel behoorlijk onverantwoord”, zegt Ossebaard. Toch was de geboden hulp volgens hem “ook weer niet helemaal ondeskundig”. Zo waren er veel vrijwilligers die psychologie studeerden, maatschappelijk werk hadden gedaan of directe ervaring hadden met de doelgroep vanuit de Klachten en Adviesgroep. Bovendien kreeg het Wegloophuis geleidelijk aan ook meer medewerkers binnen met praktische ervaring, bijvoorbeeld opgedaan in een stage. Desondanks beschrijft Ossebaard de diensten van het Wegloophuis in de beginjaren meer als “menselijke steun en opvang” dan echte hulp. “Het was vaak ontzettend moeilijk om mensen weer te laten integreren in de samenleving. Aan de andere kant waren er ook bewoners die gewoon nog nooit goed geholpen waren.” Deze weerbarstige praktijk leidde ertoe dat er binnen het Wegloophuis twee stromingen ontstonden. “Aan de ene kant had je mensen die probeerden een écht alternatief te bieden”, zegt Makkink, “mensen die geloofden dat onze benadering een grote doorbraak in de psychiatrie kon betekenen. Aan de andere kant had je de *realo*’s die zeiden: je kunt niet in een handomdraai een volstrekt nieuwe benaderingswijze ontwikkelen. Je hebt niet prompt een antwoord op alle vragen.”

Een vertegenwoordiger van die laatste stroming was Janssen. “Ons werk was behoorlijk zwaar, dat mag je niet vergeten. Want er zaten mensen tussen met hele grote problemen. We waren heel idealistisch in die tijd: we dachten dat we met een groot hart bewoners konden redden en hun problemen konden oplossen. Maar in de praktijk bleek dat toch heel moeilijk. Want alleen een luisterend oor bieden is natuurlijk niet genoeg.” Ook Stoop vroeg zichzelf wel eens hardop af of de hulp die het Wegloophuis bood, voldoende was. “In de begintijd, toen we nog 24-uursdiensten draaiden, heb ik hele bizarre dingen meegemaakt. Eén van de bewoners leefde bijvoorbeeld op een gegeven moment in een wereld die allang niet meer de onze was. Die zat daar maar aan tafel met een buitenaardse blik voor zich uit te staren. Heel intimiderend was dat. En een andere bewoner poepte zijn lakens onder en proppte die in een kast. Ik heb die lakens toen uit de kast getrokken, gewassen en demonstratief in de tuin gehangen. Ik ergerde me eraan dat niemand had ingegrepen en begon me af te vragen: zijn we nog wel menselijk bezig? Die discussie werd volop gevoerd toen.”

De discussie over de definitie van ‘werkelijk helpen’ – hoe lang laat je iemand zijn gang gaan, wanneer laat je je verleiden tot bemoeizucht? – werd verder gevoerd doordat in 1982 voor de eerste keer een bewoner wegens onhandelbaar gedrag moest worden uitgezet. “Dat leidde tot een groot schisma in de vrijwilligersgroep”, herinnert Stoop zich. “Aan de ene kant had je mensen die het nog steeds met hem wilden proberen, die het niet wilden opgeven. Aan de andere kant waren er mensen die zeiden dat we onze nederlaag moesten erkennen. Uiteindelijk is die bewoner door twee vrijwilligers naar het crisiscentrum gebracht. Dramatisch was dat. Sommige vrijwilligers vonden dat we nu geen geloofwaardig alternatief meer waren, dat we hadden gefaald. Eén vrijwilliger stapte zelfs op: zó teleurgesteld was hij.”

Andere vrijwilligers relativeerden juist het heilzame effect dat over het algemeen van een psychiatrische behandeling wordt geacht uit te gaan. Was 100% ‘genezing’ überhaupt geen utopie? En werden mensen in een inrichting dan wél beter? Eén van de mensen die er zo over dachten, was Jan Dirk van Abshoven, die op 9 februari 1984 zelf wegliep uit een inrichting, zich in het Wegloophuis direct veel beter voelde en vervolgens vrijwilliger werd. “Mijn visie is: liever half behandeld en half gehospitaliseerd, dan wachten tot je uitbehandeld bent en erachter komen dat je er nog tien problemen bij hebt gekregen. Want als je van een depressie af wilt, moet je níét in een inrichting gaan zitten. Natuurlijk is het goed om ondersteuning te zoeken als je psychisch in de knoop zit. Maar definitief opknappen doe je het beste op de plek waar je je echt thuis voelt, namelijk je eigen huis.”

SUCCES

Van Abshoven kon het weten, want voor hem was de psychiatrie “één grote deceptie” geweest. Nadat hij negen maanden in het buitenland had gezeten, had hij zich in november 1983 op eigen verzoek laten opnemen in de W.A. Hoeve in Den Dolder. Hij kwam terecht op Spinoza Boven, volgens hem “een voor die tijd hele vooruitstrevende afdeling”, maar vond daar absoluut niet de ondersteuning die hij zocht. “Slechts één keer per twee weken kreeg ik een gesprek, en dat ging nog nergens over ook. Toen ik daar wat van zei, was de eerste reactie van mijn behandelaars om me een pilletje voor te schrijven. Toen drong tot me door: hier is sprake van een soort machtsstructuur waarin ik altijd het onderspit zal delven. Mijn kritiek werd niet inhoudelijk bekeken, maar ingepast in het medische model: hij spreekt ons tegen, dus hij is nog ziek. Daarom heb ik toen in het geheim mijn vertrek voorbereid. Eén dag van tevoren heb ik mijn plan openbaar gemaakt en wilde ik netjes afscheid nemen. Toen reageerde mijn psychiater met de woorden: ‘Als je hier niet wilt zijn, dan ga je maar meteen.’ Ik ben echter rustig gebleven en gewoon volgens plan de volgende dag vertrokken.”

In Wegloophuis Utrecht trof Van Abshoven een totaal andere sfeer aan. “De mensen die me opvingen, waren niet afstandelijk en formeel, maar ontzettend vriendelijk, behulpzaam en betrokken. Ze stonden volledig achter het idee dat ik was weggelopen en boden me meer dan ik nodig had. Niet alleen praktisch, maar ook moreel en emotioneel. In anderhalve maand regelden we samen een uitkering en een eigen kamer. Toen ik vervolgens weer op mezelf woonde, vroegen ze me vrijwilliger te worden. Omdat ik heel goed met ze overweg kon en ze erg dankbaar was, ben ik daar meteen op ingegaan. Achteraf gezien was het Wegloophuis voor mij de start van een heel nieuw leven. Ik was de inrichting uit, had een dagbesteding gevonden en er een heleboel vrienden bij gekregen. Bovendien leverde het Wegloophuis me ook meteen een politiek ideaal op, een visie op mens-zijn en de maatschappij. Met die filosofie kan ik nu, 25 jaar later, nog steeds vooruit.”

Beeld: archief Stichting Pandora

Een praktijkverhaal uit het jaarverslag van 1984

STRAFONTSLAG

Iemand wordt na enkele weken op afdeling De Brug (Zon & Schild), waar hij tegen zijn wil gesepareerd werd en anti-psychotica kreeg toegediend, ontslagen terwijl hij dat niet wilde. De Brug beargumenteerde: wij zijn geen filantropische instelling, en als er geen reden is om iemand langer vast te houden (=gedwongen op te nemen) en de persoon niet gemotiveerd is voor verdere behandeling, houden we hem of haar niet langer op de afdeling. Of er nazorg geregeld is, en of de persoon onderdak heeft, is iets dat we als afdeling niet zomaar kunnen regelen.

De betreffende persoon bleek geen vast onderdak te hebben of iets op korte termijn te kunnen regelen. Hij had bovendien geen geld. Na enkele dagen rondgezworven te hebben, klopte hij bij ons Wegloophuis aan. Hij is toen als bewoner geaccepteerd hoewel we het geen goede zaak vinden mensen onderdak te geven die door inrichtingen op deze manier afgeschoven worden. Eerst neemt de inrichting alle verantwoordelijkheid over om, als het zo uitkomt, iemand totaal los te laten.

Naar aanleiding hiervan hebben we een afspraak gemaakt met de toenmalige algemeen-directeur van Zon & Schild. Deze had ons al eens eerder gezegd dat, mocht er sprake zijn van strafontslag (dat eigenlijk niet bestond), wij maar direct met hem contact moesten opnemen. Zijn reactie was dat hij het eens was met het standpunt van De Brug: "We nemen mensen zo kort mogelijk op, dat wordt ons ook vanuit de maatschappij gevraagd, en daarbij is het ondoenlijk en ook niet onze taak om iedereen aan onderdak te helpen." Lang en breed hebben we gepraat, maar de inrichtingslogica doorbreek je niet zomaar. Later vernamen we van patiëntvertrouwenspersonen dat dreigen met strafontslag vaak voorkomt.

VERVOLGHUISVESTING

Het succesverhaal van Van Abshoven, die inmiddels trainingen opvoedkunde geeft aan ouders en oprichter is van tangotijdschrift 'La Cadena', bewijst dat sommige bewoners van het Wegloophuis in korte tijd grote vooruitgang konden boeken. Ze voelden zich op hun gemak, kwamen tot rust en kregen daardoor ruimte voor andere dingen in hun leven. Maar lang niet alle bewoners waren in staat die stap te zetten. "Bewoners hebben zich in het Wegloophuis zeker heel gewaardeerd en gehoord gevoeld", stelt Janssen. "Wat dat betreft was ons experiment heel geslaagd. Ik denk dat die mens-tot-mens-benadering, die volledige acceptatie van mensen, heel goed is. Wij waren 24 uur per dag aanspreekbaar, dompelden bewoners als het ware in een warm bad. Maar we hadden vaak geen antwoord op de vraag: hoe nu verder? We waren ons er heel erg van bewust dat het Wegloophuis puur en alleen een asiel functie had. We boden eerste opvang aan mensen die weg waren gelopen uit de inrichting, maar voor het vervolg was een andere oplossing nodig."

Die oplossing, zo vonden veel vrijwilligers, moest er komen in de vorm van het ZWoP (Zelfstandig Wonen Project). Drijvende kracht achter dat project was Makkink, die er in maart 1986 in slaagde het ZWoP van de grond te krijgen. "Eigenlijk was ons idee heel simpel", zegt Makkink. "We wilden huisvesting bieden en begeleiding bij zelfstandig wonen. Dat bestond in die tijd helemaal nog niet." Zo vulde het ZWoP volgens Janssen "het gat dat bestond tussen de psychiatrie en de straat". Met de oprichting van het ZWoP stonden de Wegloophuis-vrijwilligers aan de wieg van begeleid wonen in Utrecht. In 1995 werd het ZWoP onderdeel van Stichting Beschermende Woonvormen Utrecht (SBWU), dat op dit moment ongeveer 850 mensen begeleidt.

PROTEST

Behalve het opvangen van weglopers wilde het Wegloophuis ook de psychiatrie 'alerteren'. "We wilden zowel het zorgsysteem als de samenleving wakker schudden", zegt Ossebaard. "Daarvoor deden we van alles. Zo namen we deel aan discussies, lieten ons horen op de Dag van de Psychiatrie, gaven presentaties en deden mee aan protestacties. Soms haalden die acties zelfs de pers. Met vrijwilligers en bewoners van weglouphuizen uit het hele land hebben we bijvoorbeeld een keer de inrichting Zon & Schild bezet, om aandacht te vestigen op de misstanden in de intramurale psychiatrie. Dat was een vrij radicale actie, waarbij ongeveer honderd mensen betrokken waren. Met bussen zijn we het terrein opgereden, hebben de telefoonsnoeren uit de muur getrokken en de verpleegkundigen eruit gezet. Vervolgens hebben we tegen de cliënten gezegd: 'Als jullie willen wegloupen, dan is dit je kans.' De Amsterdamse Fanfare van de Eerste Liefdesnacht speelde muziek en de Berlijnse theatergroep Hundertfleck deed een performance tussen de paviljoens. De politie was heel welwillend: met zachte hand hebben ze ons er weer uitgewerkt."

"Binnen de eerste lichting vrijwilligers leefde de antipsychiatrische ideologie heel sterk", herinnert Janssen zich. "De psychiatrie onderdrukte de mens van hier tot ginder, daar waren we het allemaal over eens." Ook Van Abshoven beschrijft de sfeer rond 1984 als "behoorlijk radicaal". Over de grote lijnen was namelijk iedereen het eens: cliënten moesten uit de inrichting. "Ons grote voorbeeld was natuurlijk Italië", zegt Van Abshoven. "Dat was per slot van rekening een groot en beschaaft Europees land. Dus als het daar kon, dan kraamden we toch zeker geen onzin uit? Bovendien bestond de antipsychiatrische beweging niet uit een paar malloten: er zaten hele vooraanstaande psychiaters tussen. Dat gaf ons het gevoel deel uit te maken van de avant-garde. We waren tientallen jaren vooruit, daarvan waren we allemaal overtuigd."

De politieke idealen van het Wegloophuis werden in het kraakpand uitgebreid besproken. "Soms filosofeerden we tot diep in de nacht", zegt Janssen, "bijvoorbeeld over de vraag waar gekte eigenlijk vandaan komt en wat het betekent om mens te zijn. Lekker met een wijntje en jointje erbij discussiëren tot je erbij neervalt. Het was vrijheid alom. Maar tegelijkertijd ging het wel ergens over. We zochten naar een manier om gelijkwaardigheid werkelijk vorm te geven, naar een manier om het leven beter te maken. Vreselijk naïef denk ik nu, maar toen was het heel inspirerend."

In de discussies werd niet alleen de psychiatrie besproken, maar ook allerlei andere maatschappelijke onderwerpen. “Het was de tijd van de democratisering”, blikt Janssen terug, “van leren van de ervaring en niet van de methodiek. Er borrelde van alles in die tijd.” Zo protesteerden de vrijwilligers niet alleen tegen de elektroshocktherapie, maar ook tegen kerncentrale Dodewaard. Ook het feminisme stond in het Wegloophuis hoog op de agenda. Zo wordt in het jaarverslag van 1984 consequent gesproken van “bewonersters”, “wegloopersters”, “vrijwilligersters” en “medewerkersters”. Ook in de dagelijkse omgang stond gelijkwaardigheid tussen man en vrouw hoog in het vaandel. “We waren erg gespitst op seksistische opmerkingen”, herinnert Janssen zich. “We hadden overal tolerantie voor, maar niét daarvoor. Ook aan racistische of discriminerende opmerkingen tilden we erg zwaar. Toch heb ik het Wegloophuis ook weer niet ervaren als een feministische actiegroep.” Ossebaard bevestigt dit beeld: “Je had zeker mensen die veel met het feminisme ophadden, maar dat ging niet zó ver dat ze bijvoorbeeld niet met mannen wilden samenwerken.”

SAMENWERKING MET GEESTVERWANTEN

Om de ‘kritische functie’ van het Wegloophuis waar te maken, zochten de vrijwilligers samenwerking met andere actiegroepen. Zo had Wegloophuis Utrecht volgens Janssen goed contact met de andere wegloophuizen, en overlegde het daarmee onder andere over landelijke acties tegen de psychiatrie. Twee keer per jaar kwamen alle Nederlandse wegloophuizen samen. Dit overleg kwam volgens Ossebaard echter nooit helemaal van de grond, omdat er per keer slechts “een stuk of acht mensen” waren. Van Abshoven heeft daarvoor wel een verklaring: “Er viel eigenlijk weinig te bespreken, want in grote lijnen waren we het toch al eens. Bovendien waren al die wegloophuizen behoorlijk autonome clubjes. Die hebben van nature niet zo’n behoefte aan samenwerking.” Hierdoor bleef het contact vooral beperkt tot het onderling doorverwijzen van bewoners. Over hun persoonlijke problemen werd daarbij volgens Janssen echter niet gesproken: “Dat zou zijn als praten over de problemen van je eigen vrienden.”

Ook de samenwerking met andere geestverwanten strandde vaak in goede bedoelingen. Met de Cliëntenbond had Wegloophuis Utrecht bijvoorbeeld een wat moeizame relatie, vertelt Ossebaard. “Die hadden zo’n houding van: ‘Jullie snappen ons niet, want jullie zijn zelf niet gek.’ Terwijl wij dat verschil nou juist wilden bestrijden.” Ook met politieke partijen kwam nooit echt een intensieve samenwerking van de grond. “We hebben wel geprobeerd aansluiting te zoeken bij de politiek, maar halverwege de jaren tachtig was de psychiatrie inmiddels toch een beetje een buitenissig onderwerp geworden. Ik geef toe: onze pr was niet optimaal. Maar in vergelijking met de jaren zeventig was de gevoeligheid voor onze boodschap ook veel minder. De respons op de antipsychiatrie was gewoon minder sterk.”

Ondanks dit veranderde politieke klimaat voelden de vrijwilligers zich duidelijk onderdeel van de brede ‘tegenbeweging’. Zo woonden ze regelmatig congressen bij in het buitenland, bijvoorbeeld van het Réseau international d’alternatives à la psychiatrie. Dat netwerk organiseerde in 1986 een ‘blauwe karavaan’, die vanuit Triëst door heel Europa trok om aandacht te vragen voor misstanden in de psychiatrie. “In Bremen, het eindpunt

29 JANUARI 1982

Wegloophuis Utrecht kraakt twee aan elkaar gevoegde panden aan de Nieuwe Daalstraat, een straat die gesloopt zal worden om plaats te maken voor Hoog Catharijne.

van die karavaan”, herinnert Janssen zich, “beeldde Hundertfleck ontzettend mooi het fenomeen ‘gekte’ uit. Dat inspireerde ons enorm. We waren voortdurend bezig ons te scholen: hoe doen ze het in het buitenland?” Ook Makkink kijkt erg enthousiast op deze internationale kruisbestuiving terug. “Mensen verzamelen, busje charteren en dan hop, met z’n allen erheen. Geweldig vond ik dat. Het was veel meer dan een werkbezoek, het was een *way of life*.”

Niet alleen de reizen naar het buitenland, maar ook de contacten in Nederland sterkten de vrijwilligers in hun overtuiging dat ze bezig waren met iets moois. “Het was heerlijk om te merken dat je deel uitmaakte van een brede alternatieve stroming”, zegt Van Abshoven. Ook Ossebaard bewaart aan die tijd goede herinneringen. “Door al die actiegroepen bruijste Utrecht enorm in die tijd. En in het Wegloophuis hadden we een hele leuke, enthousiaste groep mensen die vaak ook elders in de tegenbeweging actief waren. Om samen met zo’n groep te werken aan iets waarvan je allemaal het nut inziet, was erg mooi.”

EERSTE JAREN: IDEOLOGIE VERSUS PRAKTIJK

Terugblikkend op de eerste jaren van het Wegloophuis aan de Nieuwe Daalstraat, ontstaat een beeld van een groep enorm bevlogen en idealistische mensen die al vrij snel met de harde realiteit geconfronteerd werden. Zo sneuvelde het initiatief om in het huis een emmer te plaatsen waarin iedereen op vrijwillige basis geld kon storten voor de gezamenlijke inkopen, al na een paar weken wegens een nijpend tekort aan donaties en de grijpgrage handjes van enkele bewoners. Ook de 24-uursdiensten, waarbij vrijwilligers ‘s middags kwamen en pas de volgende ochtend weer vertrokken, bleken niet levensvatbaar. Wegens problemen met het rooster werden ze al snel vervangen door avonddiensten, hoewel de vrijwilligers ‘s nachts via ‘pieperdiensten’ bereikbaar bleven. Maar het belangrijkste punt van discussie was toch de omgang met bewoners. “Regels waren ontzettend nodig in het Wegloophuis”, zegt Ossebaard, “hoewel we dat eigenlijk niet wilden. Ons ideaal was om de bewoners volledig vrij te laten, ze zélf te laten bepalen hoe ze wilden leven en op gelijkwaardige voet met hen om te gaan. Maar door de praktijk werden we al snel gedwongen deze ideologie aan te passen.”

Ook wat betreft de protestfunctie die het Wegloophuis zou gaan vervullen, bleken de verwachtingen misschien wat te hoog gespannen te zijn geweest. Zo participeerde het Wegloophuis weliswaar in veel protestacties, maar was het minder in staat die acties eigenhandig te organiseren. Bovendien liet het Wegloophuis zich vooral zien in de tegenbeweging zélf: daarbuiten kon het minder zijn stem laten horen. Dat kwam in de eerste plaats doordat het veel energie kostte om de boel draaiende te houden. Daarnaast waren ook niet alle vrijwilligers even sterk in de ‘protestfunctie’ van het Wegloophuis geïnteresseerd. “Een paar vrijwilligers volgden de grote discussie wel”, zegt Makkink, “maar anderen richtten zich liever op de bewoners. Iedereen zat er anders in.” Ook het politieke bewustzijn van de bewoners was vaak niet zo groot als de vrijwilligers hadden gehoopt. “Je hoorde natuurlijk wel veel negatieve verhalen van bewoners over de psychiatrie”, zegt Ossebaard. “Maar ik denk dat wij soms kritischer waren dan de bewoners zelf. Want die kwamen vaak door toeval in het Wegloophuis terecht: het was zeker niet altijd een bewuste keuze.”

Beeld: archief Stichting Pandora

1982

De Initiatiefgroep Moratorium Bouw Psychiatrische Ziekenhuizen vraagt de overheid haar grootscheepse nieuwbouwplannen voor de psychiatrische ziekenhuizen te bevrozen. In plaats van nieuwe ziekenhuizen te bouwen zou het geld beter besteed kunnen worden aan uitbreiding en verbetering van de ambulante geestelijke gezondheidszorg. Deze 'Moratoriumactie' leidt in 1983 tot een motie die door de gehele Tweede Kamer wordt gesteund en waarin de voorstellen van de initiatiefgroep worden overgenomen.

Toch lieten de vrijwilligers zich door deze tegenvallers niet uit het veld slaan. Hoe gebrekkig de inrichting van het kraakpand ook was en hoe ongestructureerd het er soms ook aan toeging, aan de kern van het Wegloophuis, de 'mens-tot-mens-benadering', werd absoluut niet getornd. "Present willen zijn, ruimte hebben voor gekte zonder te oordelen of dwang te gebruiken, dát zijn volgens mij de kernwoorden voor de sfeer van toen", zegt Van Ham. "Het was goed om in het Wegloophuis sámen te zijn: die visie verbond ons allemaal." Ook Van Abshoven benadrukt de uitstekende sfeer: "In dat kraakpand was het weliswaar een teringbende, maar de stemming was stukken beter dan in de inrichting. Dat was ook ons hele punt: liever een warme sfeer en een teringbende dan een cleane, steriele omgeving waarin men je liever een spuitje geeft dan je verhaal aanhoort."

Een andere kracht van het Wegloophuis was het vermogen om flexibel om te gaan met het verschil tussen wens en werkelijkheid. Zo werden de huisregels met de nodige souplesse gehanteerd. De belangrijkste huisregels van het Wegloophuis – geen geweld en geen harddruggebruik – leverden sowieso weinig problemen op. Van Abshoven zegt bijvoorbeeld nooit te hebben meegemaakt dat iemand moest worden uitgezet wegens harddruggebruik, al werd er wel een keer een bewoner uitgezet wegens seksistisch gedrag. "Daar hebben we toen nog een lange discussie over gevoerd: mag je iemand uitzetten op basis van niet-fysiek geweld? Zelf stond ik er helemaal achter." Ook de regel dat weglopers maximaal zes maanden in het Wegloophuis mochten verblijven leverde weinig problemen op, simpelweg omdat die regel zelden tot nooit werd toegepast. Iets problematischer was de huisregel dat bewoners zelf het huis schoon zouden houden. Maar ook die tekortkoming bedekten de vrijwilligers met de mantel der liefde. "We spraken mensen wel aan op hun taken", zegt Van Abshoven, "maar uiteindelijk zeiden we: 'Het is jullie huis. Al is het iets minder schoon, geen probleem.' Daarmee wilden we laten zien: we vertrouwen jullie. Niet voor niets ontvingen bewoners ook meteen na inschrijving de sleutel. Als je een experiment wilt laten slagen, moet je risico's durven nemen."

Ook de manier waarop het Wegloophuis omging met medicijngebruik toont aan dat de vrijwilligers hun anti-psychiatrische idealen niet tot de spits dreven, maar die zo pragmatisch mogelijk probeerden in te vullen. "Het Wegloophuis was in die tijd zowel inhoudelijk als principieel tegen medicijngebruik", stelt Van Abshoven. Maar aan de andere kant waren we uit praktische overwegingen ook geen voorstander van *cold turkey*. Dus als een psychiater geen recept meer wilde uitschrijven omdat zijn cliënt naar het Wegloophuis was gevlucht, dan zeiden wij: 'Hij gaat niet terug. Of je werkt mee, of hij krijgt geen medicijnen.' Zo zorgden we ervoor dat die bewoner toch zijn medicatie kreeg. Maar als iemand zélf zei dat hij *cold turkey* wilde gaan, dan stonden we daar als één man achter."

"Ik kan me nog herinneren", zegt Stoop, "hoe een bewoner op eigen initiatief gestopt was. Die werd vervolgens behoorlijk eng. Toen hij uiteindelijk toch weer medicijnen moest gaan gebruiken, voelde dat voor ons als een grote nederlaag: blijkbaar was onze aandacht niet genoeg geweest. Maar we gingen wel samen met hem medicijnen halen." Zo stond de wens van de bewoner in het Wegloophuis van het begin af aan centraal. Als politiek statement kwam het huis misschien nog niet helemaal uit de verf, maar voor weglopers had het Wegloophuis zeker een gat in de markt gevuld. Eén groot probleem was er wel: het pand. Want nu de bouw van Hoog Catharijne zijn voltooiing naderde, dreigden de vrijwilligers binnenkort op straat komen te staan. Waar moesten ze heen?

Een praktijkverhaal uit het jaarverslag van 1984

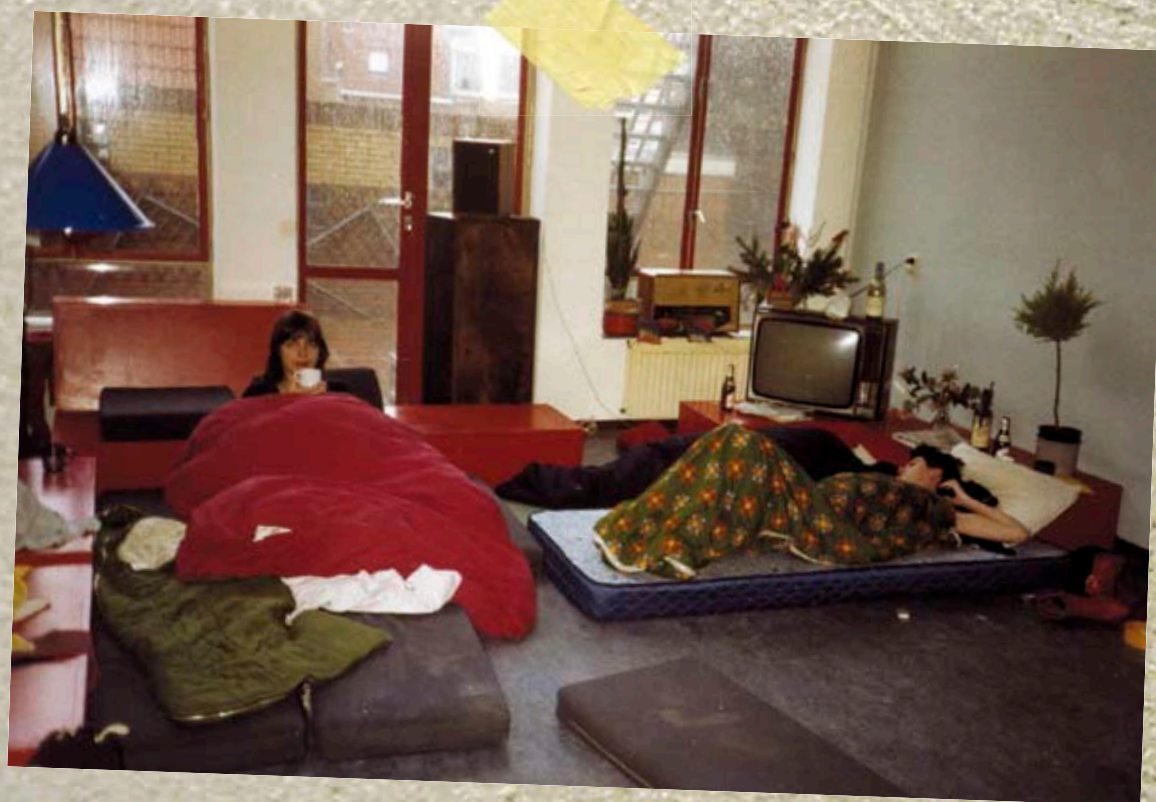
DOSSIER

Iemand die jarenlang 'vrijwillig' opgenomen is geweest en daar op gesloten afdelingen zeer veel antipsychotica kreeg toegediend, verliet de inrichting omdat hij naar een zwakzinnigenafdeling moest. Na enige tijd in het Wegloophuis Utrecht te hebben doorgebracht, kwamen we, op zoek naar een andere woonplek, in contact met de Orthopedagogische Leefgemeenschap.

Een eerste bezoek was veelbelovend, maar een voorwaarde voor toelating bestond uit het overgeven van een debiliteitsverklaring en toestemming voor inzage in het dossier. Voor ons was dit een te vergaande voorwaarde, immers zo'n verklaring drukte hem het stempel "debiel" op, en dat zag hij zelf helemaal niet zitten. Bovendien was hij niet debiel. Van dossierinzage viel evenmin veel te verwachten omdat die documentatie was opgemaakt in een milieu waar hij eenvoudig niet zichzelf kon zijn; hij werd als dom en zwakzinnig behandeld, had in die afgezonderde omgeving weinig contacten buiten hulpverleners en patiënten, moest medicijnen slikken en mocht niet voor zijn eigen geld en eten zorgen.

In het Wegloophuis waren deze omstandigheden veranderd en had hij intussen veel bijgeleerd. Hij gaf desondanks toestemming aan de OPL voor inzage en werd vervolgens op zijn dossier afgewezen. Hij zou 'te psychiatrisch' zijn (terwijl hij een maand daarvoor bij een tussenvoorziening werd afgewezen omdat hij niet psychiatrisch genoeg was), te labiel en zelfs dwangmatig. Kortom, hij werd al afgewezen voordat het - toegezegde - intakegesprek kon plaatsvinden. Hierin hadden hij en zijn begeleiders kunnen vertellen hoe het ging in het Wegloophuis en hoe vertekenend een dossier kan werken.

We zijn nog bij het OPL op bezoek geweest om dit soort aannamebeleid te bekritisseren en alsnog een intakegesprek te bepleiten. Het mocht niet zo zijn, de opstellers van het dossier waren deskundigen en noch hijzelf noch z'n begeleiders konden de reikwijdte van zijn geestelijke vermogens bepalen. (Nu woont hij in de stad en wil samen met het Wegloophuis proberen z'n dossier vernietigd te krijgen.)

ERKENNING

“ECHT NIET BINNEN, EN NIET ECHT BUITEN HET PSYCHIATRISCH CIRCUIT”

Toen de vrijwilligers van Wegloophuis Utrecht het pand aan de Nieuwe Daalstraat binnentrokken, wisten ze al dat ze daar niet lang zouden kunnen blijven. De straat lag namelijk in ‘plangebied HC 8’, dat medio 1984 tegen de vlakte zou gaan. Daarom tekenden ze op 1 april 1982 een contract met het grondbedrijf van de gemeente Utrecht, waarin stond dat ze het pand maximaal twee jaar konden gebruiken. Na die twee jaar zouden ze echter geen aanspraak kunnen maken op vervangende woonruimte, zo stond nadrukkelijk in het contract vermeld.

Om ervoor te zorgen dat het Wegloophuis toch kon blijven bestaan, verzochten de vrijwilligers de gemeente op 19 oktober 1983 in een brief om een ander pand ter beschikking te stellen. Dat het Wegloophuis in 1983 een garantiesubsidie van zowel de gemeente als de provincie Utrecht had ontvangen, leek de vrijwilligers te sterken in hun overtuiging dat ze sterk in hun schoenen stonden: het bestaansrecht van het Wegloophuis leek met deze subsidies immers al erkend. Toch was de brief het startpunt van een lange rondgang door de ambtelijke molens.

In het jaarverslag van 1984 doen de vrijwilligers uitgebreid verslag van dit bureaucratische gevecht. Zo beschrijven ze hoe vanaf februari 1984 de lobby voor een nieuw pand goed op gang kwam. Ze schreven brieven aan gemeenteraadsleden, wethouders en het grondbedrijf, voerden veel gesprekken en nodigden gemeenteraadsleden uit in het Wegloophuis om te laten zien “in welke erbarmelijke staat het pand verkeerde”. Maar hoewel de wethouders mondeling toezegden hun best te zullen doen, bleef een beslissing vooralsnog uit. Het grote probleem was namelijk dat de gemeente “de inhoudelijke evaluatie van de provincie van ons projekt wilde afwachten alvorens verder te handelen in deze zaak, en dat zou nog wel een half jaar kunnen duren”.

Op 1 april 1984, zo schrijven de vrijwilligers, “was ons de huur formeel opgezegd [...] en was er sprake van een impasse”. Toch bleef het Wegloophuis druk gesprekken voeren met allerlei ambtenaren, gemeenteraadsleden en politici. Met name de Politieke Partij Radicalen (PPR), waarmee de vrijwilligers goed contact hadden, werd verzocht “om de zaak in de verschillende commissievergaderingen aan te kaarten”. Maar hoewel het Wegloophuis van verschillende ambtenaren te horen kreeg dat de gemeente bezig was een ander pand te zoeken, werd “voor het vinden daarvan veelal naar elkaar doorverwezen”. Wel zou het Wegloophuis eventueel terechtkunnen in een te slopen schoolgebouw. Maar zo’n gebouw vonden de vrijwilligers “ten ene male ongeschikt”, omdat ze “geen slaapzalen maar eigen kamers voor bewonersters” wilden. Bovendien was een “schoolgebouw ombouwen met sloop in het verschiet [...] natuurlijk helemaal hartstikke onaantrekkelijk”.

Eind augustus 1984 werd het Wegloophuis gesommeerd het pand per 1 september te verlaten, wat de vrijwilligers “nogal beangstigde”. Hoewel de wethouder van Ruimtelijke Ordening liet weten “dat er van uitzetting nog geen sprake zou zijn [...] en dat hij nogmaals zou informeren, hoe de zaken ervoor stonden [...] wilde hij wel een ontruimingsbevel bemachtigen om, indien nodig, ons toch te kunnen ontruimen. Hij deed het voorkomen alsof dat de normale procedure was, wat niet klopte, omdat de andere bewonersters van de sloop/woonwijk niet een sommering hadden gekregen en tegen hen werd ook niet gedreigd met een ontruimingsprocedure, hoewel het grote gros van hen even zo weinig juridisch recht had op vervangende huisvesting. [...] Wij vertelden hem vervolgens dat we al contact gezocht hadden met de advocaat Tomlow om onze belangen in dezen te behartigen. Zijn reactie was: ‘Dat is een hele leuke.....’”

Om de impasse te doorbreken, raadde de gemeente de vrijwilligers aan zelf op zoek te gaan naar een leegstaand gemeentepand, “ook omdat wonderlijk genoeg bij de gemeente klaarblijkelijk geen adequaat overzicht bestaat t.a.v. leegstaande danwel beschikbaar komende gemeentepanden. Een lijst van leegstaande gemeentepanden, die zou bestaan, werd niet aan ons ter beschikking gesteld; hij zou niet meer aktueel zijn”. Ondanks dat gebrek aan informatie wisten de vrijwilligers uiteindelijk toch een vrijkomend gemeentepand te vinden: Waterstraat 11. Een oude bekende van het Wegloophuis, namelijk Stichting Slaaphuis, zou dat pand eind 1984 verlaten. Omdat de vrijwilligers geen bezwaren hadden om hen nogmaals achterna te verhuizen, belden ze de gemeente “met de gelukkige mededeling, dat wij een leegkomend gemeentepand, wat geschikt voor ons was, hadden gevonden”.

Om ervoor te zorgen dat de gemeente het Waterstraat-pand ook daadwerkelijk aan hen zou toekennen, startten de vrijwilligers eind oktober een campagne om steunbetuigingen te verzamelen. Op hun “rondschriftbrief” kwam “een lawine van positieve reacties”, onder andere van vrouwenwegloophuis Hysterica en twee andere wegloophuizen, projectgroep Psychiatrisch Behandelenden, twee RIAGG’s, Wetswinkel W.A. Huis, Vrouwegezondheidscentrum Utrecht, kollektief ‘De Baas’, Meidenwegloophuis Utrecht, Release Utrecht en Blijf van m’n lijf Utrecht. “Het inzamelen van adhesie-betuigingen heeft iets weg van een ritueel”, schrijven de vrijwilligers achteraf, “aardig maar uitgekauwd, desalniettemin kunnen we ons niet aan de indruk onttrekken, dat het van invloed is geweest. In ieder geval waren de sekretaresses van de ambtsdragersters onder de indruk.”

Om hun verzoek verder te concretiseren, dienden de vrijwilligers een organisatorisch en financieel plan in. Hierin lieten ze onder andere weten het pand te willen delen met een woongroep die nu nog naast hen woonde aan de Nieuwe Daalstraat. “Het liefst huurden wij en de woongroep apart [...], dit kon niet, maar elke andere variant vonden we ook prima, zolang we het pand maar kregen. Wij hadden ons zo vastgebeten in het Waterstraatpand, dat we de kraakplannen al klaar hadden liggen in geval van een afwijzende beslissing [...] Echter....., eerst ving we het gerucht op en later, ± 17 december ‘84, kregen we de definitieve bevestiging: HET WEGLOOPHUIS NAAR DE WATERSTRAAT!!!!!!!!!! Te gek dus, met de volgende avond een feest aan de bar van de Maartenshof. De domper was de woongroep, die zich op het laatste moment terugtrok; toch te duur. Vrij snel daarna vonden we een andere woongroep, de huurkontrakten konden worden getekend, de verhuizing gepland.” En zo verhuisden de vrijwilligers op 28 december naar het nieuwe pand, de Nieuwe Daalstraat “met haar lange geschiedenis en een stuk Wegloophuis-historie achterlatend voor de slopers en de city-vorming”.

SUBSIDIE

Met de toewijzing van het pand aan de Waterstraat – waarin Wegloophuis Utrecht anno 2007 nog steeds gevestigd is – lag voor de vrijwilligers de weg naar een nieuwe toekomst open. Want in plaats van een krakkemikkig kraakpand waar de sloophamer als een zwaard van Damocles boven hing, beschikten ze nu plots over een “riant

1984

In de talkshow van Adriaan van Dis vertelt Pandora-voorzitter en voormalig Tweede Kamerlid Ed Berg over zijn ervaringen als (ex-)psychiatrisch patiënt. Het is de eerste keer dat een Nederlander met een 'hoge' maatschappelijke functie openlijk op televisie uitkomt voor zijn psychiatrisch verleden.

nieuwbouwhuis in het centrum van de stad". Dit pand bood niet alleen voldoende ruimte om zes bewoners ieder een eigen kamer te kunnen bieden, maar was ook "groot en geschikt genoeg voor andere activiteiten rond de psychiatrie als film- en informatiedagen, vergaderingen of inloopavonden".

Een nadeel van de grotere huisvesting was echter het kostenplaatje. Konden de bewoners in het kraakpand nog gratis verblijven, aan de Waterstraat moesten ze enkele guldens per nacht gaan betalen. Bovendien werd het Wegloophuis sterk afhankelijk van subsidies. Al eerder hadden de vrijwilligers subsidie aangevraagd, wat in 1984 had geleid tot 5.000 gulden incidentele subsidie van de gemeente en 10.000 gulden garantiesubsidie van de provincie. Maar nu de kosten toenamen, werd het belang van deze subsidie alleen maar groter. Zo beschrijven de vrijwilligers in het jaarverslag van 1984 hoe de incidentele subsidie van 30.000 gulden voor 1985 van de provincie Utrecht hen van de ondergang had gered: "Was die subsidie er niet gekomen dan waren we het nieuwe pand alras uitgezet want de huur is zo hoog dat we – samen met de in het huis wonende woongroep – financieel niet zouden rondkomen."

Ondanks deze afhankelijkheid was het aanvragen van subsidies zeker niet vanzelfsprekend. Zo herinnert Jeanne Janssen (vrijwilliger van 1982 tot eind 1985) zich hoe aan het aanvragen van de subsidie voor 1985 felle discussies waren voorafgegaan. "Als je geld ontvangt, moet je daarover ook verantwoording afleggen. Maar wij wilden onze werkwijze onder geen beding aanpassen. We waren bang dat als we de subsidie zouden aannemen, we ook allerlei therapieën en protocollen zouden moeten introduceren, terwijl we juist onafhankelijk en onaangepast wilden blijven." Een andere ergernis van de vrijwilligers over de "energie-verslindende subsidie-lobbies" was dat in de besprekingen met de subsidieverstrekkeners de kern van de zaak – de kritiek van het Wegloophuis op de psychiatrie – nagenoeg onbesproken bleef. "We hebben de strijd om subsidie te krijgen [...] steeds beschouwd als een unieke kans om discussies te starten met een overheid die vrij sterk betrokken is bij de financiering van de door ons bekritiseerde psychiatrie. [...] We gaan echter steeds meer merken, dat de discussie over wat er mis is met de psychiatrie moeilijk van de grond te krijgen is." Belangrijkste probleem was volgens de vrijwilligers dat het Wegloophuis vooral werd gezien als "een zelfstandig funktionerend huis met eigen verantwoordelijkheden" en dat de belangstelling van de meeste subsidieverstrekkeners zich vooral richtte op "hoeveel mensen er bij ons komen, hoe lang we aanwezig zijn, of we wel deskundig genoeg zijn, etc. We hebben tot nu toe elke keer weer geprobeerd ons projekt te verduidelijken, onze ideeën kenbaar gemaakt. 't Wordt vermoeiend om elke keer 't zelfde verhaal af te steken, dezelfde vragen te beantwoorden, steeds te herhalen. [...] We hebben, wat ons betreft, ons bestaansrecht vaak genoeg en duidelijk genoeg aangetoond. In de toekomst zullen we ons vanzelfsprekend d.m.v. jaarverslagen blijven verantwoorden. Toch is 't zeker van belang dat de subsidie een structureel karakter krijgt, zodat de konstante onzekerheid weggenomen wordt en kostbare energie nuttiger aangewend kan worden."

POLITIEKE ERKENNING

Dankzij het nieuwe pand en de toekenning van de subsidies was Wegloophuis Utrecht min of meer een erkende partij geworden. De gemeente en de provincie, zo schrijven de vrijwilligers in het jaarverslag van 1984, “hebben met deze geringe gebaren een zekere waardering en een sociale markering aan het projekt toegeschreven, die vooral de opvang/onderdak van psychiatrische vluchtelingen geldt”. Voor hun felle kritiek op de psychiatrie vonden de vrijwilligers echter veel minder een luisterend oor. “Nog niet lang geleden waren de inrichtingsbonzen faliekant tegen de werkwijze en het bestaan van de wegloophuizen. Sinds enige tijd echter is deze houding omgeslagen en heeft een wegloophuis voor hen de functie gekregen van een goedkoop vangzeil waar lastige mensen die de medische en therapeutische dwang niet meer (willen) verdragen, ingegoooid kunnen worden.”

Door deze “dubbelzinnige erkenning”, treurden de vrijwilligers, was de politieke betekenis van de verschillende wegloophuizen voorsnog beperkt gebleven. “Het bestaan van het fenomeen wegloophuizen heeft niet geleid tot een reflectie van de geestelijke gezondheidszorgers op hun eigen functioneren, maar tot een opportunistische houding ten aanzien van mensen die uit inrichtingen weglopen.” Ook in andere opzichten, zo klaagden de vrijwilligers, was een revolutie in de psychiatrie jammerlijk uitgebleven. Integendeel: de geestelijke gezondheidszorg ontwikkelde zich juist naar “een steeds coherenter, efficiënter en fijnmaziger systeem van categorisering en verwijzing”, waarin vooral kostenbeheersing centraal stond. “Met een hulpvrager heeft dit niets te maken, die moet slechts zo gladjes en geluidloos mogelijk door dit transportsysteem gevoerd worden. Ook de roep om kleinschaligheid, extramuralisering, mantelzorg en meer van die mooie zaken (die eerder in de tegenbeweging werd gehoord, maar nu uit institutionele monden klinkt) lijkt vooral te zijn ingegeven door kwesties van beheersmatige en economische aard.”

Ook van een ander stokpaardje van de antipsychiatrie – een betere rechtspositie van de cliënt – was volgens het Wegloophuis nog maar weinig terechtgekomen. Zo leken de patiëntenraden, waarvan bijna elke inrichting er inmiddels een had, bij nader inzien “slechts een minieme invloed te hebben op de gang van zaken in het ziekenhuis”. De Cliëntenbond leek “meer een gewetensfunctie [...] te vervullen dan dat ze werkelijk inhoudelijke invloed (en niet alleen formele) op beleidszaken kan uitoefenen”. En ook de rechtspositie van cliënten met een RM was niet wezenlijk verbeterd: “Word je gedwongen opgenomen [...], dan is je toerekeningsvatbaarheid plotseling weer aanwezig wanneer het behandelcontract getekend dient te worden. [...] De suggestie van inspraak en vrije keuze die met een dergelijke overeenkomst gepaard gaat, is zeer bedriegelijk in zo een emotionele en onvrijwillige situatie. Rechter, psychiater en advocaat beslissen uiteindelijk wat met je gebeurt.”

De reacties van instellingen waarmee het Wegloophuis gesprekken had gevoerd, stelden de vrijwilligers eveneens teleur. “De geuite kritiek werd feitelijk genegeerd. Zeker, er werd welwillend naar ons geluisterd, al gebruikten we twee uur dure directeurentijd. Onze kritiek was geheel en al terecht ‘maar ja, door geldgebrek, personeelstekort, de grootte van de inrichting, de organisatie e.d. komt een individu wel eens in het gedrang, dat is nu eenmaal onvermijdelijk’. En ‘wat is het toch gelukkig dat het Wegloophuis bestaat, waar moesten die drop-outs anders naar toe’. ‘Zoveel inzet, en nog onbetaald ook, wij zijn zeker voor deproffessionalisering van de hulpverlening’. Voorbeelden van zulk opportunisme te over. Onderwerpen als isoleerbeleid, strafontslag, hoge medicatie, selectiecriteria etc. verzandden meestal in de know-how-woestijn van de deskundigheid.” Ook de reactie van de politiek viel de vrijwilligers tegen. “Enkele linkse partijen hebben ons op lokaal en provinciaal nivo gesteund waar het om het voortbestaan van het Wegloophuis ging, maar als politiek item staat de psychiatrie nauwelijks ter discussie. [...] In deze situatie is het niet eenvoudig in en buiten het Wegloophuis, politiek handelen te verbinden aan onze visie. Ook onze positie – ècht niet binnen, en niet echt buiten het psychiatrisch circuit – speelt hierin een rol.”

"Het Wegloophuis krijgt regelmatig telefoontjes van mensen in een crisissituatie en er zijn er inmiddels verschillende opgevangen. Het blijkt dat de hulpverlening eenzijdig werkt. Ze worden naar het Wegloophuis gestuurd maar bij moeilijkheden is er totaal geen medewerking te verwachten van bijvoorbeeld het krisiscentrum. We kunnen u verzekeren dat het op dat moment ook echt crisis was! Is dat het resultaat van ons geweldig gespecialiseerde welzijnsbeleid? Alles wordt steeds specifieker waardoor mensen met gecombineerde problemen die niet onder een bepaalde doelgroep in te delen zijn, vaak van het kastje naar de muur worden gestuurd, met als uiteindelijk resultaat dakloos en totaal aan hun lot overgelaten. Dit is een zeer gevaarlijke koers die wordt gevaren. Kunnen alleen modelproblemen en modelpatiënten worden geholpen? Het begint er zo langzamerhand wel op te lijken.

Wanneer het Wegloophuis een 'onhandelbaar persoon' krijgt doorverwezen, wordt deze persoon aangenomen. Er wordt hem in elk geval een kans geboden en dat is wat ieder persoon verdient. Onze aanpak is bijna het tegenovergestelde van die in de inrichting en daarom misschien in de ogen van WVC uit de tijd, maar de aanpak werkt stukken beter. Dit blijkt uit de overgrote belangstelling in de vorm van het aantal aanmeldingen en uit de resultaten. Vooral de van mens tot mens benadering, de individuele aandacht en de mogelijkheid tot zelfontplooiing maken het Wegloophuis helaas steeds meer uniek. Iedere instantie ziet het nut van het Wegloophuis in, maar juist datgene waar grote behoefte aan is wordt nog steeds ondergewaardeerd en ondergesubsidieerd."

Tekst: Kim Hop

EIGEN BAAS

"Ik heb in het verleden in heel wat huizen en inrichtingen gewoond, maar ik liep altijd weg. Met name omdat ik verplicht werd therapie te volgen. Ik had geen enkele vrijheid. Toen ik weer weggelopen was, gaf iemand mij de tip van het Wegloophuis. Daar heb ik uiteindelijk een kamer gekregen. Het was echt tien keer beter dan de andere plekken waar ik gezeten heb. Het Wegloophuis was de vrijste plek van allemaal. Weinig regels en eigen baas kunnen zijn, die vrijheid is voor mij heel belangrijk.

De contactpersonen waren goed en het contact met de andere bewoners was prettig. Bovendien zit het Wegloophuis in een erg leuke buurt: je kunt makkelijk even naar het centrum lopen. Natuurlijk botst het wel eens met andere bewoners. Iedereen heeft zo zijn eigen problemen. Maar uiteindelijk zit je allemaal in hetzelfde schuitje en kun je met elkaar praten.

Met de hulp van mijn contactpersonen heb ik inmiddels een huis gevonden waar ik begeleid kan wonen. Het is een hele leuke plek, waar ik om hulp kan vragen als ik het moeilijk heb. Ik ben goed terechtgekomen en heb geen zorgen meer. Het is ook fijn te weten dat ik altijd bij het Wegloophuis terecht kan. Ik ga zo'n twee keer per week langs om wat te kletsen en een kopje koffie te drinken. Ik heb er een goede tijd gehad!"

Herman
September 2007

1984

In Utrecht wordt nachtopvang voor daklozen Sleep Inn 't Snurkhuis opgericht, onder meer uit protest tegen het feit dat mensen in een welvaartstaat als Nederland buiten moeten slapen. Veel (ex-)psychiatrische patiënten zullen deel gaan uitmaken van de gastenpopulatie.

WEGLOOPHUIS BLIJFT PROTESTEREN

Hoewel het Wegloophuis de psychiatrie minder wakker had geschud dan gehoopt, waren de vrijwilligers vastbesloten om te blijven demonstreren. "Sinds de oprichting van het Wegloophuis in Utrecht", schrijven de vrijwilligers in 1985, "is het voor vrijwel alle betrokkenen duidelijk geweest dat het opvang- en onderdakgedeelte niet los kan bestaan van het aan de kaak stellen van misstanden in de psychiatrische instellingen." Het huis "mocht niet verwateren in louter slachtofferopvang", maar "behoorde een plaats te zijn waar mensen met min of meer dezelfde (slechte) ervaringen hun kritiek konden uiten".

De vrijwilligers die zich met deze protestfunctie van het Wegloophuis bezighielden, bundelden hun krachten in het zogenaamde Stampijgroepje. Dit groepje had tot doel "een verandering in het 'inrichtingsdenken'" te bewerkstelligen, door "individuele ervaringen van weglopersters" te verbinden met "een sociaal-politieke visie op de (intramurale) psychiatrische zorg". Die visie was in vergelijking met 1982 nagenoeg ongewijzigd gebleven. Zo was het Wegloophuis nog steeds van mening "dat inrichtingen vooral fungeren als opberginstituten voor mensen in diverse leefmoeilijkheden. De isolering en massaliteit die er van uitgaan, werken sterk aanpassend en bekrachtigen vooroordelen die er ten aanzien van gekte bestaan. Bovendien ontstaan die leefmoeilijkheden [...] veelal in maatschappelijke situaties die eerder voor verandering in aanmerking komen dan degene die er gek van wordt."

Eenmaal opgenomen, zo schreven de vrijwilligers verontwaardigd, wachtte de cliënt "een behandeling die aan alle kanten omstreden is". Het medisch model was bijvoorbeeld nog springlevend: "Nog steeds wordt er sterk farmacologisch gereageerd op 'patiënten'; voordat de diagnose ook maar gesteld is, worden al medicijnen voorgeschreven en toegediend waarvan de werking hoogst dubieus is. Eufemistisch wordt er dan van 'bijwerkingen' gesproken – weigeren is vaak onmogelijk." Ook als er geen medicatie werd voorgeschreven, "ontbreekt dikwijls de aansluiting bij de beleavingswereld van behandelenden die minder verbaal, actief of sociaal zijn ingesteld. Ben je wel zo'n ideale patiënt, dan nog sta je bloot aan de invloed die de hospitalisering op je heeft". Hierdoor was de kans langdurig opgenomen te worden "ongemeen groot (7 à 8%) evenals de kans na ontslag heropgenomen te worden (ca. 40%)".

Deze cijfers, zo betoogden de vrijwilligers, onthulden de therapeutische onmacht van de reguliere psychiatrie. In die psychiatrie waren de "kantooruren van de betreffende instantie, een eerdere opname, druk van de omgeving, de mensvisie van de hulpverlener [...] stuk voor stuk beslissender dan waar de hulpvrager werkelijk behoefte aan heeft. [...] Het is evident dat psychisch lijden bestaat, maar van een inrichting heb je weinig te verwachten. Pas je als gegadigde niet in het behandelaanbod, dan word je ofwel in de bestaande categorieën gewrongen, ofwel word je onbehandelbaar verklaard. Behandelingen zijn dan ook vaak gericht op aanpassing aan het afdelingsklimaat en vervolgens op aanpassing aan de omgeving waarin de problematiek ontstaan is. [...] In deze zin is de psychiatrische hulpverlening een beheersinstrument van overheden en juist tegen de repressieve kanten hiervan ageert het Wegloophuis alleen al door haar bestaan."

STRIJD OM ERKENNING: PAARD VAN TROJE?

Terugblikkend op de periode rondom de verhuizing naar de Waterstraat, blijft een wat dubbelzichtig gevoel hangen. Aan de ene kant was het Wegloophuis er dankzij de tomeloze inzet van vele vrijwilligers in geslaagd nieuwe huisvesting te vinden, waar het een groeiend aantal weglopers kon opvangen en zijn protestacties beter kon organiseren. Het enthousiasme hierover was groot: zo overnachtte een aantal vrijwilligers de eerste nachten zelf in het nieuwe pand, volgens Janssen “om de bewoners te helpen wennen, maar ook omdat het zo gezellig was”. Bovendien hadden de vrijwilligers voldoende subsidie binnengesleept waarmee ze het dure pand konden bekostigen, zónder afbreuk te doen aan hun oorspronkelijke uitgangspunten. Beide prestaties tonen aan dat het Wegloophuis rond 1985 op de kaart stond. Aan de andere kant is bij de vrijwilligers ook een toenevende frustratie te bespeuren over het uitblijven van radicale veranderingen in de psychiatrie. De boodschap van de antipsychiatrie was wel degelijk tot de beleidsmakers doorgedrongen, maar had volgens het Wegloophuis vooralsnog alleen tot *schijnbare* verbeteringen geleid. Zo noemden de vrijwilligers de hervormingen die inmiddels waren doorgevoerd “voor het grootste deel cosmetische veranderingen”. Het “hiërarchisch opgebouwde monopolie van de deskundigheid en de organische benadering van gekte” bleven immers onaangetast, “wat tot een soort culturele starheid heeft geleid; een onwil of onvermogen tot verandering”.

De rol die het Wegloophuis enkele jaren na zijn oprichting zélf binnen de psychiatrie innam, was voor de vrijwilligers evenmin bevredigend. Zo weet medeoprichter Steven Makkink nog hoe de vrijwilligers zich, direct nadat de eerste mensen met strafontslag zich aan de deur hadden gemeld, begonnen af te vragen of het Wegloophuis niet het risico liep het ‘afvalputje’ van de psychiatrie te worden. “Natuurlijk lieten we die mensen wel altijd binnen”, zegt Makkink, “want ze stonden met hun rug tegen de muur. Maar het Wegloophuis was natuurlijk niét opgericht om klakkeloos de mensen op te vangen die door psychiatrie uitgespuugd werden.” Ook een gloedvol betoog van de directeur van Zon & Schild tijdens een bijeenkomst van de Provinciale Raad zorgde voor vertwijfeling. In dat betoog, zo herinnert Ton Stoop (vrijwilliger van februari 1982 tot juli 1984) zich, bejubelde de directeur het Wegloophuis als een welkome aanvulling op de bestaande hulpverlening, omdat het een prima “quarantainestation tussen het psychiatrisch ziekenhuis en de maatschappij” zou zijn. “We waren compleet verbijsterd over die uitspraak”, zegt Stoop. “We dachten dat die man aan ónze kant stond! Maar nu bleek hij ons te willen reduceren tot een schakeltje in het repressieve systeem.”

Deze paradoxale spagaat – het Wegloophuis als onderdeel van de juist door henzelf zo verfoeide psychiatrie – is ook terug te vinden bij andere wegloophuizen. Zo schreef het Rotterdamse Wegloophuis volgens historica Gemma Blok “in 1985 in een evaluatie misnoedig dat het Wegloophuis onderdeel was geworden van de bestaande ‘draaideurpsychiatrie’”. Dit had overigens niet alleen te maken met het gebrek aan maatschappelijke weerklank op hun kritiek, maar ook met de moeizame re-integratie van weglopers in de samenleving. Hierdoor signaleerden de medewerkers van het Rotterdamse Wegloophuis “bij zichzelf een neiging om in de ‘valkuil’ van de hulpverlening te lopen door verantwoordelijkheden over te nemen van de bewoners, die zich vaak zeer passief en weinig zelfstandig opstelden”. Ook de medewerkers van Wegloophuis Utrecht worstelden met dat probleem. Enerzijds wilden ze dolgraag laten zien dat hun ‘mens-tot-mens-benadering’ een waar alternatief voor de psychiatrie kon zijn. Anderzijds realiseerden ze zich dat dit in de praktijk niet altijd haalbaar was op de manier die ze zich hadden voorgesteld. Dit besef zou de komende jaren tot een groot aantal veranderingen leiden.

Ramen dicht
doen als je
weg gaat

s.v.p. ???

PROFESSIONALISERING

DE ZIN IN DE WAANZIN

“Natuurlijk hebben we niet zomaar een alternatief voor de hulp aan mensen die in het maatschappelijke verkeer vast komen te zitten. We beschouwen ons absoluut niet als een surrogaat voor een inrichting of een ideale plaats om uit je problemen te komen. Maar met de erkenning van de tegenstrijdigheden, onze twijfels en dilemma’s, willen we een alternatief zijn in de manier waarop we met elkaar omgaan, werken, problemen proberen op te lossen, leven. Tegelijkertijd is het Wegloophuis een plaats van waaruit we ageren en reageren om de opheffing van psychiatrische inrichtingen te bespoedigen.”

Dit citaat, overgenomen uit het jaarverslag van 1984, toont aan dat Wegloophuis Utrecht van het begin af aan een beetje op twee gedachten hinkte. Aan de ene kant was het tégen de psychiatrie, dat mensen gemakzuchtig een medisch etiket opplakte om maar niet te hoeven luisteren naar hun persoonlijke verhaal. Aan de andere kant wilde het juist een alternatief zijn vóór die psychiatrie, omdat het beseftte dat ‘gekte’ wel degelijk om een speciale aanpak vroeg. Die tegenstrijdigheid leidde in de jaren na de verhuizing naar de Waterstraat tot veel discussies: niet alleen over de omgang met bewoners, maar ook over de inrichting van de organisatie. Geleidelijk resulteerden deze interne discussies in een groot aantal veranderingen, die kunnen worden samengevat onder de noemer ‘professionalisering’.

MEER STURENDE BEGELEIDING

Zoals in de vorige hoofdstukken is beschreven, waren de verwachtingen van de oprichters behoorlijk hooggespannen. Niet alleen wilden ze met hun initiatief de hele psychiatrie wakker schudden, maar ook van de weglopers hadden ze grote verwachtingen. Het kon bijna niet anders of sommige vrijwilligers moesten in de resultaten teleurgesteld raken. Eén van die vrijwilligers was Jacqueline van Ham, die zich nog “als de dag van gisteren” kan herinneren hoe ze in 1984 voor de eerste keer bij het Wegloophuis – toen nog aan de Nieuwe Daalstraat – aanbelde. “Wát een rotzooi, dacht ik, vreselijk! Maar ik zag ook dwars door de rotzooi heen: het gaat hier om mensen. Iedereen was volstrekt zichzelf: alles draaide om de ontmoeting van mens tot mens. Later begon ik wel vraagtekens te krijgen bij onze aanpak. Want we gaven de bewoners weliswaar veel aandacht, maar zodra onze dienst was afgelopen, bleven ze vrij eenzaam achter. Mensen zaten daar, dronken koffie en rookten een sigaretje, eigenlijk net als in de inrichting. Wij stonden voor hen klaar als ze het moeilijk hadden, maar je had natuurlijk ook bewoners die ernstig psychotisch werden of automutilleerden. Dan is presentie een prachtige basishouding, maar daarmee alleen kom je er niet. Je hebt ook een stukje specifieke behandeling nodig. Ik vond het jammer dat we die behandeling niet konden bieden, juist vanuit onze eigen visie. Ik had graag gezien dat het Wegloophuis – voor de mensen die dat nodig hadden – zijn typische mens-tot-mens-benadering had uitgebouwd en aangevuld tot een gehele ‘behandeling’. Toentertijd was dat echter nog een vies woord. Daarom heb ik zelf maar twee jaar in het Wegloophuis gewerkt: ik vond ons hulpaanbod uiteindelijk toch te mager.”

Van Ham was niet de enige die zichzelf openlijk afvroeg of het Wegloophuis zijn beloften wel kon waarmaken. Die kritische houding was ook eigen aan het Wegloophuis: het zette niet alleen vraagtekens bij de werkwijze van anderen, maar reflecteerde ook veelvuldig op zijn eigen functioneren. Zo waren veel vrijwilligers het erover eens dat het Wegloophuis vooral een positief effect had op min of meer zelfstandige, actieve en gemotiveerde bewoners: zij slaagden er vaak in de inrichting definitief de rug toe te keren en met hulp van de vrijwilligers een nieuw bestaan op te bouwen. Maar wat te doen als een bewoner bijvoorbeeld dagen achter elkaar lusteloos in bed bleef liggen? Of als zijn psychische problemen in het Wegloophuis juist verergerden? “Dan gaven we veel liefde en aandacht”, zegt Van Ham, “en probeerden we op die manier een ingang te vinden. We hielden ons verre van activering of dwang: dat is volgens mij ook niet de juiste respons. Toch voelden we vaak een vorm van onmacht, bijvoorbeeld als iemand flipte. Dat was eigenlijk dezelfde onmacht als de gevestigde psychiatrie

voelde. Alleen hadden wij meer 'rek': we kapten gek gedrag niet af, we reguleerden het niet. We hadden geen dwangmiddelen en die wilden we ook niet."

Dwangmiddelen zijn nooit tot het vocabulaire van het Wegloophuis gaan behoren. Sterker nog: een vrije, ongedwongen en respectvolle omgang met bewoners behoort nog steeds tot de absolute kern van de 'Wegloophuis-huisstijl'. Wel veranderde geleidelijk aan de manier waarop bewoners werden begeleid. In de beginjaren had het initiatief voor die begeleiding nog volledig bij de bewoner gelegen: hij bepaalde nadrukkelijk zélf aan welke vorm van ondersteuning hij behoefte had. Hoewel aan dat basisprincipe nooit werd getornd, probeerden de vrijwilligers de hulpvraag van de bewoner toch iets sneller boven water te krijgen. Zo werd volgens Balten van Klaveren (vrijwilliger van 1992 tot 2000) de begeleiding langzamerhand wat sturender en minder afwachtend. "De contactpersonen namen steeds meer de verantwoordelijkheid op zich om de toekomst van de bewoner in goede banen te leiden. De vraag waar de bewoner heen zou willen ná het Wegloophuis, werd bijvoorbeeld in een eerder stadium gesteld."

"Ons doel", schrijven de vrijwilligers in het jaarverslag van 1994, "is mensen voor te bereiden op een zo zelfstandig mogelijke terugkeer in de maatschappij. Een kans op zelfontplooiing dus! Door de individuele aandacht en stimulatie zijn de bewoners vaak tot zelfstandig wonen in staat. Doorgaans zijn onze bewoners verbaasd en trots op wat ze uiteindelijk zelf blijken te kunnen." Om die zelfontplooiing waar te maken, kreeg zowel de intake als de begeleiding van bewoners meer structuur. Zo werden al tijdens de intake "gegevens verkregen met betrekking tot medicijngebruik, inkomsten, verwachtingen [...] en van eventuele toekomstplannen voor na het Wegloophuis". Ook werd de kandidaat het belang duidelijk gemaakt van "een zekere mate van zelfstandig kunnen functioneren", aangezien "er geen 24-uurs begeleiding wordt geboden". Na de intake werd "met de desbetreffende inrichting contact opgenomen om informatie te krijgen omtrent medicijngebruik, financiën en om te vragen wat voor ons van belang is te weten als wij deze bewoner woonruimte aanbieden". Ook werd "gecontroleerd of de cliënt wel echt uit deze inrichting is weggelopen en wanneer (dit in verband met onze intake-criteria)". Nadat de bewoner eenmaal was aangenomen, kreeg hij drie weken om te wennen aan zijn nieuwe omgeving. Vervolgens stelden hij en zijn twee contactpersonen samen een plan op "voor de zaken die geregeld moeten worden". Hierbij kreeg vervolghuisvesting "in principe de hoogste prioriteit".

Dat het Wegloophuis begin jaren negentig twee urgentieplekken van de woningbouwcorporaties kreeg toegewezen, maakte het – althans in theorie – makkelijker om die vervolghuisvesting daadwerkelijk voor iemand te regelen. Toch ging het Wegloophuis zeker niet opeens met harde targets werken. "Natuurlijk was het ons doel om de bewoner naar een vorm van zelfstandig wonen te begeleiden", zegt Van Klaveren. "Maar als iemand na één week alweer terug wilde naar de inrichting, was dat ook prima. Bovendien waren we ons ervan bewust dat zelfstandig wonen voor veel mensen gewoon niet haalbaar is. Daarom concentreerde ik mij persoonlijk meer op de positieve kant van de zaak. Namelijk dat weggelopen uit een inrichting een hele grote en belangrijke stap is, waar je met recht trots op kunt zijn. Als je die stap hebt durven zetten, weet je in ieder geval wat je níét wilt. Hopelijk kom je er vervolgens in het Wegloophuis achter wat je wél wilt."

ORGANISATORISCHE VERANDERINGEN

Niet alleen in de omgang met bewoners, maar ook organisatorisch verdween de hyperdemocratische, licht anarchistische 'kraaksfeer' van de beginperiode langzaam maar zeker naar de achtergrond. Zo werden de bewoners- en de medewerkersvergadering, die elke week op donderdagavond plaatsvonden, begin jaren negentig uit praktische overwegingen gesplitst. Karin Wals, die zich in 1987 als vrijwilliger aanmeldde, weet nog hoe deze splitsing tot stand kwam: "Om 19.00 uur vergaderden de bewoners samen met twee vrijwilligers. Vervolgens begon om 20.00 uur de medewerkersvergadering, waar ook alle bewoners welkom waren. Maar het kwam wel eens voor dat bewoners tijdens die vergadering urenlang alleen maar over hun individuele problemen wilden praten. Sommige medewerkers vonden dat storend. Daarom werd besloten om de bewoners niet meer de medewerkersvergaderingen te laten bijwonen, tenzij ze dat zelf heel graag wilden."

Ook de inwerkperiode werd minder informeel. Tijdens de eerste jaren van het Wegloophuis was van zo'n inwerkperiode helemaal geen sprake: als een nieuwe vrijwilliger gemotiveerd was om zich in te zetten en het klikte met de groep, werd hij direct als volwaardige kracht ingezet. Begin jaren negentig veranderde dat: zowel na drie

17 JANUARI 1994

De Wet Bijzondere opnemingen in psychiatrische ziekenhuizen (Bopz) vervangt de uit 1884 stammende Krankzinnigenwet. Volgens de Bopz kan iemand die zich tegen opname verzet alleen worden opgenomen als hij een gevaar vormt voor zichzelf, anderen of zijn omgeving, als dat gevaar niet op een andere manier is af te wenden en als het voortkomt uit zijn geestesstoornis. Voor gedwongen opname is een inbewaringstelling van de burgemeester of een rechterlijke machtiging nodig. Deze machtiging geldt maximaal zes maanden, met de mogelijkheid van verlenging met telkens één jaar.

als zes weken vond een evaluatiegesprek plaats. Pas als de nieuwe vrijwilliger beide evaluaties succesvol had doorstaan, werd hij contactpersoon van een bewoner. De intakecriteria voor nieuwe medewerkers bleven echter onverminderd laag: zo hoefde een kandidaat nog steeds niet te voldoen aan een bepaalde opleidingseis en werd hij alleen op zijn motivatie getoetst.

DESKUNDIGHEIDSBEVORDERING

“Doordat het Wegloophuis relatief weinig eisen stelt aan de bewoners”, schrijven de vrijwilligers in het jaarverslag van 1992, “wordt het ook steeds meer gebruikt voor de opvang van ‘moeilijke’ patiënten die bijvoorbeeld met strafontslag worden gestuurd. Het schijnt voor instanties makkelijk te zijn dat er een Wegloophuis is. Wanneer patiënten te lastig worden stuur je ze gewoon daar heen. Deze tendens is vooral de laatste jaren merkbaar.”

Mede door deze toename van het aantal ‘moeilijke’ bewoners groeide de behoefte aan deskundigheidsbevordering. Want hoewel geweld zeker niet aan de orde van de dag was, werden medewerkers toch regelmatig geconfronteerd met ernstige crisissituaties. Zo werd Wals bijvoorbeeld een keer “bedreigd met een zaag door een flippende bewoner” en kon vooral rond Kerst de spanning nog wel eens hoog oplopen. “We hoefden de kerstboom in ieder geval nooit zelf af te tuigen”, lacht Wals. Al relativeert ze tegelijkertijd de aard van deze uitbarstingen: “Als bewoners agressief werden, kwam dat vooral voort uit hun eigen wanhoop of frustratie. Het was niet tegen ons persoonlijk gericht. Daarom ben ik zelf nooit echt bang geweest.”

Naast geweld hielden ook toespelingen op zelfmoord de gemoederen in het Wegloophuis af en toe flink bezig. Zo kan Van Klaveren zich nog goed herinneren hoe hij voor de eerste keer geconfronteerd werd met een bewoner die een einde aan zijn leven dreigde te maken. “Als je zoiets voor de eerste keer hoort, is dat natuurlijk behoorlijk eng. Je weet niet hoe je moet reageren. Later kun je er beter mee omgaan en leer je dat je vooral rustig en in gesprek moet blijven. En heel soms moet je er ook gewoon respect voor kunnen opbrengen.”

Om de medewerkers beter bestand te maken tegen de moeilijke omstandigheden waarin zij vaak moesten werken, werd het VIP-groepje (Vrijwilligers Inwerk Programma) opgericht. Dit hield zich onder andere bezig met “het inwerken van nieuwe vrijwilligers op het concrete vlak en op het emotionele vlak” en ontwikkelde daarvoor een speciale reader. Vanaf 1994 intensiverde het Wegloophuis zijn inwerkprogramma, omdat “nieuwe medewerkers aangaven dat ze het gevoel hadden ‘in het diepe’ te worden gegooid”. Zo begon het VIP-groepje thema-avonden te organiseren, waarop achtergrondinformatie werd geboden over onder andere “ziektebeelden, andere instellingen binnen de regio Utrecht en patiëntenrecht”. In 1995 en 1996, zo meldt het jaarverslag van die jaren, kwamen ook de onderwerpen “vervolghuisvesting, conflicthantering, ziektebeelden, intakecriteria, omgang met bewoners, stemmen horen en afstand & nabijheid” aan bod.

Ook voor andere onderwerpen binnen het Wegloophuis werden aparte werkgroepen opgericht. Zo hield de werkgroep Financiën zich volgens het jaarverslag van 1992 bezig met “de bewonersboekhouding, de vrijwilligersboekhouding, het maken van begrotingen, exploitatieoverzichten en het aanvragen van fondsen” en droeg het daarover verantwoording af “d.m.v. maandelijks, 3-maandelijks en jaarlijkse financiële overzichten”.

Tekst: Kim Hop

EEN HELE NORMALE WOONOMGEVING

"De bovenste drie kamers van het Wegloophuis worden verhuurd aan bewoners die geen psychische problemen hebben. Ik woon er zelf al bijna zeven jaar. Ik werk als docent op een middelbare school en ben via een collega in deze woning terechtgekomen. Hij wist dat ik op zoek was naar woonruimte en dacht direct aan mij toen zijn buurman wegging uit zijn kamer. Hij legde me uit dat er in het huis mensen wonen met psychische problemen en dat het daardoor anders is dan anders.

Voordat ik er introk, heb ik eerst met de medewerkers van het Wegloophuis gesproken. Zij hebben uitgelegd hoe het Wegloophuis werkt en hoe ik het beste met de bewoners om kon gaan. Maar ik word relatief weinig met hun problemen geconfronteerd. Op de gang en in het trappenhuis zeggen we elkaar gedag, maar verder is er nauwelijks contact.

Soms komt er wat lawaai van beneden. Eén keer ben ik in de gang vastgeklampt door een bewoner die even aanspraak nodig had. Het meest extreme is dat iemand zo in de war was dat er met meubels werd gegooid. Maar echt vervelende dingen heb ik nooit meegemaakt. Ik merk er eigenlijk weinig van en ervaar het als een hele normale woonomgeving.

Misschien dat ons leefritme op een subtiel niveau doorwerkt naar de bewoners van het Wegloophuis. Zij krijgen toch het dagelijkse ritme mee van mensen die op vaste tijden naar hun werk gaan. Maar ik weet natuurlijk niet of zij dat zelf ook zo ervaren. We leven allemaal rustig en prettig in onze eigen omgeving. Ik woon er met veel plezier en heb voorlopig geen plannen om te verhuizen!"

Axel

September 2007

De werkgroep Organisatie en Beleid zocht “de knelpunten op binnen het Wegloophuis en brengt daar waar nodig veranderingen in aan”, nam deel aan verschillende overleggen en onderhield “contacten met aanverwante instellingen in den lande zoals daar zijn: Landelijk Overleg Wegloophuizen, Cliëntenbond en Week van de Psychiatrie”. De Pubcie (Publiciteitscommissie) hield zich onder andere bezig met de werving en intake van nieuwe vrijwilligers, het organiseren van voorlichtingsavonden en “het geven van bekendheid aan het Wegloophuis bij bijvoorbeeld HBO-opleidingen, MBO-opleidingen en d.m.v. het geven van radiointerviews”. De werkgroep Thema’s en Activiteiten tot slot nodigde sprekers uit “om voorlichting te geven over medicijngebruik, alcoholverslaving, seksualiteit” en organiseerde filmavonden, beleidsweekenden en gemeenschappelijke uitstapjes.

WIJZIGING PERSONEELSBESTAND

Niet alleen organisatorisch, maar ook qua personeelssamenstelling veranderde het Wegloophuis in de jaren na de verhuizing langzaam van karakter. Zo namen van de eerste lichting vrijwilligers steeds meer mensen afscheid. “Van de oorspronkelijke oprichters”, zegt Jeanne Janssen, “was halverwege 1985 bijna niemand meer over. Dit had niks te maken met onenigheid of iets dergelijks: mensen gingen vooral weg omdat ze een vaste baan kregen. Maar toch werd de samenhang van die eerste periode er voor mij een beetje minder door.” Jan Dirk van Abshoven, vrijwilliger van april 1984 tot maart 1987, deelt dat gevoel. “Aan de Nieuwe Daalstraat heerste nog een ouderwetse krakersmentaliteit: mensen deden niet vrijblijvend voor hun lol een paar uurtjes per week vrijwilligerswerk, maar zetten zich echt met hart en ziel in. Alle vrijwilligers waren inwisselbaar: iedereen had evenveel hart voor de zaak. In de Waterstraat begon dat langzaam af te nemen: er kwam meer onderscheid tussen de hele betrokken mensen en de mensen die er wat minder tijd in stopten. In die drie jaar dat ik vrijwilliger was, is er voor mijn gevoel veel veranderd.”

Voor dit grote personeelsverloop zijn verschillende oorzaken aan te wijzen. In de eerste plaats hadden zowel het opbouwen van de stichting als de perikelen rondom het nieuwe pand veel energie gekost. Nu beide zaken succesvol waren afgerond, hadden sommige vrijwilligers waarschijnlijk het gevoel dat ze met een gerust hart afscheid konden nemen. Daarnaast kampte het Wegloophuis met een probleem waarmee alle vrijwilligersorganisaties te maken hebben, namelijk dat het erg moeilijk was om mensen voor langere tijd aan zich te binden. De veranderende tijdgeest speelde daarbij natuurlijk ook rol. “Het hoogste ideaal tegenwoordig is om zoveel mogelijk geld te verdienen”, schrijft het Wegloophuis in 1992. “Voor vrijwilligersorganisaties werkt dit dubbel negatief: aan de ene kant is het moeilijk om (onbetaalde) mensen te vinden om de organisatie draaiende te houden. Maar ook doordat veel vrijwilligersorganisaties een ideële grondslag hebben en daarbij steeds moeilijker aansluiting lijken te vinden bij de heersende moraal.”

Door deze veranderende mentaliteit werd het voor het Wegloophuis steeds moeilijker om aan voldoende nieuwe vrijwilligers te komen. Bovendien bleven de vrijwilligers die zich wél aanmeldden, een stuk korter. Hierdoor veranderde de houding ten opzichte van stagiairs. In de beginjaren waren die nog absoluut niet welkom geweest, herinnert Janssen zich. “Stagiairs? Dat wilden wij absoluut niet! We wilden niets met de gevestigde hulpverlening te maken hebben, dus ook niet met stagiairs.” Maar toen het steeds moeilijker werd om voldoende vrijwilligers te vinden, kenterde die houding al snel.

Omdat jaarverslagen van de jaren 1987 tot en met 1991 ontbreken, is niet helemaal duidelijk wanneer de allereerste stagiairs in het Wegloophuis aan de slag gingen. Rond 1989 waren het er volgens Dorien Beekmans – die zich in mei van dat jaar als vrijwilliger aanmeldde – in ieder geval nog “niet meer dan een handjevol”. Maar al snel werden het er meer. Eind 1994, zo schrijven de vrijwilligers in hun jaarverslag, was “de verhouding vrijwilligers-stagiaires zeven op vijf”. Bovendien nam de belangstelling voor een stageplek in het Wegloophuis alleen maar verder toe. Om dit groeiende aantal stagiairs goed te kunnen opvangen, richtte het Wegloophuis een “stage-begeleidingsgroep” op, die moest zorgen voor een “structureel begeleidingsplan”. Zo kreeg elke stagiair “een of twee begeleiders, waarmee hij/zij eens in de twee à drie weken een gesprek heeft”. Verder vervulden de stagiairs echter “dezelfde taken als vrijwilligers, waardoor iedereen als een volwaardig teamlid wordt gezien”.

SAMENWERKING MET POLITIE

Niet alleen de houding ten opzichte van stagiairs, maar ook de verstandhouding met de politie veranderde in de loop van de jaren negentig sterk. Van oudsher was die relatie nogal moeizaam geweest, vanwege de tegenstrijdige belangen die de politie en het Wegloophuis soms behartigden. Waar de politie bijvoorbeeld tot taak had mensen met een RM op te sporen die ‘op de telex’ stonden, probeerde het Wegloophuis deze mensen juist

7 APRIL 1994

Als eerste maatschappelijke opvanginstelling in Utrecht maakt het Wegloophuis afspraken met de politie over de situaties waarin agenten het pand zullen betreden. De afspraken zijn vooral bedoeld om onrust onder bewoners met een IBS of RM te voorkomen.

buiten de poorten van de inrichting te houden. “Als de politie geen huiszoekingsbevel had”, zo illustreert Wals deze strijd treffend, “dan lieten we hen gewoon niet binnen. Ondertussen rende de bewoner de tuin in en klauterde over de schutting om zich uit de voeten te maken.”

In 1994 zou de relatie tussen de politie en het Wegloophuis echter sterk verbeteren. Op 7 april van dat jaar maakte het Wegloophuis namelijk als eerste maatschappelijke opvanginstelling van Utrecht expliciete afspraken met de politie over de situaties waarin zij het pand zou betreden. Dit zou alleen gebeuren wanneer “medewerkers en/of bewoners van het Wegloophuis de politie bellen en vragen of zij willen komen”, wanneer “de politie over informatie beschikt dat iemand in het Wegloophuis erg gevaarlijk zou kunnen zijn [...] omdat hij bijvoorbeeld een pistool bij zich heeft”, wanneer “de politie weet dat er iemand in het Wegloophuis is die een zwaar misdrijf op zijn geweten heeft”, wanneer “iemand op heterdaad betrapt is bij het plegen van een misdrijf, vervolgens het Wegloophuis binnenvlucht en daar zichzelf en eventueel bewijsmateriaal verbergen wil” en wanneer “er bij de politie een telex of een bevel is binnengekomen met de expliciete opdracht om iemand uit het Wegloophuis te halen”. In dat laatste geval, zo vermeldde de afspraken, is de politie “verplicht deze opdracht uit te voeren”. Maar er werd ook bij vermeld: “Alleen wanneer op de telex of het bevel aan de politie vermeld staat dat de betrokken persoon in het Wegloophuis zit, moet de politie ook daadwerkelijk naar het Wegloophuis toekomen. Wanneer dat er niet bij staat, komt de politie ook niet naar het Wegloophuis om die persoon te zoeken.”

Hans Slijpen, die in 1990 namens de politie begon als maatschappelijk werker bij het HC-team, herinnert zich nog goed hoe de afspraken tot stand kwamen. “De situatie in Utrecht was toen heel anders dan nu. Zorginstellingen waren veel te hoogdrempelig, waardoor een groot aantal dak- en thuislozen verloederd rondzwierf op Hoog Catharijne. Daar zaten soms hele schrijnende gevallen tussen: mensen die zichzelf totaal verwaarloosden en psychisch erg in de war waren. Het HC-team had tot doel die mensen aan te spreken en door te verwijzen naar de juiste hulpverleningsinstelling. Tegenwoordig loopt er een heel zorgcoördinatieteam rond, maar toentertijd was die laagdrempelige zorg er nog niet.”

Aanvankelijk richtte Slijpen zich vooral op verslaafden, maar later ging hij zich meer met de GGZ bezighouden. Zo kwam hij al snel in contact met het Wegloophuis. “Het Wegloophuis vulde in die tijd echt een ‘gat in de markt’: het ving de allermoeilijkste gevallen op die de gevestigde hulpverleners met al hun professionaliteit lieten liggen. Daarom heb ik snel een keer aangebeld om te vragen of we konden samenwerken.” Hoewel het Wegloophuis positief op dat verzoek reageerde, voelde Slijpen toch een bepaalde afstand. “Ik ben opgeleid als maatschappelijk werker en verpleegkundige, maar voor het Wegloophuis vertegenwoordigde ik toch vooral de politie en dus de gevestigde orde. Die reserve heb ik ook altijd gevoeld. Zo waren de vrijwilligers vaak terughoudend in het verschaffen van informatie, uit angst dat die informatie tegen hen gebruikt zou worden. Maar het grappige is: ik voelde die reserve sterker bij de vrijwilligers dan bij de bewoners.”

Ondanks deze van nature wat ongemakkelijke relatie, slaagden het Wegloophuis en de politie er toch in heldere afspraken te maken. “Het doel van die afspraken”, zegt Slijpen, “was vooral om te voorkomen dat het Wegloophuis een slechte naam zou krijgen als een plek waar de politie voortdurend in- en uitliep. Als daardoor niemand zich meer bij het Wegloophuis zou aanmelden, was dat natuurlijk voor iedereen slecht, ook voor de politie.”

Toch kon dit gedeelde belang conflicten over mensen met een RM niet altijd voorkomen. “Ik weet bijvoorbeeld nog”, zegt Slijpen, “hoe de politie op grote schaal naar iemand op zoek was: in Amsterdam wilden ze zelfs al gaan dreggen. Bleek die persoon in het Wegloophuis te zitten. Ik had niet het gevoel dat het Wegloophuis altijd even goed wist wie ze in huis haalden.” Ook maakte Slijpen mee dat een bewoonster van het Wegloophuis zélf de politie belde om te vragen of ze op de telex stond. “Ze wilde graag weten of ze veilig naar buiten kon”, lacht Slijpen. “In zo’n geval konden we niet doen of onze neus bloedde: als we bepaalde informatie hebben, dan moeten we daar ook wat mee. Dat zette nog wel eens kwaad bloed bij het Wegloophuis, want die zaten er natuurlijk totaal niet op te wachten dat een bewoner door de politie werd opgehaald. Maar de politie kan uiteraard niet naar eigen goeddunken bepaalde delen van haar opsporingsplicht links laten liggen.” Om dit soort misverstanden te voorkomen en de laatste plooiën glad te strijken, voerden Slijpen en het Wegloophuis regelmatig overleg. Dat de sfeer tussen de twee partijen hierdoor steeds beter werd, wordt wel bewezen door het feit dat de afspraken later werden uitgebreid: de politie mocht voortaan óók langskomen voor een kopje koffie.

BESTUURLIJKE VERANDERINGEN

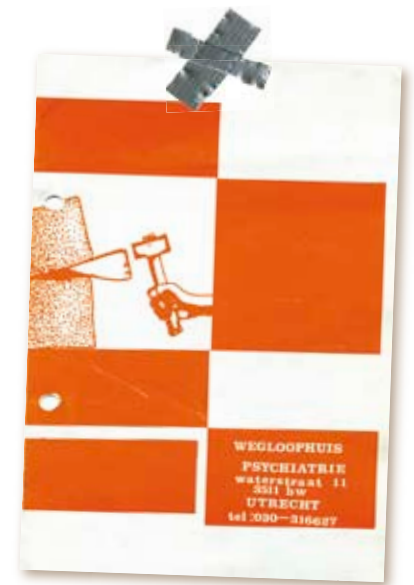
Een laatste belangrijke verandering die in de jaren negentig plaatsvond, was de oprichting van een zogenaamd ‘actief bestuur’. “Voor die tijd”, schrijven de vrijwilligers in 1994, “was het bestuur een zogenaamd papieren bestuur welke alleen formele taken uitoefende in het kader van het zijn van een Stichting.” Vanaf februari 1994 zou het bestuur zich echter actiever gaan bemoeien met de gang van zaken binnen de organisatie. Zo was het de bedoeling dat het bestuur subsidieaanvragen zou indienen, eindverantwoordelijk werd voor de financiën, advies gaf over vernieuwing van het beleid, op verzoek van medewerkers zou bemiddelen in teamconflicten en het politieke beleid ten aanzien van opvanghuizen en psychiatrie in de gaten hield. Hierbij werd echter wel aangetekend dat de algemene ledenvergadering, waarin medewerkers, bestuursleden én bewoners zitting hadden, de hoogste zeggenschap zou houden. “Het bestuur kan allerlei initiatieven ontplooiën”, zo valt in het jaarverslag van 1994 te lezen, maar “de vergadering beslist”. Bovendien bleef het begeleiden van bewoners “een taak die alleen de vrijwilligers aangaat, het bestuur houdt zich daar dan ook niet direct mee bezig”.

Hoewel de ‘horizontale structuur’ van het Wegloophuis dus bleef bestaan, vloog met de oprichting van een actief bestuur een kogel door de kerk die al lang geleden was afgevuurd. Schutter van deze kogel was Van Abshoven, die in november 1986 een ‘coup’ had gepleegd. “In die tijd”, legt hij uit, “hadden we een wekelijkse vergadering waarin elke vrijwilliger evenveel stem had. Formeel hadden we wel een bestuur, maar dat had geen enkele betekenis. Hierdoor had eigenlijk niemand het totaaloverzicht. Daarom heb ik in een vergadering waarvan ik wist dat ik de meerderheid van de stemmen kon halen, voorgesteld het absolute gelijkheidsbeginsel af te schaffen. Want als iedereen over letterlijk alle zaken evenveel te zeggen heeft, is dat absoluut niet praktisch. Dus toen hebben we afgesproken dat we de taken, bijvoorbeeld op het gebied van financiën, wel degelijk enigszins zouden verdelen.” Na de invoering van dat principiële ongelijkheidsbeginsel probeerde Van Abshoven samen met Ingrid van der Vegte nog een tweede revolutie te bewerkstelligen. “Onze bedoeling was om een bestuur ‘op afstand’ te creëren, het liefst bestaande uit oudgedienden. Dat betekende dat de wekelijkse vergadering niet langer de absolute zeggenschap zou hebben. Maar dat stuitte veel vrijwilligers toch te veel tegen de borst. Dus toen hebben Ingrid en ik, die samen dat bestuur wilden gaan vormen, ons uiteindelijk maar teruggetrokken.”

TROUW AAN UITGANGSPUNTEN

Ondanks alle bovengenoemde veranderingen, voor het gemak even samengevat onder de noemer ‘professionalisering’, mag zeker niet de indruk ontstaan dat het Wegloophuis in de loop van de jaren negentig afstand deed van zijn oorspronkelijke stellingname tegen het instituut psychiatrie. Het Wegloophuis blééf kritisch, en stak die kritiek ook zeker niet onder stoelen of banken. Zo herinnert Wals zich hoe Wegloophuis Utrecht samen met andere wegloophuizen deelnam aan een landelijke actie tegen de elektroshocktherapie en hoe de vrijwilligers inrichtingen bespotten onder het motto ‘Psychoten spuiten terug’. Ook Van Klaveren herinnert zich hoe hij folders afgaf bij inrichtingen, deelnam aan een aflevering van het televisieprogramma ‘Achterwerk in de kast’ en samen met de bewoners vele films bekeek over de psychiatrie.

Het kritische bewustzijn van het Wegloophuis bleef dus, ook in de jaren negentig, zeker bestaan. Toch lijkt de conclusie gerechtvaardigd dat de radicale, rebelse toon van de ‘kraakjaren’ langzaam van het toneel verdween. Nog steeds was het Wegloophuis een luis in de pels, maar de scherpe kantjes gingen er wel wat vanaf. Wanneer

die verandering *precies* plaatsvond, is moeilijk te zeggen. Maar het is duidelijk dat de mentaliteit van de vrijwilligers medio jaren negentig een andere was dan die van de vrijwilligers medio jaren tachtig. Zo werd de begeleiding van bewoners minder vrijblijvend, groeide de consensus dat alleen een luisterend oor bieden niet voldoende was en kreeg de 'opvangfunctie' van het Wegloophuis steeds meer de overhand boven de 'protestfunctie'.

Dat sommige weglopers zich inmiddels al meerdere keren bij het Wegloophuis hadden aangemeld, speelde hierbij natuurlijk ook een rol. Waren de allereerste weglopers nog juichend verwelkomd als dappere politieke dissidenten die met hun daad een voorbeeld hadden gesteld voor al die anderen die nog wegwijnden in een inrichting, nu waren het bekende gezichten geworden. Dit maakte het enthousiasme van veel vrijwilligers voor de politieke activiteiten van het Wegloophuis vanzelfsprekend minder groot. Zoals Wals het formuleert: "De nadruk in het Wegloophuis kwam meer op activeren en behandelen te liggen dan op emanciperen en politiseren. Het aantal mensen uit de actiehoek nam af, het aantal mensen uit de hulpverlening juist toe."

Desondanks bleef het Wegloophuis een unieke plaats innemen binnen de maatschappelijke opvang. Gelijkwaardigheid, kleinschaligheid en ongedwongenheid bleven hoog in het vaandel staan: bewoners werden geen 'cliënten' maar bleven bewoners. Dat blijkt bijvoorbeeld uit de toelatingseisen, die onverminderd laag bleven. Iedereen van achttien jaar of ouder was van harte welkom, ongeacht zijn problematiek of achtergrond. "Het enige criterium dat wordt gesteld", schrijven de vrijwilligers in 1992, "is dat iemand bij aanmelding niet langer dan 3 weken geleden de inrichting mag hebben verlaten." En was de bewoner eenmaal aangenomen, dan bleef hij zélf bepalen hoe hij zijn leven wilde inrichten. "De bewoners huren een kamer bij het Wegloophuis en zijn zelf verantwoordelijk voor hun eerste levensbehoeften en voor de huishouding. [...] Met het advies van de medewerkers probeert een bewoner zelf zijn zaken te regelen. Natuurlijk kunnen ze ook hun verhalen kwijt, maar dan alleen op eigen initiatief want we behandelen niet!"

Ook de vrije, ongedwongen omgang tussen bewoners en vrijwilligers had onder de koerswijziging weinig te leiden. Zo was het de normaalste zaak van de wereld dat bewoners en vrijwilligers na afloop van de wekelijkse vergadering samen een biertje gingen drinken. Natuurlijk had dat ook zijn keerzijden, geeft Beekmans toe. "Soms stonden de bewoners aan het eind van de vergadering al op de deur te bonzen: 'Zijn jullie klaar??? We willen de stad in!' Dat geeft aan hoe het eraan toeging: het was wel een beetje een grenzeloze bende soms. Gezellig naar café de Flitz met zijn allen, en dan doorgaan tot het licht was. Het verschil tussen bewoners en vrijwilligers was vaak nauwelijks waarneembaar. Maar aan de andere kant was die gelijkwaardigheid voor veel bewoners ook wel erg fijn. Want ze hoefden in ieder geval nooit in opstand te komen tegen hun behandelaars. En het draaide in het Wegloophuis ook om de goede sfeer. Bewoners hadden altijd het gevoel dat ze wélkom waren."

"Als je mee wilt naar de kroeg, dan gá je mee", vat Van Klaveren de sfeer in het Wegloophuis treffend samen. "Al hebben we op een gegeven moment wel gezegd: je betaalt je eigen rondje. Want da's óók gelijkwaardigheid!"

Uit het jaarverslag van 1992

"Ik heb bij het Wegloophuis gewoond van 1 november 1989 tot 22 januari 1991. Dit huis is geen besloten circuit waarbinnen alles moet en waar je het gevoel krijgt dat je een crimineel bent, in tegenstelling tot de psychiatrische inrichtingen. Hier in het Wegloophuis kon ik doen wat ik wilde zonder een opgelegd plan van verpleger(sters), therapeuten of psychiaters. In een inrichting wordt alles voor je beslist en in feite de weg terug naar de maatschappij afgesloten! (b.v. het hospitalisatiesyndroom). Het Wegloophuis biedt een alternatief maar je moet wel met je vrijheid om kunnen gaan. Ik heb op dit moment een driekamerflat in Utrecht. Een eigen huis. Tevens heb ik al ruim een jaar gewerkt binnen de administratieve sector en heb op dit moment een parttime schoonmaakbaan. Binnenkort doe ik een cursus numeriek om weer te kunnen gaan werken als datatypist en eventueel vervolgcursussen te doen op het gebied van gespecialiseerde vaardigheden met de computer. Ik heb veel te danken aan het Wegloophuis, zijn vrijwilligers en bewoners in het jaar 1990 en daarna. Ik doe soms wat karweitjes en mocht ik in de toekomst wederom in het vrijwilligerscircuit terechtkomen dan zal ik bewust kiezen voor het Wegloophuis. Het Wegloophuis was en is voor mij een opening, zoals bij een wak ijs, als je daaronder ligt.

Donkerder dan zwart kan het zijn in de benauwde en benarde situatie van het opgesloten zitten in jezelf en in de inrichting. Het is als opnieuw geboren worden als je ontdekt dat er een alternatief geboden wordt, een nieuw licht binnen je bestaan. "Luister naar me, als ik iets probeer duidelijk te maken", dat zei ik in de inrichting vaak! Meestal zonder enig respons moest ik het alleen verder doen. Gelukkig heb ik de stap gewaagd naar het Wegloophuis. De vrijwilligers zijn als vrienden en vriendinnen voor mij geweest. Ik heb veel van ze geleerd. Sommige bewoners hebben mij ook goed geholpen. Jammer echter dat ik niet met elke bewoner zo goed kon opschieten. Dat is echter niet zo raar want je kunt niet van iedereen houden. Over het algemeen heb ik een prima tijd gehad in het Wegloophuis. Ongedwongen heb ik er zeer veel aan gehad. De hulp van de vrijwilligers was grandioos en t.a.v. de mensen die nog opgenomen zijn in de psychiatrie het volgende advies: als je er aan toe bent (of niet) probeer het dan in het Wegloophuis. Immers in een jaar heb ik weer werk, een woning en het geloof in mezelf terug."

Anoniem

UITBREIDING

WAAR EEN WIL IS, IS EEN WEGLOOPHUIS

Zoals in het vorige hoofdstuk is beschreven, maakte Wegloophuis Utrecht in de jaren negentig een groot aantal veranderingen door. De begeleiding van bewoners kreeg een meer gestructureerde vorm, nieuwe vrijwilligers werden beter ingewerkt, de inzet van stagiairs nam sterk toe en er werd een 'actief bestuur' opgericht. Maar ondanks deze professionalisering liep de organisatie nog steeds tegen dezelfde grenzen aan. Zo moest het Wegloophuis elk jaar opnieuw hard knokken om voldoende subsidie binnen te slepen en had het vaak moeite het rooster gevuld te krijgen. Ook in de begeleiding van bewoners liep het tegen een probleem aan waar het al vanaf zijn oprichting mee te kampen had gehad: een schrijnend gebrek aan geschikte vervolghuisvesting.

"Het Wegloophuis krijgt per jaar ongeveer twintig maal meer aanmeldingen dan we aan woonruimte kunnen aanbieden", schrijven de vrijwilligers in het jaarverslag van 1992. "Dit zegt genoeg over de belangstelling voor en de behoefte aan deze opvang. Het is alleen jammer dat de bewoners vaak veel langer dan 6 maanden moeten wachten op vervolghuisvesting. De wachtlijsten voor woonruimte variëren van 1 jaar tot 3 jaar. Tussenopvang is vaak moeilijk te realiseren. Bovendien is het feit dat iemand ooit psychiatrisch patiënt is geweest een stempel op de identiteit van de bewoner, waardoor de mogelijkheden voor tussenopvang zeer beperkt zijn. [...] Mede aan de hand van dit gegeven zijn een aantal medewerkers de mogelijkheden van een tweede pand aan het onderzoeken."

Dit tweede pand, zo hadden de vrijwilligers bedacht, zou het Vervolghuis moeten gaan heten. Het zou moeten gaan dienen als tussenopvang voor de bewoners van het Wegloophuis, totdat zij passende woonruimte hadden gevonden. "We wilden een plek creëren voor onze bewoners buiten de indicatiestellingen om", zegt Stephan van der Sluis, de huidige coördinator van het Wegloophuis. "Dat was het belangrijkste doel." Maar in hun poging hun plannen te realiseren, zo schrijven de vrijwilligers mismooit in 1992, "stuit je weer op het probleem financiën! Plannen en mogelijkheden zijn er, maar zoals opnieuw blijkt: zonder geld ben je nergens."

1998: OPENING VERVOLGHUIS

In 1998 zou dat probleem echter plotseling tot het verleden gaan behoren. Het Wegloophuis vernam namelijk dat de Ziekenfondsraad (het huidige College voor zorgverzekeringen) geld beschikbaar zou stellen voor zogenaamde 'zorgvernieuwingsprojecten'. Deze tip kreeg het Wegloophuis van de Landelijke Federatie Ongebonden Schilvoorzieningen (LFOS), een landelijke koepel van cliëntgestuurde projecten voor mensen met een psychische handicap. Verrast door deze gouden kans, haastten de vrijwilligers zich om op tijd een subsidieaanvraag in te dienen. "Dat lukte op het nippertje", herinnert toenmalig bestuurslid Dorien Beekmans zich. "Maar tot onze grote blijdschap kregen we 80.000 gulden toegekend. Dat was heel veel geld: niet alleen genoeg voor het project, maar ook voor een betaalde kracht."

Aangezien de begroting van het Wegloophuis op dat moment 55.000 gulden bedroeg, opende de royale subsidie van de Ziekenfondsraad hele nieuwe horizons. Maar hoewel de vrijwilligers het er unaniem over eens waren dat het Vervolghuis er moest komen, was er niet direct consensus over het aanstellen van een betaalde kracht. De tegenstanders waren namelijk bang dat zo'n betaalde kracht het 'horizontale karakter' van het Wegloophuis teniet zou doen en daarmee de democratische identiteit van de stichting zou opblazen. De voorstanders brachten daar tegenin dat het nieuwe project te groot was om alleen met vrijwilligers te draaien, zeker omdat het aantal vrijwilligers sowieso dun gezaaid was. Bovendien hoopten ze dat het inzetten van een betaalde kracht voor het Vervolghuis ook de continuïteit van het Wegloophuis zou bevorderen. Cindy Westveld, die in 1998 tot het bestuur toetrad, herinnert zich nog goed dat over deze kwesties "heel veel twijfel" bestond. "We hebben er

1 OKTOBER 1998

Wegloophuis Utrecht opent met een subsidie van de Ziekenfondsraad een huis voor langdurig wonen: het Vervolghuis. Voor het Vervolghuis wordt een betaalde kracht aangesteld, die in eerste instantie 'projectondersteuner' wordt genoemd. Als blijkt dat er nog subsidie over is, wordt op 1 januari 1999 een tweede betaalde kracht aangesteld.

maanden over nagedacht en eindeloos over gesproken. Maar uiteindelijk beseften we allemaal dat het aantal vrijwilligers al jaren terugliep en dat ook veel andere vrijwilligersorganisaties inmiddels met betaalde krachten waren gaan werken. Daarom hebben we gezegd: laten we de kans grijpen en het gewoon proberen."

Over de functienaam die de betaalde kracht zou moeten krijgen, werd lang gedebatteerd. Maar uiteindelijk kwamen de vrijwilligers eruit: het zou 'projectondersteuner' worden. Bleef alleen de vraag over: wie zou de functie gaan vervullen? In eerste instantie ontstond ook daarover discussie. Een deel van de vrijwilligers wilde namelijk een interne sollicitatieprocedure starten, terwijl een ander deel juist buiten de organisatie wilde gaan werven. Maar toen Karin Wals, die al elf jaar bij het Wegloophuis werkte, aangaf interesse in de functie te hebben, besloot het bestuur dat alle medewerkers zich kandidaat konden stellen. Hierop solliciteerde ook Van der Sluis. De keuze viel echter op Wals en op 1 augustus 1998 trad zij officieel in dienst. Toen bleek dat er nog subsidie over was, werd op 1 januari 1999 een tweede betaalde kracht aangesteld: Ilse Rijpsma.

Vrij snel vonden de vrijwilligers ook een geschikte ruimte: een oud-pand van het Zelfstandig Wonen Project, dat twee jaar geleden was verlaten door Stichting Beschermende Woonvormen Utrecht en waarin nu krakers woonden. Dit pand werd beheerd door het Ana Maria Fonds, een stichting die projecten ondersteunt met een sociaal-maatschappelijk vernieuwend en coöperatief karakter. Toen dit fonds toezegde het pand aan het Vervolghuis te willen verhuren, stond niets de vrijwilligers meer in de weg om hun droom waar te maken. Ze knapten het pand grondig op, richtten het in, vonden drie bewoners van het Wegloophuis die in het Vervolghuis wilden gaan wonen, haalden twee bewoners uit het wegloophuis van Rotterdam om direct met een volledige groep te kunnen starten en benaderden oud-vrijwilligers om de extra diensten bemand te krijgen. Ook verhuurden ze, net als in het Wegloophuis, de helft van het pand aan studenten. Dit deden ze om de financiële last van de huur beter te kunnen dragen, maar ook – aldus Van der Sluis – "omdat het anders groepstechnisch gezien niet te doen is".

En zo opende op 1 oktober 1998 het Vervolghuis aan de Kruisweg 15 officieel haar deuren. "Het Vervolghuis", schrijven de vrijwilligers in het meerjarenverslag 1997-1999, "is een begeleide woongroep (max. 5 bewoners) voor in eerste instantie de ex-bewoners van het Wegloophuis. Iedere bewoner heeft een eigen kamer en er is een gezellige huiskamer. Samen moeten ze keuken, douche en toilet met elkaar delen. Het huis wordt schoongehouden door de bewoners, dit in tactvol overleg met elkaar." In eerste instantie werd voor het 'doorstroomhuis' geen maximale verblijftijd aangehouden, maar later werd die termijn op anderhalf jaar gesteld. Daarnaast was het de bedoeling dat beide betaalde krachten "een meer overkoepelende taak" zouden krijgen en de medewerkers zouden ondersteunen.

2000: CRISIS

Dankzij de omvangrijke subsidie van de Ziekenfondsraad hadden de vrijwilligers het plan waarmee ze al jaren rondliepen, vrij abrupt werkelijkheid zien worden. De start van het project was echter een bijzonder ongelukkige. In de zomer van 1998 was namelijk een bewoner van het Wegloophuis tijdens een avondje voetbal kijken in conflict gekomen met een vrijwilliger. Twee dagen later kwam het voorval tijdens de medewerkersvergadering ter sprake en werd besloten de bewoner wegens agressief gedrag uit te zetten. Nog een week later werd de bewoner dood gevonden in een bos bij Zeist: hij had zelfmoord gepleegd.

Logischerwijs leidde deze tragische gebeurtenis tot enorme beroering onder de vrijwilligers. “Het was een hele onwerkelijke periode”, herinnert Balten van Klaveren zich. “We hadden heel sterk het gevoel dat we gefaald hadden met zijn allen.” Vooral de discussie over de vraag of de bewoner wel of niet terecht was uitgezet, verhitte de gemoederen sterk. “De emoties liepen hoog op”, zegt toenmalig bestuurslid Enikő Nagy. “Over en weer werden verwijten gemaakt. Het bleek dat een organisatie vol goedbedoelende vrijwilligers eigenlijk niet goed met dit soort crisissituaties kan omgaan. Vooral op persoonlijk niveau was het allemaal erg pijnlijk.” Ook Beekmans kijkt met pijn in het hart terug op het “paniekvoetbal” dat opeens werd gespeeld: “De gezamenlijkheid was even ver te zoeken.”

Omdat drie maanden later een tweede bewoner van het Wegloophuis overleed, kreeg het Vervolghuis een zeer turbulente start. Want niet alleen waren beide bewoners kandidaat geweest om in het Vervolghuis te gaan wonen, ook intern stonden de neuzen niet bepaald één kant op. Bovendien begonnen het Wegloophuis en het Vervolghuis tot overmaat van ramp in de loop van 1999 uit elkaar te drijven.

Inhoudelijk gezien, zo herinnert Westveld zich, ging het conflict vooral over de vraag welke bewoners van het Wegloophuis voor het Vervolghuis in aanmerking kwamen en hoe streng de inspanningen van de bewoner moesten worden beoordeeld om huisvesting na het Vervolghuis te vinden. Maar al snel concentreerde de discussie zich op de vraag hoe nauw de beide huizen met elkaar moesten samenwerken. “De betaalde krachten”, zegt Westveld, “zetten zich 100% in om van het Vervolghuis een succes te maken. Door al die inspanningen was het na verloop van tijd een beetje ‘hun’ huis geworden. Op zich was dat niet erg, want ze werkten keihard. Maar het leidde ook wel tot botsingen met het bestuur. Kern van de zaak was dat het Vervolghuis steeds meer een eigen koers begon te varen, terwijl wij als bestuur het totaal juist wilden behouden.”

Ondanks de vele gesprekken tussen het bestuur en de betaalde krachten nam het wederzijdse onbegrip en de irritatie verder toe. In 2000 resulteerde dit in een chaotische periode van enkele maanden, waarin het Vervolghuis een eigen bestuur oprichtte, het bestuur de betaalde krachten schorste en beide partijen zelfs een advocaat in de hand namen. Op 1 september 2000 kwam aan deze strijd een einde, toen het arbeidsconflict door de kantonrechter werd beoordeeld en beide betaalde krachten aan het kortste eind trokken.

2001: BETAALDE KRACHT VOOR HET WEGLOOPHUIS

De crisis rondom de betaalde krachten zorgde voor een diepe kras op de ziel van de vrijwilligers. Voor enkelen was het ontslag van de betaalde krachten zelfs reden om afscheid te nemen als vrijwilliger. “We hebben keihard moeten vechten om de boel bij elkaar te houden”, zegt Westveld. “Tijdens de crisis heb ik vele nachten geen oog dichtgedaan.” Deze reacties in overweging nemend, lijkt het verwonderlijk dat ook het Wegloophuis in 2001 besloot een betaalde kracht aan te stellen. Je zou namelijk verwachten dat het bestuur even zijn buik vol had van het werkgeverschap. Maar juist de oorzaak van de crisis gaf aanleiding tot deze beslissing. “Toen het Vervolghuis weer in rustiger vaarwater was terechtgekomen”, zegt Westveld, “begonnen we ons af te vragen of het niet beter zou zijn als ook het Wegloophuis een betaalde kracht zou krijgen. Want daarmee zou de scheve verhouding tussen beide huizen weer wat rechtgetrokken kunnen worden. Bovendien zouden de twee coördinatoren elkaar kunnen steunen, bijvoorbeeld door taken uit te wisselen.”

De roep om een betaalde kracht voor het Wegloophuis was niet nieuw. “Iedere keer als een vrijwilliger wegging, was het eigenlijk een soort begrafenis”, vat Beekmans de situatie kort maar krachtig samen. “De spoeling was erg dun. Daardoor lag er veel druk op de schouders van de vrijwilligers om langer te blijven dan ze eigenlijk wilden. Om die druk te verlichten, wilden we graag een betaalde kracht. In 1990 leidde dat tot een bestuurscrisis: drie van de toenmalige bestuursleden waren voor, maar het team was tegen. De andere twee bestuursleden, die ook tegen waren, zijn toen opgestapt.” Door het groeiende tekort aan vrijwilligers veranderde de minderheid echter al snel in een meerderheid. Zo schrijven de vrijwilligers in het jaarverslag van 1992: “Het verloop [...] is vrij groot dus we zijn nooit voor een bepaalde periode gegarandeerd van een vast aantal vrijwilligers. Dit komt de werkzaamheden niet ten goede. Steeds opnieuw moeten mensen worden ingewerkt en moeten taken worden verdeeld. Een betaalde coördinator zou een welkome oplossing zijn. Iemand die blijvend aanwezig is en de zaken in gestructureerde banen leidt.”

Hoewel de vrijwilligers vanaf 1992 meerdere pogingen ondernomen om subsidie te verkrijgen voor een betaalde kracht, zou het nog acht jaar duren voordat hun gebeden werden verhoord. Maar in december 2000 was het dan zover: mede dankzij de inspanningen van GroenLinks kreeg het Wegloophuis eindelijk groen licht voor het aantrekken van een coördinator. Maar typerend voor de sfeer in die dagen, leidde ook de sollicitatieprocedure weer tot een kleine rel. Het bestuur, dat graag een betaalde kracht voor het Wegloophuis en een nieuwe coördinator voor het Vervolghuis wilde aanstellen, stelde voor een advertentie te plaatsen die 8.000 gulden zou gaan kosten. Maar een klein deel van de vrijwilligers beoordeelde dat als geld over de balk smijten en verzette zich fel. Na een lange discussie werd uiteindelijk besloten zowel intern als extern te gaan werven en de advertentie toch te plaatsen. Daarnaast werd besloten een sollicitatiecommissie op te richten, bestaande uit vrijwilligers én bewoners. Voor het Wegloophuis viel de keuze op Van der Sluis, die op 13 augustus 2001 werd benoemd tot coördinator. Voor het Vervolghuis werd een externe kracht aangesteld: Gerrie Huijts. Maar op 1 september 2003 kreeg ook het Vervolghuis weer een coördinator uit 'eigen kring': Emilie Aartsen, die in september 2000 als vrijwilliger begonnen was.

PAPIEREN BOOT DOORSTAAT DE STORM

Terugblikkend op de periode 1998-2001 blijft een beeld hangen van een organisatie die veel moeite had om de overstap te maken van een pure vrijwilligersorganisatie naar een organisatie met betaalde krachten. Dit had in eerste instantie te maken met de bestuurlijke verandering die zo'n overgang met zich meebracht. "Sinds 1994", zo schrijven de vrijwilligers in het meerjarenverslag 1997-1999, "heeft de stichting een actief bestuur dat zich bezighoudt met het verwerven van financiën, het adviseren inzake beleid en op verzoek van de vrijwilligers bemiddelen in conflicten. Met het aanstellen van een betaalde kracht is hierbij de functie van werkgever gekomen. Voor de van oudsher geheel horizontaal werkende stichting brengt dit de nodige strubbelingen met zich mee. Immers, de algemene vergadering is het besluitvormende orgaan van de stichting, maar het bestuur is formeel werkgever van de betaalde kracht."

Door deze splitsing van taken, zo signaleert Van der Sluis, verminderde de transparantie. Zo was de bestuursvergadering bijvoorbeeld nog maar deels openbaar. Maar los van deze bestuurlijke kwestie stond ook de *identiteit* van het Wegloophuis op het spel. "De hele overgang naar een professionelere organisatie", blikte Aartsen terug, "leverde spanning op, omdat onze ideologie erdoor veranderde. Iedereen was een beetje huiverig hoe die verandering zou uitpakken. Zou de coördinator niet een soort schakel boven de vrijwilligers worden? Zou er geen kloof ontstaan? Er zijn grote gevechten geleverd om hier goed mee om te gaan. Want voor baasje spelen is in het Wegloophuis eigenlijk helemaal geen plaats."

Hente Taylor (vrijwilliger van september 1998 tot september 2002), deelt dat gevoel. "Een paar echte *diehards* wilde de bestaande situatie behouden: ze vonden dat gelijkwaardigheid en vriendschappelijkheid bovenaan moesten blijven staan en dat we niet mochten verworden tot een professionele hulpverlenersinstelling. Maar ook zij zagen in hoe goed een coördinator zou zijn voor de continuïteit. We zochten allemaal naar de beste manier om van zo'n betaalde kracht gebruik te maken, zonder afbreuk te doen aan onze identiteit. Hoe doe je dat zo goed en zorgvuldig mogelijk? Daar gaat het volgens mij om: dat je weet te behouden wat je al die jaren hoog hebt gehouden."

Gezien dat spanningsveld is het achteraf gezien misschien niet verwonderlijk dat de start van het Vervolghuis met de nodige horten en stoten verliep. Zoals Van der Sluis het formuleert: "Het papieren bootje, dat tot dan toe alleen als idee had bestaan, werd opeens een echte, grote roeiboot. Maar die had in het begin nog helemaal geen kompas, geen richting, geen stuur. We hadden eigenlijk nog geen uitgekristalliseerd beeld van de consequenties die het aanstellen van een betaalde kracht voor onze platte organisatie zou hebben."

Dat niet het Wegloophuis – dat in 1998 al ruim zestien jaar bestond – maar het vrij gehaast uit de grond gestampte Vervolghuis als eerste een betaalde kracht kreeg, droeg waarschijnlijk ook niet bij aan de stabiliteit, net zo min als de commotie rond de dood van twee bewoners. Maar hoewel 1998 "een roerig en zwaar jaar voor alle medewerkers" was, zo schrijven de vrijwilligers in het meerjarenverslag 1997-1999, koersten zowel het Wegloophuis als het Vervolghuis uiteindelijk toch veilig door de zware zee: "De vrijwilligers hebben het ondanks alle problemen toch weten vol te houden en beide projecten draaien nu." Zoals Nagy het formuleert: "Het heeft heel wat moeite gekost om het Vervolghuis goed van de grond te krijgen. Maar uiteindelijk hebben we het toch maar mooi voor elkaar gekregen."

Uit het jaarverslag van 1992

"Jopie is 25 jaar en heeft in het begin van dit jaar 3 weken in het Wegloophuis gewoond. Jopie is een zgn. uitbehandelde patiënt, die alleen nog kortdurend (tot 3 weken) wordt opgenomen. Hij heeft een drugsverleden met daaraan gekoppeld de homoprostitutie. Toen Jopie in het Wegloophuis kwam was hij uit de W.A. Hoeve met strafontslag gestuurd. De eerste twee weken verliepen redelijk goed. Daarna, door het opnieuw in contact komen met 'oude vrienden' en het onzorgvuldig omspringen met zijn medicijnen, raakte Jopie dusdanig in de war dat hij een vuurtje ging stoken op zijn kamer omdat hij het koud had. Van alle kanten (politie, inrichting) kregen we het advies Jopie eruit te zetten. Na een heftige vergadering besloten we toch om Jopie meer begeleiding te geven m.n. bij zijn medicijngebruik. Jopie had echter al teveel grip op de realiteit verloren. Op een vrijdagavond hebben we het Krisiscentrum moeten inschakelen om een eventueel kortdurende opname te regelen zodat hij weer even in een (opgelegde) regelmaat en orde kon komen. Daarna kon hij het opnieuw in het Wegloophuis proberen. Bij het Krisiscentrum werden de medewerkers en Jopie niet geholpen omdat er andere afspraken bestonden t.a.v. Jopie. Ten lange leste hebben wij Jopie geld gegeven voor de Sleep-inn, want om hem in het Wegloophuis te laten verblijven was op dat moment te gevaarlijk. Jopie is nog een aantal keren wanhopig teruggekomen en heeft medewerkers bedreigd en geslagen. Hij werd dan door de politie verwijderd. Jopie is daarna gaan zwerven en is momenteel weer kortdurend opgenomen. Wat zou er gebeurd zijn als hij die bewuste vrijdagavond wel was opgenomen en vervolgens de mogelijkheid had gehad om daarna weer in het Wegloophuis terug te kunnen komen?"

Uit het jaarverslag van 1992

"Koos is nu 52 jaar en woont op dit moment sinds 15 maanden in het Wegloophuis. Koos heeft een roerig verleden. Op zijn 15de jaar belandde hij in een tuchthuis. Door drankproblemen heeft hij in de gevangenis gezeten en opnieuw in inrichtingen. Halverwege de 60-er jaren waren inrichtingen nog erger dan nu en er werd ook minder zorgvuldig met mensen omgesprongen. Koos heeft een aantal elektroshocks moeten ondergaan, verder slikte hij grote hoeveelheden van de meest uiteenlopende medicijnen. Koos heeft nog steeds last van epileptische aanvallen (gevolg van de elektroshocks) en hij heeft constant pijn in zijn benen, omdat spieren en zenuwen zijn beschadigd. Hoezo bijwerking?! Koos heeft door zijn 'problemen met vrouwen', die weer samenhangen met drankgebruik, tweemaal TBR uitgezet. Koos kwam van het W.A. Huis voordat hij in het Wegloophuis kwam. Hij kon niet koken en gaf aan, dat hij na zijn verblijf in het Wegloophuis begeleid wilde gaan wonen. Koos was en is nog erg onzeker over zijn eigen kunnen. Koos heeft inmiddels leren koken doordat er wekelijks met de bewoners gekookt en gegeten wordt. Er is geprobeerd, samen met zijn contactpersonen, een plaats te krijgen in De Hulse in Nijmegen en in Huize Vaartse Rijn te Utrecht. In beide gevallen is dit niet gelukt vanwege Koos zijn 'onaangepastheid' (Koos heeft moeite met regels van bovenaf) en deze huizen kenden hem nog van 'vroeger'. Tijdens Koos' verblijf in het Wegloophuis is gebleken dat Koos in staat is om zelfstandig te wonen en is besloten om hem langer dan gebruikelijk in het Wegloophuis te laten wonen. Onze maximale tijd van 6 maanden is soms moeilijk hanteerbaar vanwege de wachtlijsten voor het zelfstandig wonen (1 jaar) en bij de projecten voor Beschermd Wonen (2-3 jaar). Koos staat nu ingeschreven bij zelfstandig wonen. Waarschijnlijk is er binnenkort plaats voor hem."

Koffiedienstrooster September, oktober, november, december

Datum:

Medewerker:

Tijd:

Zaterdag 15-9	Sanne	14.00 - 16.00
Zondag 16-9	Noa Linda	15.00 - 17.00
Zaterdag 22-9	Neeltje	MARTIN
Zondag 23-9	Simon	
Zaterdag 29-9	Sira	
Zondag 30-9	Rini	
Zaterdag 6-10	Esther	
Zondag 7-10	Roshnie	
Zaterdag 13-10	Martin	NEELTJE
Zondag 14-10	Anita	
Zaterdag 20-10	Linda	
Zondag 21-10	Nicole	
Zaterdag 27-10	Nonna	
Zondag 28-10	Marina	
Zaterdag 3-11	Nita	
Zondag 4-11	Sanne	
Zaterdag 10-11	Noa	
Zondag 11-11	Neeltje	
Zaterdag 17-11	Simona	
Zondag 18-11	Sira	
Zaterdag 24-11	Rini	
Zondag 25-11	Esther	
Zaterdag 1-12	Roshnie	
Zondag 2-12	Martin	
Zaterdag 8-12	Anita	
Zondag 9-12	Linda	
Zaterdag 15-12	Nicole	
Zondag 16-12	Nonna	

VOLWASSENHEID

BAAS IN EIGEN BREIN

Meer dan de vrijwilligers hadden verwacht, hadden de opening van het Vervolghuis en de aanstelling van betaalde krachten een zware wissel op de organisatie getrokken. Maar toen de kruitdampen waren opgetrokken, de personele bezetting weer op peil was en de coördinatoren hun plek in de organisatie hadden gevonden, kon Wegloophuis Utrecht zijn blik weer op de toekomst richten. Dat de gemeente Utrecht in 2006 besloot de financiering van de gehele stichting op structurele basis op zich te nemen, gaf natuurlijk een enorme impuls aan dit proces. Dankzij deze subsidie hoefde het Wegloophuis zich de afgelopen jaren minder zorgen te maken over zijn directe voortbestaan en kon het een volgende stap zetten op weg naar volwassenheid.

PROFESSIONALISERING

“Het Wegloophuis”, schrijven de vrijwilligers in het meerjarenverslag 2000-2004, “is al meer dan 23 jaar een vrijwilligersorganisatie met een – zoveel mogelijk – horizontale structuur. Alle medewerkers [...] hebben een gelijke inspraak en er is geen sprake van een echte hiërarchie.” Door de aanstelling van een betaalde kracht in 2001 kwam aan deze situatie vrij plotseling een einde. Opeens kregen medewerkers verschillende taken en bevoegdheden, verschillen die er daarvoor nooit waren geweest. Maar, zo schrijven de vrijwilligers opgelucht: “Deze omschakeling is inmiddels ingebed in de organisatie.”

Ook administratief slaagde het Wegloophuis er de afgelopen jaren in de professionalisering in goede banen te leiden. Tot 2001 hoefde het Wegloophuis alleen verantwoording af te leggen over de subsidie die het ontving voor de organisatiekosten en werd het slechts gecontroleerd “middels een overlegging van bonnen”. Nu het Wegloophuis werkgever was geworden, werd echter “de controle door een accountant noodzakelijk en tevens een verplichting”. Aanvankelijk leidde deze omschakeling nog tot enige stress en moest het Wegloophuis “veel uitzoeken om zaken weer sluitend te krijgen”. Maar inmiddels heeft het Wegloophuis zijn weg in het woud van “werkgeverslasten, betalingen en de controles van overheidsinstanties” weten te vinden en is het erin geslaagd “meer lijn in de administratie te krijgen”.

Ook bestuurlijk leerde het Wegloophuis van eerder gemaakte fouten. In 2000 waren het Wegloophuis en het Vervolghuis nog bijna van elkaar afgesplitst, nadat het Vervolghuis geprobeerd had een eigen bestuur op te richten. Daarom werd vastgelegd dat nieuwe bestuursleden zich alleen nog bij de Kamer van Koophandel konden inschrijven in aanwezigheid van de reeds bestaande bestuursleden. Bovendien werd afgesproken dat alle nieuwe vrijwilligers voortaan een vrijwilligersovereenkomst moesten tekenen om officieel stemrecht te krijgen in de beleidsvergadering.

OMGANG MET BEWONERS: VOORTSCHRIJDEND INZICHT

Niet alleen organisatorisch, maar ook ideologisch is het Wegloophuis de afgelopen jaren verder gegroeid. Zo vond op 1 november 2003 een beleidsdag plaats “om te komen tot een hernieuwde beschouwing van onze uitgangspunten, visie en doelstellingen” en “om onze eigen positie in het veld van Maatschappelijke Opvang en de GGZ duidelijk te maken”. Aanleiding voor deze beleidsdag (waarvoor zowel medewerkers als bewoners waren uitgenodigd) was de constatering dat de doelgroep in de loop der jaren eigenlijk wat was vervaagd. In vergelijking met de beginjaren kreeg het Wegloophuis namelijk minder “principiële weglopers” aan de deur en nam het aantal “potentiële bewoners die eenvoudigweg alleen een dak boven hun hoofd zoeken” juist toe. Door deze

2004

Aan de Bopz wordt de mogelijkheid van een voorwaardelijke machtiging toegevoegd. Met een voorwaardelijke machtiging wordt een cliënt niét opgenomen in een psychiatrisch ziekenhuis zolang hij zich houdt aan bepaalde voorwaarden, bijvoorbeeld het innemen van medicijnen.

verandering begon de regel dat nieuwe bewoners maximaal drie weken geleden de inrichting mochten hebben verlaten, steeds meer te wringen. Hoewel deze regel zich sterk verhiel “tot de historie, de visie en ideologie van de stichting”, werd hij in de praktijk “niet altijd even handig of gewenst bevonden” en werd er “nog wel eens een uitzondering op gemaakt”. Daarom werd in de vergadering besloten in plaats van drie weken voortaan een termijn van drie maanden aan te houden.

In de beleidsvergadering kwam ook nog een andere belangrijke kwestie ter sprake. Namelijk dat “een groot deel van onze potentiële bewoners niet of weinig gemotiveerd zijn tot vermaatschappelijking en daardoor niet aansluiten op onze oude visie en ideologie”. Hierdoor vond een “merkbare verschuiving” plaats van “begeleiden en ondersteunen” naar “zorgen voor en de verantwoordelijkheid overnemen”. Door deze verschuiving expliciet in de beleidsvergadering te bespreken, probeerde het Wegloophuis opnieuw een oplossing te vinden voor het dilemma waarmee honderden vrijwilligers al eerder waren geconfronteerd. Namelijk: hoe begeleid je passieve bewoners op de beste manier? Wanneer grijp je in, wanneer laat je los?

Volgens Cindy Westveld, die zich in december 1994 aanmeldde als stagiair en in april 2007 afscheid nam als bestuurslid, had in het denken over deze kwestie medio jaren negentig al een omslag plaatsgevonden. “Voor die tijd was het overheersende gevoel dat als je maar lang genoeg naast de bewoner gaat staan, die zich dan automatisch prettiger zal voelen, gehoord en begrepen. Maar hoewel die ‘mens-tot-mens-benadering’ altijd de kern van het Wegloophuis is gebleven, drong steeds meer door dat een luisterend oor en een open hart – hoe veel je er ook mee kunt bereiken – alleen niet genoeg is.” Enikő Nagy (vrijwilliger van medio 1994 tot eind 1999) is het daar roerend mee eens. “Ons ideaal was om mensen met psychische problemen rust te gunnen, zelf dingen te laten uitvogelen en hun eigen keuzes te laten maken. Dat bewoners gewoon een tijdje kunnen blijven en verder helemaal de ruimte krijgen, maakt het Wegloophuis volgens mij vrij uniek. In vergelijking met andere opvanginstellingen is in het Wegloophuis veel meer ruimte om ‘maatjes’ te worden. Maar er zat voor mij ook een keerzijde aan het verhaal. Want als een bewoner aangaf behoefte te hebben aan steun, dan kreeg hij die onmiddellijk. Maar zei hij niets, dan gebeurde er ook vrij weinig. Daardoor loop je het risico dat het uit de hand loopt.”

“In het Wegloophuis”, zegt Hente Taylor (vrijwilliger van 1998 tot 2002), “heb je eigenlijk drie categorieën bewoners. Mensen die actief zijn, mensen die aan het handje meegenomen moeten worden en mensen die met rust gelaten willen worden. Hoe ga je om met die laatste categorie? Het enige wat je kunt doen, is proberen een veilige plek te bieden, praktisch bezig te zijn, mee te denken, hulp aan te bieden. En daarnaast is het natuurlijk belangrijk om duidelijk te maken aan de bewoner dat hij maximaal zes maanden in het Wegloophuis kan blijven. Als hij iets wil, zal hij dus zélf iets moeten ondernemen. Maar het moge duidelijk zijn dat dit niet altijd lukt. Sommige bewoners hebben ook alle vertrouwen in de hulpverlening verloren. Mensen die bijvoorbeeld dagen achter elkaar gesepareerd hebben gezeten, die als nummer behandeld zijn en naar wie nooit echt geluisterd is. Vooral dat laatste is echt een overkoepelende klacht. Zo kan ik me nog goed herinneren hoe een bewoner de hele ochtend vergeefs zijn psychiater probeerde te bereiken. Maar toen ik belde, had ik hem binnen vijf minuten aan de lijn.”

Lúisteren naar mensen, hun verhaal serieus nemen, met hen samenwerken in plaats van hen iets op te dragen: het is en blijft de kern van het Wegloophuis. Toch is er de laatste jaren wel degelijk iets veranderd, zegt coördinator Stephan van der Sluis. “In vergelijking met vroeger stellen we nu veel sneller de vraag: wat wil je en wat kunnen wij voor je doen? Hiermee is het Wegloophuis veel meer hulp- en dienstverlener geworden. Het streven blijft uiteraard om sámen te werken met de bewoner, maar dat lukt niet a priori met iedereen. Sommige bewoners doen meteen heel veel uit zichzelf, anderen hebben eerst een duwtje in de rug nodig. Aan die bewoners zul je eerst een aantal diensten moeten verlenen voordat ze de draad zelf weer kunnen oppakken.” Deze veranderde houding, stelt Van der Sluis, betekent dat het Wegloophuis bewoners sneller dan vroeger zaken uit handen neemt. “Als een bewoner het zelf niet aankan, regelen wij het wel. In die zin is het accent in het Wegloophuis verschoven van 100% eigen verantwoordelijkheid naar het ‘leunen’ op zorg. Of dat geen afbreuk doet aan de oude filosofie? Nee, dat vind ik niet. Want je laat juist zien: wij zijn één familie, we laten je niet vallen. Als een bewoner merkt dat we ook op die manier achter hem gaan staan, zijn vaak hele mooie dingen mogelijk.”

Hoewel de praktische begeleiding van bewoners in het Wegloophuis dus wat ‘directiever’ is geworden, wil dit niet zeggen dat de emotionele begeleiding hierdoor een ondergeschoven kindje is geworden. Integendeel: mensen het gevoel geven dat ze welkom zijn, is nog steeds het belangrijkste doel. “In het Wegloophuis”, zegt Taylor, “kom je soms hele schrijnende gevallen tegen. Er zitten mensen tussen die echt zijn uitgekotst door hun familie en die heel eenzaam zijn. Een stukje gezelligheid is dan al zó waardevol: een plekje waar je naartoe kunt en je verhaal kwijt kunt. Die persoonlijke aandacht is wat het Wegloophuis anders maakt: bij ons zijn mensen geen nummertje, maar gewoon mens. Of die aanpak echt succesvol is, is moeilijk te zeggen. Want het leven bestaat nu eenmaal uit ups en downs, dus dat geldt ook voor onze bewoners. Maar juist de kleine mooie dingetjes maken het leven de moeite waard. Gezelligheid en warmte zijn voor veel mensen heel dierbaar. Dus als je die kunt bieden, boek je volgens mij al een hele grote winst.”

INLOOP

Gezelligheid en warmte is waar het ook om draait tijdens de zogenaamde ‘inloop’, een nieuwe functie van het Wegloophuis die eind jaren negentig ontstond. “Uit recent onderzoek onder een 20-tal ex-bewoners”, zo schrijven de vrijwilligers in het meerjarenverslag 1997-1999, “is gebleken dat er eigenlijk een grote behoefte bestaat naar een stukje nazorg. Zij zouden graag willen dat medewerkers nog regelmatig langskomen om te kijken hoe het gaat en om gezellig even te kletsen, wat aanspraak te hebben. Met name de mensen die na het Wegloophuis een eigen, zelfstandige woonruimte krijgen, vinden het moeilijk om daar meteen aan te wennen”.

Om aan die behoefte te voldoen, creëerde het Wegloophuis tijdens openingsuren een soort open spreekuur voor ex-bewoners. Tijdens die inloop konden ex-bewoners niet alleen bij medewerkers terecht voor “een luisterend oor, een bakje koffie, gezelligheid”, maar ook voor praktische hulp en bemiddeling, bijvoorbeeld bij een conflict met een behandelaar. Tegelijkertijd kreeg het Wegloophuis door de inloop een “soort signaleringsfunctie, waarbij in de gaten wordt gehouden hoe het met de ex-bewoners gaat”. Zo werden ex-bewoners – als zij aangaven daaraan behoefte te hebben – door de vrijwilligers gesteund weer contact op te nemen met hun behandelaar of op een andere manier hulp te zoeken, vooral “om verder afglijden naar een eventuele (langdurige) opname of erger te voorkomen”.

Uit het meerjarenverslag 1997-1999

"Ik heb 5x in het Wegloophuis gewoond. Zeker de laatste keren is dit huis voor mij belangrijk geweest als 'de weg terug naar mezelf'. Mijn eigen leven leven. Ik kan zelfstandig functioneren. Ik heb meer behoeftes in dit leven dan enkel psychiatrie, ziekte, depressie, ellende, praten en niks doen, pillen, geen oplossingen - nergens voor, alleen maar ellende, diepere putten. Shit. Wie heeft het bedacht joh. Hoezo mag dat allemaal? Lang niet alles loopt al meteen goed. Daarvoor zijn 'dingen' te ingewikkeld geworden. Maar ik ben wel thuis nu.

Soms zou ik willen dat dit wegloophuis, net als in Rotterdam en Den Haag, een ruimere toelating van bewoners zou hebben. Omdat ik niet meer in de psychiatrie wil, maar het nog niet altijd zo lekker gaat. Het is moeilijk omdat ik mijn kind vaak mis en niet alleen haar. Ook omdat ik geen banden (meer) wil aangaan met mensen.

In het Wegloophuis wonen is voor mij bijkomen van die verschrikkelijke inrichting. Zoals ik al zei mijn zelfstandigheid terugkrijgen, zelf mijn leven weer invullen. Mijn regels bepalen i.p.v. heen en weer geslingerd te worden tussen wat de een nu weer wil en de ander dan weer te zeuren heeft - over niks meestal. Eigenwaarde. Is toch belangrijk? Jezelf 's ochtends in de spiegel aankijken en denken: te gek, dit leven is net zo goed ook voor mij - wie, wat of hoe ik dan ook ben.

Hier in het Wegloophuis durf ik ook weer te genieten en gezelligheid op te zoeken. En nu woon ik alweer thuis met 7 katten en mijn dochter is al 2x langer dan anders geweest. Ik ben ook blij dat ik als ex-bewoonster net zo goed nog mag komen. Ik heb trouwens altijd goeie en leuke kontaktpersonen gehad en die vinden het niet erg als ik kom met sores, zelfs terwijl ik hier niet meer woon. Dat vind ik op z'n minst heel aardig.

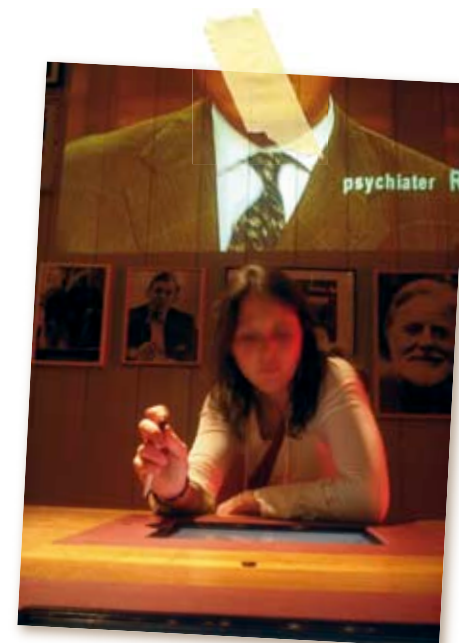
In dit huis is het niet altijd even makkelijk met iedereen goed om te gaan, maar dat is altijd zo op plekken waar veel mensen komen. Het is vaak zat wel leuk. Het is prettig als je iets aan je medebewoners hebt. Ik beseef altijd wel dat ieder hier zit met zijn eigen verhaal. Iedereen hier heeft veel meegemaakt en te verstouwen gekregen. Het is gezellig om samen lekker te eten. 10x beter dan samen je pilletjes ophalen of zoiets verschrikkelijks.

Ik ben voor meer wegloophuizen. Mijn dochter (11) vindt het alleen niet zo'n goede naam: Wegloophuis. Als ik erover nadenk is het ook niet zo leuk om een rasechte wegloper te zijn die dan ook nog in een gelijknamig huis woont. Maar wat maakt het verders uit. Wel TEGEN blijven hoor. Tegen die psychiaters!"

Louise

JANUARI 2005

Het Dolhuys, een museum over de Nederlandse psychiatrie, opent zijn deuren. Door de verhalen van patiënten centraal te stellen, wil Het Dolhuys 'gekte' in de breedste zin van het woord bespreekbaar maken.

De afgelopen jaren, zo meldden de vrijwilligers in het meerjarenverslag 2000-2004, heeft “de ontwikkeling van het Wegloophuis als Maatschappelijk Steunsysteem [...] een grote vlucht genomen. [...] Naast het bieden van opvang en begeleiding aan de huidige bewoners is deze vorm van nazorg aan onze ex-bewoners een vast onderdeel geworden in het aanbod van het Wegloophuis.”

OPVANG OVERSCHADUWT ‘ACTIEFUNCTIE’

De komst van het Vervolghuis, het succes van de inloop en de versoepeling van de intakecriteria tonen aan dat het Wegloophuis zijn ‘opvangfunctie’ de afgelopen jaren verder heeft ontwikkeld tot een alomvattend pakket, dat ook rekening houdt met de wensen van bewoners ná het Wegloophuis. Maar hoe zit dat met die andere oorspronkelijke functie van het Wegloophuis, de ‘protestfunctie’? Die lijkt steeds meer op de achtergrond te zijn geraakt. Zo veranderde het Landelijk Overleg Wegloophuizen sterk van karakter. In de jaren tachtig werden tijdens dit overleg nog furieuze protestacties tegen de inrichtingspsychiatrie beraamd. Maar later begon het overleg steeds meer in het teken te staan van intercollegiale consultatie. “In mijn tijd”, zegt Nagy, “wisselden de wegloophuizen van Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht vooral praktische ervaringen uit, bijvoorbeeld over de vraag hoe je het beste om kon gaan met agressie of hoe je vervolghuisvesting kon regelen. Het was eigenlijk een soort intervisiegroepje.”

“Het Wegloophuis is minder ‘anti’ geworden”, zegt ook Westveld. “Langzaam maar zeker heeft de nuance de overhand gekregen. Nog steeds beoordeelt het Wegloophuis de psychiatrie scherp op haar cliëntvriendelijkheid, maar de opvang van bewoners is toch het grootste aandachtspunt. Daarom zijn we ook veel meer met de psychiatrie gaan samenwerken.” Nagy bevestigt dit beeld: “Toen ik me in 1994 aanmeldde, was dat politieke bewustzijn er al niet meer zo. We probeerden wel via de media te vertellen dat we een alternatief waren voor de psychiatrie, maar echte demonstraties kan ik me niet herinneren.”

Dat de nieuwe generaties vrijwilligers minder sterk geworteld zijn in de antipsychiatrische beweging (of daar zelfs nog nooit van hebben gehoord), speelt hierbij zeker een rol. Karin Wals, die zich in januari 1987 als vrijwilliger aanmeldde, stelt zelfs dat het Wegloophuis in de loop der jaren onderdeel is gaan uitmaken van de gevestigde hulpverlening. “Een van de redenen dat ik me aanmeldde, was dat ik pertinent tégen de psychiatrie was. Ik was tegen het opsluiten van mensen omdat ze ‘gestoord’ zijn en vond dat alle inrichtingen gesloten moesten worden. Toentertijd waren nog vele vrijwilligers dat met me eens. Maar dat geluid is in de loop der jaren steeds verder afgezwakt.”

1 JANUARI 2006

Via een observatiemachtiging kunnen mensen van wie het ernstige vermoeden bestaat dat zij door hun geestesstoornis een gevaar vormen voor zichzelf maximaal drie weken worden opgenomen. In die periode kan geen andere dwang plaatsvinden dan iemand op de afdeling te houden. Daarna kan deze persoon weer naar huis. Maar aansluitend op de observatiemachtiging kan ook een inbewaringstelling, voorlopige machtiging of voorwaardelijke machtiging worden afgegeven.

Wanneer die verandering zich precies heeft ingezet, is moeilijk te zeggen. Het hangt ook sterk af van het perspectief dat je kiest. Zo kan Dorien Beekmans, die op 1 mei 1989 haar intakegesprek als vrijwilliger voerde, zich nog herinneren dat het Wegloophuis in haar tijd alleen “in het uiterste noodgeval” contact opnam met de GGZ. “Want die wilde toch ‘baas over de geest’ blijven spelen, dachten we, door de vrijheid van de bewoner in te perken en de boel van ons over te nemen. Bovendien hadden we vaak het gevoel dat we toch niet serieus werden genomen, bijvoorbeeld als een psychiater weer eens weigerde de discussie met ons aan te gaan.” Maar Taylor, die in september 1998 begon, zegt dat er “zeker geen sprake was van haat of animositeit tegen de GGZ. Het gemeenschappelijk gevoel was dat we tegen de psychiatrie waren, maar we probeerden wel de verhoudingen goed te houden en samen te werken met instellingen als bewoners dat nodig hadden.” Ook Aartsen, die zich in september 2000 als vrijwilliger aanmeldde, benadrukt dat niet alle psychiaters over één kam werden geschoren. “Sommigen vonden we vreselijk arrogant, anderen waren perfect. We waren zeker niet tegen de psychiatrie als geheel: het was puur afhankelijk van wie we tegenover ons hadden. Soms zaten er hele betrokken psychiaters tussen, die wel degelijk gehoor gaven aan de wensen van onze bewoners.”

Deze drie voorbeelden laten zien dat hoewel de houding van het Wegloophuis ten opzichte van de psychiatrie altijd kritisch is gebleven, van een echte ramkoers inmiddels geen sprake meer is. Sylvia Heimans, die als behandelaar in het Sociaal Psychiatrisch Behandelcentrum van Altrecht regelmatig contact heeft met bewoners van het Wegloophuis, bevestigt dit beeld: “Vroeger merkte ik bij de vrijwilligers nog wel eens een afwerende houding. Als ik bijvoorbeeld met de beste bedoelingen belde om te vragen of er plaats was, kreeg ik te horen dat mijn cliënt zélf maar moest bellen. Ik merkte duidelijk dat het Wegloophuis eigenlijk liever niet met me wilde praten, dat ze de psychiatrie op afstand wilden houden. Maar de laatste vijf jaar is een duidelijke kentering zichtbaar. Het Wegloophuis is veel toegankelijker geworden.”

Tekst: Kim Hop

VERSCHIL VAN DAG EN NACHT

"Voordat ik bij het Wegloophuis terecht kwam, zat ik op een afdeling in een psychiatrische kliniek in Nijmegen. Het was een rottijsd. Ik ben heel wat begrafenis en afgelopen van mensen die zelfmoord hadden gepleegd. Ik kon er niet meer tegen en werd ook om de haverklap van de groep gesepareerd. Een nieuwe dokter raadde mij aan om er eens een weekendje tussenuit te gaan. Ik had al gehoord van het bestaan van wegloophuizen en heb Utrecht gebeld voor een intakegesprek. Ik kon direct blijven en zo werd dat weekendje weg heel wat langer.

Toen ik bij het Wegloophuis kwam, was ik ontzettend verdrietig door alles wat er gebeurd was. Ik heb de jas van mijn begeleider nat gehuld. Het Wegloophuis heeft mij enorm geholpen. Ik heb goede gesprekken gevoerd en er was een hoop gezelligheid dankzij de inloop en de contacten met andere bewoners. Het was ook fijn dat we bepaalde dingen zelf mochten doen, zoals koken. Ik heb er een hele goede tijd gehad, dat is haast niet in woorden uit te drukken. Het Wegloophuis was een verschil van dag en nacht met de plek waar ik eerst zat. Ik wil er niet aan denken wat er gebeurd zou zijn als ik daar was gebleven.

Ik ben na mijn verblijf in het Wegloophuis in het W.A. Huis terechtgekomen. Daarna ben ik nog verschillende keren voor kortere tijd in het Wegloophuis terug geweest om weer even op adem te komen. Het Wegloophuis werkte niet altijd even goed voor mij. Het hangt heel erg van je eigen toestand af en van de rest van de groep. In sommige gevallen werkt een andere vorm van hulpverlening beter. Aan de mensen in het Wegloophuis lag het niet. Het is fantastisch hoeveel vrijwilligers er zijn. Kundige mensen die zich volop inzetten voor de bewoners. Ze zijn altijd bezig om je verder te helpen en daar zijn ze heel goed in. Zo hebben ze samen met mij toegewerkt naar beschermd wonen.

Ik ga nog regelmatig langs voor een babbeltje of een kopje koffie. De mensen zijn altijd heel hartelijk en je voelt je welkom. Op woensdag is er vaak iets creatiefs te doen, dan kom ik graag. Maar we doen meer leuke dingen samen. Toen ik laatst een erfenis kreeg, wilde ik echt iets leuks doen met het geld en het niet zomaar op mijn rekening zetten. We zijn toen met een groep van 22 mensen vanuit het Wegloophuis naar het dolfinarium geweest en daarna pizza gaan eten. Dat was een enorm leuke dag. Ik heb het uit dankbaarheid gedaan en had niks leukers met het geld kunnen doen."

Suzanne
September 2007

KONINGINNEDAG!!!

Jaahhh... Koninginnedag komt er weer aan en daar doen wij ook zeker weer aan mee! Dus medewerkers... we kunnen wel wat hulp gebruiken. Geef in het onderstaande lijstje aan wanneer je komt helpen en zet er daarnaast ook bij of er iets is m.b.t. Koninginnedag a la WLH wat je goed kan of graag wil doen!!! Dankuwel!

Tijd?

KONINGINNENACHT	KONINGINNEDAG
1. Hanneke	1. Hanneke
2. Non	2. Non
3. Rini	3. Rini
4. Teus (drank ver-)	4. Teus (kopen)
5. Maureen	5. Maureen tot 14.00
6. Martin alles andere WC	6. Martin alles andere WC
7. Christine	7. Christine
8. Neeltje	8. Neeltje
9. Jantje (half)	9. Jantje
10. Lucienne	10. Lucienne (amb)
11. Simon (Verkoopst/Boelsoen?)	11. Annelid/ambten
12. Annelid/ambten	12. Patricia
13. Patricia	13. Stephan
14. Stephan	14.
15. Sira	15.
16.	16.
17.	17.
18.	18.
19.	19.

TOEKOMST

TE GEK OM VAST TE ZITTEN

Zoals in de eerste twee hoofdstukken van dit boek uitgebreid is beschreven, is Wegloophuis Utrecht onlosmakelijk verbonden met de beweging die bekendstaat als de antipsychiatrie. Deze beweging uitte felle kritiek op de manier waarop in Nederland met 'geesteszieken' werd omgegaan en probeerde daarvoor concrete alternatieven te ontwikkelen. Het Wegloophuis was één van die alternatieven: het bood opvang aan mensen die de inrichting waren ontvlucht en was tegelijkertijd een ontmoetingsplek voor mensen die vonden dat het anders moest. Gezien die ideologische wortels is de vraag gerechtvaardigd wat het Wegloophuis tot nu toe heeft bereikt. Wat is er van de idealen van de oprichters terechtgekomen? En is hun kritiek nog steeds relevant?

WAT HEEFT HET WEGLOOPHUIS BEREIKT?

Om te bepalen wat het Wegloophuis tot nu toe heeft bereikt, is het goed om een onderscheid te maken tussen de twee doelstellingen die de stichting in 1981 had geformuleerd. Wat betreft de eerste doelstelling – het opvangen van weglopers – kan worden vastgesteld dat het Wegloophuis in ieder geval antwoord geeft op een duidelijke behoefte. Zo verzoeken per jaar gemiddeld 86 mensen om een intakegesprek en hebben in totaal zo'n 550 mensen in het Wegloophuis gewoond. Wat er van deze mensen terecht is gekomen, is moeilijker te zeggen, vooral omdat om privacyredenen niet alle jaren even uitgebreid zijn gedocumenteerd. Wel zou je kunnen zeggen dat – net als in de 'reguliere' psychiatrie – de redenen voor uitstroom zeer divers zijn. Een deel van de bewoners vindt zelfstandige woonruimte, een ander deel stroomt door naar het Vervolghuis en weer een ander deel keert terug naar de inrichting na een korte time-out. Ook zijn er bewoners die met onbekende stemming vertrekken, die worden uitgezet of die (al dan niet vrijwillig) weer worden opgenomen.

De laagdrempelige intakecriteria van het Wegloophuis dienen bij de beoordeling van deze resultaten zeker een rol te spelen. Want door deze laagdrempeligheid komt het natuurlijk wel eens voor dat er mensen in het Wegloophuis verblijven die op een andere plek misschien beter tot hun recht waren gekomen. "Voor sommige mensen werkt die gelijkwaardigheid en zelfstandigheid heel goed", zegt Enikö Nagy (vrijwilliger van 1994 tot 1999). "Zo kan ik me nog een manisch-depressieve jongen herinneren op wie het Wegloophuis een enorm goede invloed had. Maar ik heb ook een aantal mensen voorbij zien komen die eigenlijk niet in het Wegloophuis thuishoorden." Emilie Aartsen, coördinator van het Vervolghuis van augustus 2003 tot januari 2007, herkent dat gevoel: "Soms zie je echt wonderen gebeuren, bijvoorbeeld als een bewoner met stapels medicijnen het Wegloophuis binnenkomt maar uiteindelijk toch zelfstandig kan gaan wonen. Maar natuurlijk zitten er ook mensen tussen die het niet redden. Maar hoe het ook afloopt, zelf vind ik vooral belangrijk dat ze een goede tijd bij ons hebben gehad. Dat gelijkwaardig met hen is omgegaan, dat ze vrijheid hebben gekregen en welkom waren met hun verhaal. Kortom, dat ze lekker zichzelf hebben kunnen zijn zonder van alles te moeten."

"Bezigt zijn met alledaagse zaken kan heel therapeutisch zijn", vindt ook Dorien Beekmans (vrijwilliger van 1989 tot 2007). "Bijvoorbeeld samen boodschappen doen: dat lijkt heel weinig, maar is heel wat. Het Wegloophuis heeft wat dat betreft een sterk ondersteunende functie. Niet alles problematiseren, maar iemand erbij betrekken, dat is iets heel positiefs. Zeker als je bedenkt wat sommige mensen eerder in de psychiatrie hebben meegemaakt. Zo staat me nog een bewoner bij die dertig keer 'geshockt' was. Een andere man was in de inrichting zelfs gecastreerd. Uit die verhalen blijkt dat de humaniteit in de psychiatrie soms ver te zoeken was. Daar heerste af en toe zo'n houding van: jij spoort niet, dus jij hebt niets meer te zeggen." Zelfs medio jaren negentig, zegt Nagy, was die houding nog lang niet uitgestorven: "Veel bewoners belden echt stiekem naar het Wegloophuis om vervolgens met hun tasje weg te sluipen. Het Wegloophuis is een soort *safe haven* voor die mensen, een plek waar je even op adem kunt komen. Het is heel belangrijk dat zo'n plek er is."

2006

De gemeente Utrecht neemt op structurele basis de subsidiëring van de gehele Stichting Wegloophuis Utrecht voor haar rekening. Op basis van de komende Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo) schrijft Wegloophuis Utrecht een nieuw projectplan, dat bestaat uit drie componenten: Wegloophuis Inloop, Wegloophuis Opvang en Wegloophuis/Vervolghuis Begeleid Wonen.

VERANDERINGEN IN DE PSYCHIATRIE

Zoals uit bovenstaande verhalen blijkt, vormen de negatieve ervaringen van bewoners met de psychiatrie voor het Wegloophuis een sterk referentiekader. Beoordelen wat het Wegloophuis voor zijn bewoners heeft kunnen betekenen, valt dus eigenlijk niet los te zien van de manier waarop de vrijwilligers zélf tegen de reguliere psychiatrie aankijken. Hiermee komt de tweede doelstelling in beeld die het Wegloophuis zichzelf in 1981 had gesteld: een platform bieden aan critici van de psychiatrie.

Zoals in de vorige hoofdstukken is geschetst, is dat platform minder actief geworden. Dat komt in de eerste plaats doordat het Wegloophuis als kleine vrijwilligersorganisatie altijd veel tijd en energie heeft moeten steken in zijn eigen voortbestaan. Ook de veranderde tijdgeest speelt een rol: de grimmige maatschappijkritiek van begin jaren tachtig is anno 2007 nagenoeg geheel verstomd. Maar ook de veranderingen in de psychiatrie zelf hebben hieraan natuurlijk sterk bijgedragen. “Er worden tegenwoordig geen grote groepen mensen meer langdurig tegen hun zin vastgehouden”, zegt bijvoorbeeld Ton Stoop (vrijwilliger van februari 1982 tot juli 1984). “En een burgemeester die bij wijze van spreken een RM tekent om een jongen te straffen die tijdens het voetballen per ongeluk de ruit van zijn ambtswoning heeft ingetrapt, kom je ook niet meer tegen. Die willekeur behoort gelukkig tot de verleden tijd.”

“De muren van de inrichtingen zijn afgebroken”, zegt ook Jeanne Janssen, vrijwilliger van 1982 tot eind 1985. “In de tijd van de antipsychiatrie zaten de deuren van de inrichting nog stevig op slot. Nu zeggen ze: ‘Bevalt ’t niet? Dan gaat u maar.’” Ook in de relatie tussen cliënt en behandelaar is veel verbeterd, meent Stoop. “Neem nou zo’n team dat zorgwekkende zorgmijders aanspreekt. Zoiets bestond in de jaren tachtig helemaal nog niet. Dat je eerst een gebakje gaat eten met een cliënt en vervolgens heel behoedzaam probeert los te weken aan wat voor ondersteuning hij behoefte heeft... zoiets was voor ons in de jaren tachtig nog een natte droom.” Ook Nagy vindt dat een heleboel waarden van de antipsychiatrie inmiddels gemeengoed zijn geworden. “Bijvoorbeeld het idee dat ‘gekke’ thuishoren in de samenleving, dat ze recht hebben op een zinvolle dagbesteding, een relatie, een normaal leven. En dat ze het eens moeten zijn met hun behandeling.”

Welke rol heeft Wegloophuis Utrecht – samen met de andere wegloophuizen – in deze ontwikkeling gespeeld? “Meer dan we in de gaten hadden, kaarten we dingen aan”, meent vrijwilliger van het eerste uur Steven Makkink. “Het Wegloophuis heeft de discussie over de psychiatrie gevoed, hoewel het zelf nauwelijks in die discussie heeft geparticipeerd. Maar als geheel heeft de cliëntenbeweging vele terechte punten ingebracht.” Hans Ossebaard, vrijwilliger van 1983 tot 1988, is dat met hem eens. “Dankzij de antipsychiatrie zijn hervormingen tot stand gekomen die anders niet of langzamer gerealiseerd zouden zijn. Ik denk dat het effect van de wegloophuizen per saldo vrij gering is geweest, want die hebben toch altijd een wat geïsoleerde positie gehad en waren nauwelijks verweven met de politiek of met kritische verpleegkundigen binnen de inrichtingen. Maar het effect van de antipsychiatrie als geheel – waar het Wegloophuis toch duidelijk onderdeel van uitmaakte – mag je zeker niet onderschatten.”

Het Wegloophuis verheft nog steeds zijn stem als het belang van zijn bewoners in het gedrang komt en draagt de ‘mens-tot-mens-benadering’ nog altijd sterk uit. Toch hebben de positieve veranderingen in de psychiatrie ertoe geleid dat de toon milder is geworden. Zo zul je het Wegloophuis anno 2007 niet snel meer horen roepen dat alle inrichtingen opgeheven moeten worden. “Die polarisatie is nu wel verdwenen”, zegt Stoop. Ook het romantische idee dat gekken normaal zijn en normale mensen gek, heeft aan verbeeldingskracht ingeboet.

Annemiek Visser was van 1 mei 1999 tot 1 januari 2007 directeur van Stichting Wegwijs, een cliëntgestuurde organisatie die zich inzet voor mensen met een psychiatrische achtergrond. Nu is ze beleidsmedewerker bij Stichting de Tussenvoorziening, een organisatie die opvang, steun en begeleiding biedt aan dak- en thuislozen en waarmee Wegwijs op 1 januari 2007 fuseerde.

"Als je het hebt over cliëntgestuurde organisaties, dan noem ik het Wegloophuis altijd in één adem met Wegwijs. Beide organisaties zijn allergisch voor betweterig gedrag, voor hulpverleners die alles uit de boekjes hebben geleerd en onbedoeld een machtige positie innemen. En beide organisaties stellen daar dezelfde waarden tegenover, namelijk dat je cliënten niet moet betuttelen, dat je gelijkwaardig en respectvol met hen moet omgaan en dat je de weg mét hen moet lopen in plaats van hen de weg te wijzen. Dat heeft altijd gezorgd voor een onskent-ons-gevoel tussen beide organisaties, het gevoel dat we 'de slagroom niet stijf hoeven te houden'.

Vanuit hun verbondenheid hebben het Wegloophuis en Stichting Wegwijs meerdere keren geprobeerd hun werkwijze onder de aandacht te brengen. Zo hebben ze eind 2005 nog een aantal werkbezoeken georganiseerd voor politici. Maar ondanks die inspanningen zie je dat cliëntgestuurde organisaties in de GGZ niet goed in staat zijn een sterke lobby op gang te brengen, zoals de gehandicaptenzorg of de ouderenzorg dat bijvoorbeeld wel kunnen. Dat komt in de eerste plaats omdat ze noodgedwongen veel tijd en energie moeten besteden aan hun interne functioneren. Maar het komt ook wel voort uit een soort 'China-protectionisme'. Veel cliëntgestuurde organisaties hebben van nature weinig vertrouwen in potentiële bondgenoten, uit angst dat hun originele gedachtegoed verloren gaat. Ze houden sterk vast aan het gevoel: 'Wij doen het zelf.'

Dat heeft natuurlijk vooral te maken met de manier waarop ze ontstaan zijn, namelijk als kleine bolwerkjes waar geestverwanten urenlang met elkaar discussieerden om hun kritiek op de psychiatrie aan te scherpen. In de jaren zeventig en tachtig spóót die kritiek eruit, vaak met veel boosheid. Die sterke beweging was ook nodig om mensen 'uit 't bos' te krijgen. Maar inmiddels richt het Wegloophuis zich meer op de individuele begeleiding van bewoners dan op het behartigen van hun collectieve belangen. De boosheid is er een beetje uit. Dat komt door de veranderingen die in de GGZ hebben plaatsgevonden, maar ook door de andere personeelssamenstelling: stagiairs hebben toch iets minder 'vuur in het lijf' dan de geestdriftige vrijwilligers van het eerste uur. Sowieso is de strijdbaarheid in de samenleving afgenomen. Je ziet zo'n cyclus wel vaker bij dit soort emancipatiebewegingen: mensen zijn boos, ze zoeken elkaar op en hun beweging groeit, maar op een gegeven moment raken delen van hun filosofie geaccepteerd.

Volgens mij geldt dat ook een beetje voor de ideologie van het Wegloophuis. Het Wegloophuis is min of meer deel gaan uitmaken van 'de keten'. Maar ik weet niet of dat erg is. De oude krakers kunnen zich het waarschijnlijk moeilijk voorstellen, maar volgens mij is het best mogelijk om iets minder autonoom te zijn en toch je mond open te trekken. Dat is belangrijk: dat je niet star blijft vasthouden aan je oude principes en daardoor potentiële bondgenoten van je afstoot, maar kijkt naar wat je doelgroep nodig heeft en hoe je dat het beste kunt bereiken. Je moet geen fundamentalist worden. Maar tegelijkertijd hoop ik wel dat het Wegloophuis altijd een organisatie zal blijven die zijn naam eer aandoet. Want het is heel belangrijk dat er een plek is waar mensen terecht kunnen die níét in een inrichting willen zijn."

Gomp Gille en Sylvia Heimans zijn psychiater resp. behandelaar in het Sociaal Psychiatrisch Behandelcentrum van Altrecht. In die functie hebben ze regelmatig contact met bewoners en ex-bewoners van Wegloophuis Utrecht.

"Het doel van de meeste GGZ-instellingen, waaronder Altrecht, is om zo veel mogelijk ambulante hulp te verlenen. Wat dat betreft is de wens van de antipsychiatrie dus uitgekomen, hoewel voor een kleine groep cliënten 24-uurszorg nodig blijft. Hetzelfde geldt voor medicatie. Psychiatrische stoornissen verhelp je niet met structuur, niet met lief doen, niet met praten: soms zijn gewoon ook medicijnen nodig. Van de mensen die een psychose hebben, is er slechts een hele kleine groep die helemaal zonder medicatie kan. Gelukkig bemoeit het Wegloophuis zich daar ook niet mee, al informeren ze wel eens hoe het gaat. Van het oordeel of medicatie nodig is, moeten ze zich wat ons betreft verre houden: daar hebben ze niet voor gestudeerd. Het Wegloophuis is een maatschappelijke opvanginstelling met hooguit een signalerende functie, géén psychiatrisch ziekenhuis. Maar aan de andere kant zijn we het natuurlijk van harte met hen eens dat je meer moet doen dan alleen medicatie voorschrijven.

Het Wegloophuis heeft op zijn bewoners een heel stabiliserend effect. Alleen het feit dat er huisvesting wordt geboden, is al enorm positief. Op straat wonen is voor niemand goed. Maar ook dat het Wegloophuis probeert allerlei andere praktische zaken te regelen, zoals financiën, is heel goed voor de cliënt. Toch biedt het Wegloophuis iets anders dan beschermd wonen. Daar ligt het accent meer op verpleging en op professionele hulpverlening, terwijl het Wegloophuis laagdrempeliger is en minder medisch georiënteerd. We hebben het gevoel dat het Wegloophuis de laatste jaren meer begeleiding is gaan bieden. Toch is het nog steeds een soort vrijplaats, een plek waar mensen zich niet aan allerlei instanties gebonden voelen. Dat stukje vrijheid is heel belangrijk voor deze doelgroep.

Dat het Wegloophuis met vrijwilligers werkt en niet met professionele hulpverleners, zien wij niet als een nadeel. Natuurlijk komen we wel eens mensen tegen waarvan we denken: 'Zie eerst maar eens wat meer van de wereld.' Maar over het algemeen hebben we met de begeleiders goed contact en werken we prettig met hen samen. Bovendien maakt professionele kennis het leven zeker niet per definitie makkelijker. Want als je niet tot een persoon kunt doordringen, dan kun je ook niets voor hem betekenen. Goed persoonlijk contact is en blijft toch de eerste vereiste. Of het Wegloophuis anno 2007 nog bestaansrecht heeft? Jazeker... wat ons betreft plakken ze er nog 25 jaar aan vast!"

“Nu ik er op terugkijk”, zegt Jacqueline van Ham, “zat daar ook wel een sausje overheen van ‘kijk ons eens lekker filosofisch doen’. Want je hebt natuurlijk ook gewoon mensen die psychisch heel ziek zijn.” Deze zelfrelativering heeft de weg vrijgemaakt voor een detente tussen het Wegloophuis en de psychiatrie. Opvallend is dat de eerste generatie vrijwilligers die normalisering van de betrekkingen al zag aankomen. “Toen het Wegloophuis werd opgericht”, zegt Janssen, “namen we bewust hele felle standpunten in. Want we geloofden dat de veranderingen in de psychiatrie *per definitie* eerst radicaal moesten zijn. Pas als onze boodschap doorgedrongen was, zou de tijd komen om een middenweg te vinden.”

Inmiddels lijkt de tijd om die middenweg te vinden definitief te zijn aangebroken. “De standpunten van het Wegloophuis zijn in de loop der jaren een stuk minder radicaal geworden”, zegt Cindy Westveld. “En in de psychiatrie is natuurlijk veel ten goede veranderd. Hierdoor zijn beide kampen nader tot elkaar gekomen: de psychiatrie is cliëntvriendelijker geworden, het Wegloophuis psychiatrievriendelijker.” Voor de bewoners van het Wegloophuis is dit natuurlijk een positieve ontwikkeling: als er één groep is die geen baat heeft bij een hokjesgeest in de hulpverlening, dan zijn zij het wel. Maar tegelijkertijd zorgt deze constatering ook voor een probleem. Want was het Wegloophuis nou niet juist opgericht als reactie tégen de psychiatrie?

WAAR STAAT HET WEGLOOPHUIS NU?

“De individuele, humanitaire aanpak van het Wegloophuis”, schrijven de vrijwilligers in 1992, “voldoet uitstekend aan de behoeften van mensen die meer willen dan alleen maar gevangenschap. Wat is het criterium voor de subsidieverdeling? Grootchaligheid of efficiency? Welzijn zou op nummer één moeten staan! Dus wat doet het Wegloophuis slechter dan de reguliere gezondheidszorg? In feite wordt geld bespaard en opvang geboden aan onbehandelbare personen. [...] Mensen worden [in het Wegloophuis] als mens gezien en zo ook benaderd. Is dit idealisme of zou het gewoon de realiteit moeten zijn? [...] Gevoelens en reacties zijn te onderdrukken met medicijnen, maar gelukkig is er ook nog een wil. En waar een wil is, is een Wegloophuis.”

Wie een antwoord probeert te geven op de vraag welke positie Wegloophuis Utrecht anno 2007 inneemt, moet daarbij – opnieuw – een onderscheid maken tussen de twee doelstellingen die het Wegloophuis zichzelf bij zijn oprichting had gesteld. Als het gaat om het eerste doel – de zogenaamde ‘opvangfunctie’ – dan lijkt het Wegloophuis zich schoorvoetend te hebben aangepast aan de veranderende omstandigheden. Van oorsprong was het huis bedoeld voor ‘echte’ weglopers: mensen die een principiële, weloverwogen keuze maakten om de inrichting de rug toe te keren. Toen bleek dat lang niet alleen principiële weglopers een beroep deden op het Wegloophuis, leidde dat zeker tot enige teleurstelling. Maar tegelijkertijd overwoog de stichting nooit serieus haar deuren te sluiten. Integendeel: in plaats van de intakecriteria te vernauwen, werden die juist verruimd. Eerst gebeurde dat nog informeel, later ook formeel. Zo werd in de beleidsvergadering van 1 november 2003 besloten dat de doelgroep van het Wegloophuis in principe bestaat uit alle “mensen die een connectie hebben met de psychiatrie”. Om die nieuwe koers te bekrachtigen, werd een nieuwe missie geformuleerd. Hierin staat dat het Wegloophuis niet alleen openstaat voor “mensen die een uitwijk zoeken vanuit de reguliere psychiatrie” en “mensen die weglopen (met of zonder RM)”, maar ook voor “degenen die zijn uitbehandeld” en “mensen die een time-out willen van de reguliere instellingen”. Bovendien vangt het Wegloophuis ook “mensen in crisissituatie op vanuit een thuissituatie, om verdere terugval te voorkomen”.

“Het Wegloophuis”, stelt coördinator Stephan van der Sluis, “is er nog steeds voor mensen die het oneens zijn met de manier waarop ze door hun therapeut worden benaderd. Dat is en blijft de basis onder ons bestaan. Maar het is er óók voor mensen die tegen hun wil op straat belanden, die in een afhankelijkheidsrelatie zitten, die alleen het dak- en thuislozencircuit als uitwijkbasis hebben of voor wie geen geschikte vervolgplek bestaat. Vergelijk het maar met gevangenen: die hebben na hun ontslag ook geen thuis meer om naar terug te keren. Als je door je hoefjes gaat en na een periode in een inrichting weer terugkeert in de maatschappij, is het best wel lullig als niemand je dan wil hebben. Daarom staat het Wegloophuis welbewust ook open voor deze mensen.”

Met het op deze manier uitbreiden van zijn doelgroep lijkt het Wegloophuis zijn bestaansrecht als het ware opnieuw te hebben geformuleerd. Wie begin jaren tachtig nog had geroepen dat het Wegloophuis als een vangnet voor de reguliere psychiatrie functioneerde, was waarschijnlijk met pek en veren het kraakpand uitgegoid. Inmiddels lijkt het Wegloophuis zich echter veel meer bij deze rol te hebben neergelegd. “Inderdaad vangt het Wegloophuis tegenwoordig weinig ‘echte’ weglopers meer op”, zegt Aartsen. “Maar is dat nou goed of slecht? Als iemand aanklopt en voldoet aan de criteria, waarom zou je hem dan de deur wijzen? Want het Wegloophuis

15 FEBRUARI 2007

De Tweede Kamer stemt in met een wetsvoorstel waarmee de mogelijkheden tot dwangbehandeling van patiënten binnen en buiten psychiatrische ziekenhuizen worden verruimd. Daarnaast krijgt de rechter meer mogelijkheden om op verzoek van de officier van justitie een voorwaardelijke machtiging te verlenen. Doel hiervan is patiënten te behandelen die een gevaar voor zichzelf en hun omgeving vormen, zonder hen gedwongen te moeten opnemen. Gedwongen opname kan alsnog volgen als een patiënt zich niet aan de voorwaarden houdt die hij met zijn behandelaar is overeengekomen en die in het behandelingsplan zijn vastgelegd.

is en blijft vraaggericht. Natuurlijk is het jammer dat sommige bewoners, vooral jongeren, minder gemotiveerd zijn om ergens naartoe te werken. Die willen gewoon een dak boven hun hoofd en verder niets. Voor hun contactpersonen is het soms best lastig om daarmee om te gaan. Maar de kunst is dan om met onvoorwaardelijke aandacht en veel geduld toch de verborgen wensen van de bewoner op tafel te krijgen. Dat heeft het Wegloophuis altijd gedaan en dat doet het nu nog steeds.”

Voor Hente Taylor (vrijwilliger van 1998 tot 2002) komt daar nog een ander aspect bij. “Natuurlijk vroegen we ons af of we nog wel een echt alternatief waren toen in de jaren negentig de vermaatschappelijking op gang kwam. Waren we geen verlengstuk van de reguliere psychiatrie geworden? We kwamen toen tot de conclusie dat dat inderdaad misschien wel het geval was, maar dat we toch onze eigenheid hebben behouden. We zijn niet opgegaan in de massaliteit van de grote instellingen en behandelen cliënten zeker niet op dezelfde manier als zij. De betrokkenheid, kleinschaligheid en persoonlijke benadering van het Wegloophuis zijn nog steeds uniek. In het Wegloophuis is er voor de bewoners álle tijd en aandacht, aandacht die de reguliere psychiatrie onder druk van de overheid meestal niet kan geven. Daardoor biedt het Wegloophuis nog steeds iets extra's.”

Ook Van der Sluis vindt dat de typische ‘mens-tot-mens-benadering’ van het Wegloophuis nog altijd grote meerwaarde heeft. “Veel inrichtingen proberen gek gedrag nog altijd uit alle macht te reguleren en in te perken. Waag het vooral niet om je gekte te veel te tonen, want voordat je het weet krijg je dwangmedicatie, word je gesepareerd of mag je vertrekken. Dáárom lopen mensen weg, omdat er niet naar hen geluisterd wordt en ze zich niet als mens erkend voelen. In het Wegloophuis wordt ‘gekte’ niet bestreden, maar binnen bepaalde grenzen getolereerd en geaccepteerd. Daardoor schep je ruimte om met mensen te praten als ze een keer buiten hun grenzen vallen. Je beoordeelt mensen niet op hun persoonlijkheid, maar op hun daden.”

BLIJVEND KRITISCH

Door het uitbreiden van de doelgroep aan de ene kant en het consequent uitdragen van de ‘mens-tot-mens-benadering’ aan de andere kant, heeft het Wegloophuis zijn traditionele ‘opvangfunctie’ dus zowel verbreed als verdiept. Maar hoe zit dat met dat andere oorspronkelijke doel van het Wegloophuis: de ‘actiefunctie’? Ook die heeft volgens Van Ham nog wel degelijk bestaansrecht. “Natúúrlijk! Het is heel erg belangrijk dat het Wegloophuis zijn kritische blik blijft houden. Want op enkele hulpverleners na die werken met de rehabilitatievisie, vind ik dat er in de k  rn van de psychiatrische praktijk nog maar weinig is veranderd. Nog steeds is de psychiatrie erg gericht op medicijnen, is er door alle protocollen veel te weinig ruimte voor menselijk contact, zitten mensen in gesloten instellingen nog steeds in een soort viskom en is er maar zelden sprake van een sfeer van ondersteuning, acceptatie en herstel. Kortom: het systeem blijft achter. De visie waarvoor wij gestreden hebben, namelijk dat er gekeken moet worden naar iemands levensgeschiedenis, zijn kracht en ook naar het gewone, is binnen de reguliere psychiatrie nog steeds niet geïntegreerd. Men blijft vasthouden aan de diagnostische blik, in plaats van de cliënt te zien als mens. Terwijl ik vind dat je moet aansluiten bij iemands kracht en samen moet onderzoeken wat zijn werkelijke hulpvraag is. Te vaak hoor ik nog van cliënten dat wat hen het meeste pijn heeft gedaan, niet eens in het gesprek naar voren komt. En te vaak voegen cliënten zich naar hun therapie, simpelweg omdat ze ervan afhankelijk zijn.”

Hans de Haan werkt bij de Dienst Maatschappelijke Ontwikkeling van de gemeente Utrecht. Als Senior Beleidsmedewerker Welzijnszaken voert hij regelmatig overleg met het Wegloophuis.

"De afgelopen jaren is de maatschappelijke opvang in Utrecht sterk uitgebreid. Nu die basis is gelegd, is de tijd gekomen om de opvang te optimaliseren. Want er komt natuurlijk veel meer bij kijken om iemand te re-integreren in de samenleving dan alleen capaciteit. Eén van de uitdagingen is bijvoorbeeld hoe je het beste kunt inspelen op de motivatie van cliënten zelf. Hoe zoom je in op hun competenties in plaats van hun gebreken? Dat is voor veel hulpverleners toch wel een moeilijke stap. Ik heb het gevoel dat het Wegloophuis daarin wat verder is dan andere instellingen. Als je bijvoorbeeld kijkt naar cliëntparticipatie - één van de speerpunten van de gemeente op dit moment - dan zet het Wegloophuis dat 100% om in de praktijk. Zo hebben bewoners zitting in het bestuur en hebben bewoners en medewerkers gelijk stemrecht tijdens de jaarlijkse beleidsvergadering.

Ook de manier waarop het Wegloophuis met zijn bewoners omgaat, zou op dit moment veel weerklank kunnen vinden. Het Wegloophuis plaatst de cliënt van het begin af aan zelf achter het stuur in plaats van op de achterbank. Hierdoor zet die cliënt misschien maar kleine stapjes vooruit, maar het zijn wel structurele stapjes. De kans op instorten is veel kleiner. Uiteraard is het Wegloophuis niet de enige instelling die voor deze werkwijze kiest, maar het heeft wel de meest vergaande variant die ik ken. Ook het maatschappelijk steunsysteem dat het Wegloophuis biedt, vind ik heel waardevol. Stel: een cliënt wordt succesvol begeleid en gaat aan het eind van de rit weer zelfstandig wonen. Dan ben je er nog niet, want vaak komen mensen dan pas toe aan een rouwproces, aan het verwerken van wat er allemaal is gebeurd. Het is goed als ze dan kunnen terugvallen op mensen die ze kunnen vertrouwen. Wat dat betreft is het Wegloophuis een hele keten op zich: het biedt opvang, vervolghuisvesting én nazorg. Je kunt er telkens opnieuw op terugvallen.

Mede hierdoor heeft het Wegloophuis een behoorlijk succespercentage. Met een hoop creativiteit en inlevingsvermogen slaagt het erin een behoorlijk moeilijke groep toch vaste bodem onder de voeten te geven. Dat is een goede prestatie, waarvoor de gemeente Utrecht haar waardering heeft uitgesproken. Niet voor niets is onze subsidie voor het Wegloophuis gegroeid van 34.000 euro in 2002 naar 130.000 euro nu. Maar ik denk wel dat de tijd nu gekomen is voor het Wegloophuis om meer de samenwerking te zoeken. Het is altijd gewend geweest om alles zelf te doen, maar de laatste jaren zijn er onder meer op het gebied van activering veel nieuwe initiatieven ontplooid. Daar zou het Wegloophuis zijn voordeel mee kunnen doen, bijvoorbeeld om voor zijn bewoners een dagbesteding te vinden. Maar andersom geldt dat ook: het zou goed zijn als andere opvanginstellingen meer in de gaten zouden houden wat het Wegloophuis doet. Want het is heel interessant om te zien hoe het Wegloophuis mensen weet te bereiken waar veel andere instellingen zich geen raad mee weten.

In het verleden heeft de scherpe kritiek van het Wegloophuis zeker tot enige irritatie geleid bij de GGZ. Want die hadden toch het gevoel: 'Wij weten hoe het werkt, want wij hebben ervoor geleerd.' Maar die situatie is inmiddels wel veranderd. Over de volle breedte, zowel in de maatschappelijke opvang als de psychiatrie, staat de mens veel meer centraal dan voorheen. Daarom zal het Wegloophuis veel meer een luisterend oor vinden en hoeft het niet meer zo'n 'luis in de pels' te zijn. Integendeel: zijn mens-tot-mens-benadering zou een mooie voorbeeldfunctie kunnen hebben. Ik heb zeker niet de indruk dat het Wegloophuis zijn werkwijze nog hoeft te bevechten."

Tekst: Kim Hop

"IK VOELDE DE ELLENDE VAN ME AFVALLEN"

"Ik had een posttraumatisch stresssyndroom en was weggelopen uit mijn vertrouwde omgeving. In Utrecht aangekomen, kreeg ik geen uitkering. Dakloos en zonder eten werd ik angstig en somber en groeide mijn PTTS uit tot een totale burn-out. Dat was reden om mij op vrijwillige basis op te laten nemen in een instelling voor psychische crisisinterventie. Als vrijdenker nam ik geen blad voor de mond. Dat werd niet erg op prijs gesteld. Als ik zelf een broodje bij een kop soep pakte, begonnen mensen te loeien en kreeg ik te horen dat dat niet normaal en asociaal was. Op een gegeven moment werd ik verplicht medicatie te nemen, anders moest ik de deur uit. Maar ik had geen medicatie nodig. Door toedoen van mijn patiëntvertrouwenspersoon is dit besluit uiteindelijk teruggedraaid. De directie heeft mij uiteindelijk van de afdeling bevrijd, waarna ik nog drie maanden zonder problemen op een andere afdeling heb gezeten.

Mijn patiëntvertrouwenspersoon bracht een folder van het Wegloophuis mee, omdat zij ook vond dat ik niet helemaal op de juiste plek zat. Sinds april 2007 heb ik hier een kamer en is het goede verhaal begonnen. Ik voelde de ellende per dag van me afvallen. Nog steeds gaat het elke dag een stukje beter en word ik steeds meer mezelf. Ik heb rust aan mijn hoofd nodig en dat wordt hier goed opgepakt. Ik kom uit de tijd van de krakers en ben zelf een kraker geweest. Het Wegloophuis is ook op die manier begonnen. Ik voel me thuis in de sfeer die uit die tijd is overgebleven. En heel belangrijk: men kan hier omgaan met kritiek!

Bijna al mijn problemen ontstonden door te veel bemoeienis en een verkeerde benadering. Hier word je niet ingekapseld in een vast stramien, maar krijg je veel vrijheid. Je hebt je eigen kamer en een keuken waar je zelf je gang kunt gaan. Op een paar wekelijkse schoonmaaktaken na hoeft er niks. Voor mij werkt dat enorm goed. Vanuit die rust kan ik alle zaken regelen om weer terug te keren in de maatschappij en kan ik herstellen van mijn burn-out. Ik heb nu zelfs een internetverbinding en een printer op mijn kamer. Via internet ben ik op zoek naar mogelijkheden voor de toekomst en kan ik mijn sociale contacten bestieren. En met hulp van de contactpersonen is direct mijn uitkering geregeld.

Sommige patiënten vallen met hun problemen net tussen de wal en het schip. Ik heb het zelf ervaren. Ik was niet erg gek, maar overspannen. Dan biedt de psychiatrie niet de juiste oplossing. De behoeften van mijzelf en lotgenoten worden met het Wegloophuis vervuld. Mijn mening is dat psychiatrische instellingen juist zouden moeten samenwerken met de wegloophuizen, zodat zij patiënten door kunnen sturen als die behandeling beter bij iemand past. Daardoor komt er bovendien meer ruimte vrij voor de extremere patiënten die wel intensievere begeleiding en regelmaat nodig hebben. Het is vreemd dat het aantal wegloophuizen de afgelopen 25 jaar is afgenomen in plaats van toegenomen, want de vraag naar alternatieven is groter geworden. Ik pleit dan ook voor meer wegloophuizen!"

Jan
September 2007

Van der Sluis is het daar helemaal mee eens. “Als iemand in reactie op een traumatische gebeurtenis verschillende alter ego’s ontwikkelt, dan doet hij dat om het individu te laten overleven. Die alter ego’s dragen de woede of het intense verdriet over de pijn. Wanneer deze emoties naar boven komen, kan dit heftige aanvallen teweegbrengen. Het antwoord van de psychiatrie op die aanvallen is vaak om het individu te isoleren, te fixeren of plat te spuiten. Maar wat je ook zou kunnen bedenken en waar het Wegloophuis voor kiest, is veel praten, soms knuffelen, zo’n aanval proberen te voorkómen. Wat zo’n persoon volgens mij nodig heeft, zijn mensen die samen met hem de herinnering aangaan, in de hoop dat zo’n soort bevrijding van hem weer één persoon kan maken. De psychiatrie kan dat meestal niet bieden, want zo’n inspanning kost enorm veel mankracht en dus geld. Maar als je echt samen die emoties zou aangaan, dan zou je misschien wat kunnen bereiken.”

“Het centrale issue dat we in de jaren tachtig aan de kaak wilden stellen”, zegt Stoop, “is dat dwang en hulpverlening per definitie niet kunnen samengaan. Hoewel er een duidelijke humanisering is opgetreden, is de situatie op dat gebied nog steeds niet ideaal.” Ook Ossebaard zegt nog steeds “niet bijzonder geporteerd” te zijn van de GGZ. “Ik geloof eerlijk gezegd niet dat mensen daar goed geholpen worden. Natuurlijk begrijp ik dat het heel moeilijk is om goed om te gaan met zware psychische problematiek en dat er soms weinig anders op zit dan medicatie te geven. Maar de massale schaal en de onverschilligheid waarmee dat gebeurt, geeft me toch het vermoeden dat men vaak maar wat doet en hóópt dat het wat oplevert.” Makkink onderschrijft die stelling. “Uit de grote frequentie waarmee nog steeds wordt gegrepen naar separatie als dwangmiddel blijkt de typische onmacht van de hulpverlener. En hoewel de situatie beter is dan in de jaren tachtig, is er nog steeds geen 100% transparantie in de psychiatrie. Het heeft verschrikkelijk lang geduurd voordat hulpverleners konden zeggen: ‘We weten het ook niet soms.’ Het is toch heel wonderbaarlijk dat ze dat niet durven te zeggen. Ons punt was: zég het gewoon als je het niet weet.”

Ook Nagy vindt de situatie in de psychiatrie nog steeds niet ideaal. “Cliënten hebben nog steeds weinig macht, de aansluiting met de maatschappij is nog onvoldoende en het is niet gelukt om ‘gekken’ van hun stempel te bevrijden. Bovendien zijn de mogelijkheden om iemand gedwongen op te nemen de laatste tijd weer verruimd. Daarom vind ik het jammer dat het politieke er inmiddels een beetje uit is bij het Wegloophuis. In vergelijking met bijvoorbeeld verstandelijk gehandicapten hebben GGZ-cliënten op dit moment nauwelijks een stem naar buiten toe: er is geen lobby meer.”

“Toen ik nog bij het Wegloophuis werkte”, zegt Van Ham, “was ik nooit zo ‘anti’. Als politieke filosofie heb ik de antipsychiatrie dus nooit zo op de voet gevolgd. Maar met de uitgangspunten ervan ben ik het nog steeds helemaal eens. Ik ben nog steeds heel erg bezig met wat het betekent om iemand te ondersteunen, te bevestigen, te erkennen. En ik geloof nog steeds heel erg in *empowerment*, want van binnenuit moet het komen. In mijn huidige werk focus ik op het besef dat cliëntparticipatie voorwaarde is voor de kwaliteit van hulpverlening. Terwijl dat binnen het Wegloophuis altijd als vanzelf ging, vanwege de verbindende visie en de kleinschaligheid. In de trialogen die ik voer met hulpverleners, familieleden en cliënten merk ik dat de psychiatrie nog steeds veel steken laat vallen. Het is triest dat veel mensen nog steeds slechts als cliënt benaderd worden, dat er weinig oog is voor hun andere rollen en dat de contacttijd minimaal is. En het is treurig dat ze therapieën moeten volgen die niet aansluiten op hun werkelijke hulpvraag of behoefte.”

Ook voor Jan Dirk van Abshoven, die jarenlang actief is geweest in de cliëntenbeweging, gaan de hervormingen in de psychiatrie nog niet ver genoeg. “Deels zijn de ideeën van de antipsychiatrie gemeengoed geworden, maar onze revolutie tegen het *narrow minded*-denken is nog lang niet voltooid. Sterker nog: we zijn weer toe aan een nieuwe revolutie. In onze samenleving proberen we veel te veel alle risico’s te beheersen. Terwijl je juist zou moeten zorgen voor een pluriforme samenleving, waarin je verschillen accepteert en mensen fouten durft laten maken. Je moet niet kijken hoe je alle risico’s kunt uitsluiten, maar mensen leren om te gaan met het leven. Want het leven bestaat nu eenmaal uit risico’s: dood en ellende maken gewoon deel uit van het bestaan. Daarom zeg ik: stop mensen niet weg in een inrichting, maar accepteer dat ze anders zijn.”

HET WEGLOOPHUIS

Het WLH staat altijd voor ons allemaal open
wie weet hoeveel duizenden voetstappen daar naar
binnen zijn gelopen.
De medewerkers kijken altijd blij,
en het is er reuze gastvrij.

Maar hoe denkt het huis er zelf over?
Tja, die heeft er wel fantasieën over.
Een nacht waarop iedereen sliep,
dacht het WLH: "Als ik nou eens wegliep?"
Zo gedacht, zo gedaan
en zo zag je het WLH zijn eigen weg gaan.

Op de hoogte van Paardenveld (alle huizen waren in rust),
toen stond het WLH versteld.
ze zag midden in de nacht,
nóg een huis schuifelen met veel kracht.
Toen ze dicht bij elkaar kwamen,
bekeken ze kritisch elkaars deuren en ramen.

"Mag ik me even voorstellen", sprak het Wegloophuis tevreden,
"ssst anders komen de bewoners naar beneden."
Zacht zei het WLH: "Ik ben het Wegloophuis."
"Eerlijk waar?", zei het andere huis. "Ik ben je Vervolghuis."
"Leuk, ik heb veel van je gehoord."
"Ja", zei het Vervolghuis, "ik geloof je op je woord."
Zij deed haar deurtje open en toen zag het WLH een stoffige mat.
Het WLH sprak: "Dat geeft niet hoor, schat.
Dat is ons lot, al is het rot."

"Zullen we samen aan het schuifelen gaan,
want echt niemand ziet ons staan."
Wat vergisten die twee zich,
want oom agent sloeg tussen hen een wig.

"Nou ja, dan doen we het morgen opnieuw",
zo sloten ze deze deal.
Of de huizen nog weglopen,
is voor hen wel te hopen.

Suzanne
Januari 2007

Als maatschappelijk werker van de politie
werkte Hans Slijpen jarenlang samen met
het Wegloophuis. Nu is hij accountmanager
Gezondheidszorg bij politie Utrecht.

"Het Wegloophuis is altijd een beetje tegen de
bestaande orde geweest. Die 'antihouding' heb ik
zelf ook aan den lijve ondervonden. Maar de tijd
van 'One flew over the cuckoo's nest' is volgens
mij nu toch echt voorbij. De antipsychiatrie
heeft heel veel losgemaakt, maar inmiddels
heeft die kritiek niet meer zo veel grond.
Daardoor begint de ideologische basis onder het
Wegloophuis langzaam maar zeker af te kalven. Maar
in praktische zin heeft het Wegloophuis volgens
mij zeker nog meerwaarde. Want het Wegloophuis
vangt heel veel mensen op die tussen de wal en het
schip dreigen te raken. Markant vind ik dat veel
van die mensen juist via het Wegloophuis de weg
weer terug naar de psychiatrie weten te vinden.
Eigenlijk lijkt het Wegloophuis dus meer op een
soort 'terugstuurhuis'. Maar dat is zeker niet
verkeerd wat mij betreft, integendeel. En op het
moment dat je de rotzooi van anderen opruimt, krijg
je ook weer recht van spreken. Dan kun je opnieuw
met de vuist op tafel slaan en zeggen tegen de
psychiatrie: jullie laten steken vallen. Het is
goed als het Wegloophuis die rol van dissonant
blijft vervullen."

OP NAAR EEN MENSWAARDIGE PSYCHIATRIE

“Wegloophuis Utrecht is anno 2007 een huis midden in de stad, waar mensen op terug kunnen vallen voor een luisterend oor, begrip en gezelligheid. Waar ze op verhaal kunnen komen en waar ze terecht kunnen voor serieuze hulp, belangenbehartiging en dienstverlening. Met zijn werkwijze blijft het Wegloophuis staan voor de menselijke maat in de hulpverlening aan de (ex-)psychiatrische medemens. De stichting kiest bewust voor kleinschaligheid, wat ervoor zorgt dat de lijntjes tussen vrijwilligers en bewoners kort en duidelijk blijven. En het Wegloophuis kiest heel bewust voor ‘er toe doen voor een ander’ als methode van hulpverlening.

Het team gaat uit van de eigen ervaring van de (ex-)bewoner in relatie tot zijn psychiatrische problematiek. We vertrouwen erop dat de bewoner zelf de ‘ervaringsdeskundigheid’ heeft om te werken aan zijn herstel. ‘Helpen is leren’ is ons blijvende uitgangspunt. Net als het bieden van een integrale werkwijze, waarin emotionele ondersteuning én praktische hulpverlening gelijktijdig plaatsvinden, uitgevoerd door hetzelfde team van begeleiders. Kleinschaligheid in wonen en werken biedt mensen de mogelijkheid om hun eigen keuzes te maken en te komen tot werkelijk contact. Met de mogelijkheid van vallen en opstaan én de nodige ondersteuning, zorg en opvang. Zo creëert het Wegloophuis een omgeving waarin de betrokkenheid van de bewoner met en de verantwoordelijkheid voor zijn verblijf wordt gestimuleerd.

Tijdens het werk van alledag staat het team vrij vaak stil bij de vraag waarom het Wegloophuis is opgezet, waarom het Wegloophuis nu nog doet wat het doet en de manier waarop het dat doet. Antwoorden op deze vragen vinden we meestal in de alledaagse praktijk. Wij leren bijvoorbeeld dat iemand met zware dissociatieaanvallen niet gesepareerd hoeft te worden en dat rustgevende medicatie niet per se de enige oplossing is. We leren steeds opnieuw dat iemand die tot niets komt, niet opgejaagd en vervuild hoeft te worden met dingen die moeten omdat ‘dat zo hoort’. Wij leren dat je iemand die niet direct iets wil of die boos wordt, niet hoeft te etiketteren met het stempel ‘niet coöperatief’, ‘gebrek aan ziektebesef’ of ‘zorgmijder’, om hem vervolgens de deur te wijzen. Maar dat je hem moet aanspreken op zijn gedrag en beter kunt proberen hem te motiveren (soms inderdaad langdurig). Dat je in gesprek moet gaan over zijn redenen om een kast in elkaar te trimmen, zonder daarbij te vergeten om de grenzen van het toelaatbare te stellen.

Wij leren dat het niet altijd even goed naar onze verwachting gaat. Dat je soms gewoon direct de grens moet stellen en over moet gaan tot uitzetting of het bellen van de crisisdienst. Maar ook dat het zomaar kan gebeuren dat een bewoner die je in zijn kamer hebt gevonden met al zijn medicatie in zijn maag, per direct wordt opgenomen met een IBS maar de volgende dag met een nieuw recept op zak voor nog méér medicatie en het stempel ‘volledig stabiel’ op zijn voorhoofd weer terug naar het Wegloophuis wordt gestuurd. Wij leren ook dat de psychiatrie, waar mensen aankloppen of naartoe worden gestuurd om iets te doen aan hun problemen, het fragile vertrouwen van mensen soms alleen maar verder beschaamt door ze géén vertrouwen te geven. Het vertrouwen dat zo hard nodig is als je met het etiket ‘psychiatrisch patiënt’ probeert weer op eigen benen te gaan staan.

Vrijwilligers, stagiairs en ook de ‘oude rotten’ van het Wegloophuis komen er steeds opnieuw achter dat ons bestaansrecht ontleend mag worden aan de manier van werken met onze bewoners. De kracht van aandacht, warmte en het zien en horen van de mens achter het ziektebeeld kan mensen nieuwe energie geven en de separeercel en de spuit soms vervangen.

“Ik denk bij het Wegloophuis aan warmte en geborgenheid, aan een plek waar iedereen MAG zijn wie hij is. Hoe gek of normaal ook.”

Joris (vrijwilliger)

“Wat mij aanspreekt aan het Wegloophuis, is dat de bewoners de controle over hun eigen leven houden en dat er niet voor hen geleefd wordt. Het gevoel van een thuis waar je met elkaar kunt huilen en lachen. Een huis waar niet het geld de overhand heeft, maar de bewoner zelf.”

Nicole (stagiair)

Werken in het Wegloophuis kan ook moeilijk zijn. Met name de wisselende hulpvraag van (ex-)bewoners en het werken zonder een echt vastomlijnde structuur in het verblijf en de begeleiding zijn uitdagingen. Daarnaast is de omgang met eigen verantwoordelijkheid en gelijkwaardigheid in de praktijk voor iedere (ex-)bewoner steeds weer anders. Dit doet een blijvend beroep op het creatief denken van de medewerkers. Maar juist het steeds opnieuw afstemmen op de persoon die tegenover je zit, heeft als voordeel dat het vraaggerichte werken voorop blijft staan. Zo wordt er ons inziens voor elke bewoner een goede en stevige basis gecreëerd om te werken aan zijn herstel en rehabilitatie.

Ook anno 2007 krijgen de opvang en begeleiding van bewoners over het algemeen voorrang boven het actievoeren tegen 'wantoestanden' in de psychiatrie. De komst van twee betaalde krachten binnen de stichting heeft daarin niet al te veel veranderd. Dat wil echter niet zeggen dat er niks meer is om naar te streven. De huidige medewerkers vinden dat Wegloophuis Utrecht met zijn werk- en benaderingswijze al 25 jaar lang een kritische bijdrage levert aan het debat rondom de psychiatrie. Zijn bestaan en werkwijze gelden ook als uitgangspunt dat wij als toekomstideaal voor de psychiatrie wensen.

Wij wensen een psychiatrische hulpverlening die zich veel intensiever bezighoudt met haar cliënten. Die een integrale aanpak kiest waarin de verschillende leefgebieden wonen, financiën, werk, dagbesteding, zorg en behandeling met elkaar verbonden worden, met rehabilitatie als uitgangspunt. Waarin voor meer continuïteit in zorg en behandeling gezorgd wordt. Een psychiatrische hulpverlening die voor mensen kiest en die zich niet laat ringeloren door geld en bureaucratie met terminologie als 'DBC's', 'evidence based', 'productfinanciering' en 'productregistratie'. Een psychiatrie waarin een mens niet verdwaald raakt in de grootschaligheid van de gefuseerde instellingen en inrichtingen. Een psychiatrie die verdeeld is in kleinschalige units, waarin de psychiatrische patiënt maar ook het verplegende personeel zich als mens meer thuis voelt. Een psychiatrische hulpverlening die veel meer aandacht heeft voor de waarde van de relatie tussen cliënt en hulpverlener. Waarin de aandacht voor het intermenselijke en het wederkerige karakter van het contact tussen hulpverlener en cliënt (weer) voorrang krijgt. Waarin een hulpverlener zich bewust is van zijn eigen aandeel en zichzelf niet buiten beschouwing laat in de begeleiding van zijn cliënten. Want juist in deze relatie ligt vaak de sleutel tot succes op weg naar herstel.

Wegloophuis Utrecht wenst een psychiatrische hulpverlening die zichzelf vragen stelt! Die 'MEA CULPA' kan zeggen. Die kritisch blijft kijken naar haar eigen handelen. Die haar eigen onmacht en fouten durft toe te geven en te benoemen. En die het streven heeft haar beperkingen structureel te willen veranderen. Deze 'hand in eigen boezem' legt wellicht meer openingen bloot om een vermaatschappelijking van de psychiatrische medemens te bewerkstelligen. Zolang de hulpverlening het weerbarstige individu een 'gebrek aan ziektebesef' blijft verwijten terwijl deze uit onvrede de hulpverlening de rug toekeert, blijft een gelijkwaardige discussie over de vermaatschappelijking uit. Het individu blijkt namelijk niet alleen, maar één uit velen.

Wegloophuis Utrecht wenst een psychiatrische hulpverlening die zich veel meer richt op preventie, óók op preventie van het verval in de OGGZ. Slechte ervaringen binnen de GGZ zijn ons inziens wel degelijk goede redenen om 'zorgmijdend' gedrag te gaan vertonen en buiten de hulpverlening te willen blijven. Voor alle betrokkenen in de psychiatrie en tevens de politiek iets om hard aan te werken. Wij als Wegloophuis zullen in ieder geval altijd een vuist blijven maken voor een menswaardige psychiatrie."

Stichting Wegloophuis Utrecht
Oktober 2007

"In het Wegloophuis kon ik vanaf het begin mezelf zijn, en dit geldt voor veel medewerkers én bewoners. Je leert er kritisch kijken naar maatschappelijke ontwikkelingen, naar bewoners en naar jezelf."

Neeltje (bestuursvoorzitter)

Toen we eens op de brug bij de Van Asch van Wijckskade stonden te kijken naar de Dom die zwart afstak tegen het avondrood, wees Willemijn richting binnenstad en zei: "Kijk, daar is het W.A. Huis, dat is klote." En wijzend naar Wijk C: "Daar is het Wegloophuis. Dat is ook klote. Maar ik heb ze allebei nodig."